

Crna Gora
Regulatorna agencija
za energetiku
Broj: 19/2941-5
Podgorica, 30.07.2019. godine

CRNA GORA
SKUPŠTINA CRNE GORE

PRIMLJENO:	30.07	2019	GOD.
KLASIFIKACIONI BROJ:	00-70/19-42		
VEZA:			
EPA:	762 XXVI		
SKRAĆENICA:			PRILOG:

SKUPŠTINA CRNE GORE

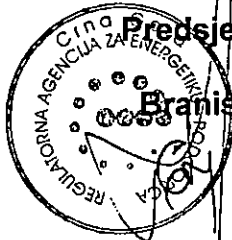
Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 10,
81000 Podgorica

Predmet: Izvještaj o stanju energetskega sektora Crne Gore u 2018. godini

Postupajući u skladu sa članom 54 stav 1 Zakona o energetici ("Službeni list CG", br. 5/16 i 51/17), dostavljamo Izvještaj o stanju energetskega sektora Crne Gore u 2018. godini.

Navedeni izvještaj se dostavlja u štampanoj formi u 110 primjeraka, kao i u elektronskoj formi na CD.

S poštovanjem,

Predsjednik Odbora,
Branislav Prelević

Crna Gora
Regulatorna agencija za energetiku

**Izvještaj o stanju energetskeg sektora
Crne Gore u 2018. godini**

Podgorica, jul 2019. godine

SADRŽAJ

UVOD.....	11
1. ENERGETSKI RESURSI I KAPACITETI.....	15
1.1. ENERGETSKI RESURSI	15
1.1.1. Hidropotencijal	15
1.1.2. Ugalj	16
1.1.3. Informacija o projektima iz obnovljivih izvora energije.....	18
1.1.3.1. Projekti izgradnje malih hidroelektrana	19
1.1.3.2. Projekti izgradnje solarnih elektrana	19
1.1.3.3. Realizacija izgradnje vjetroelektrana	20
1.1.3.4. Biomasa.....	20
1.2. ELEKTROENERGETSKI SISTEM CRNE GORE	21
1.2.1. Proizvodni kapaciteti	21
1.2.2. Prenosni i distributivni kapaciteti.....	26
1.3. SEKTOR NAFTE I GASA.....	29
1.3.1. Sektor nafte.....	29
1.3.1.1. Skladišni kapaciteti	29
1.3.1.2. Transportni kapaciteti	30
1.3.1.3. Prodajni kapaciteti	30
1.3.1.4. Formiranje strateških rezervi nafte i/ili naftnih derivata	31
1.3.2. Sektor prirodnog gasa.....	31
1.3.2.1. Jonsko – jadranski gasovod (IAP)	32
1.3.2.2. Istraživanja ugljovodonika u crnogorskom podmorju	34
1.3.2.3. Pravni okvir.....	34
2. NALAZI IZ PRAĆENJA RADA I KONTROLE ENERGETSKIH SUBJEKATA	39
2.1. NADZOR NAD RADOM ENERGETSKIH SUBJEKATA	39
2.2. NALAZI IZ NADZORA KOJI SE ODOSE NA ELEKTROENERGETSKI SEKTOR	40
2.2.1. Ugovorni odnosi	40
2.2.1.1. Ugovorni odnosi između energetske subjekata.....	40
2.2.1.2. Ugovorni odnosi između snabdjevača i kupaca	41
2.2.2. Razgraničenje imovine između CGES, CEDIS i EPCG	41
2.2.3. Kvalitet isporuke i snabdjevanja električnom energijom	43
2.2.3.1. Opšti parametri kvaliteta	43
a) Opšti parametri kvaliteta operatora prenosnog sistema.....	44
b) Opšti parametri kvaliteta operatora distributivnog sistema	45
2.2.3.2. Pojedinačni parametri kvaliteta.....	49
a) Pojedinačni parametri kvaliteta operatora prenosnog sistema	49
b) Pojedinačni parametri kvaliteta operatora distributivnog sistema	49
c) Pojedinačni parametri kvaliteta snabdjevača	50
2.2.4. Gubici	50
2.2.5. Zatvoreni distributivni sistem.....	54
2.3. POJEDINAČNI NALAZI IZ NADZORA ELEKTROENERGETSKIH SUBJEKATA.....	54
2.3.1. Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica.....	54
a) Realizacija AMM projekta	54
b) Ugovori o priključenju	55
2.3.2. Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica	56
a) Nadzor nad dostavljanjem i objavljivanjem podataka od značaja za tržište električne energije	56
b) Realizacija kompenzacionih planova	56
c) Dodjela prekograničnih kapaciteta	57
d) Sertifikacija operatora prenosnog sistema	57
2.3.3. Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić	58
2.3.4. Crnogorski operator tržišta električne energije	59
2.4. DJELATNOSTI U OBLASTI NAFTE I GASA	59
3. INVESTICIJE U ENERGETSKOM SEKTORU	63
3.1. ELEKTROPRIVREDA CRNE GORE AD NIKŠIĆ (EPCG)	63
3.2. CRNOGORSKI ELEKTROPRENOSNI SISTEM AD PODGORICA (CGES)	64

3.2.1. Povezana infrastruktura za izgradnju podmorskog kabla Italija – Crna Gora	66
a) TS 400/110/35 kV Lastva.....	66
b) 400 kV DV Lastva – Čevo.....	67
c) 400 kV DV Čevo – Pljevlja	67
3.2.2. Dodatna infrastruktura za izgradnju podmorskog kabla Italija – Crna Gora	67
3.2.3. Izgradnja TS 110/35 kV Luštica	68
3.2.4. Ažurirani plan investicija za period 2017 – 2019. godina	68
3.2.5. Plan razvoja prenosnog sistema Crne Gore za period 2019 – 2028. godina.....	69
3.3. CRNOGORSKI ELEKTRODISTRIBUTIVNI SISTEM DOO PODGORICA (CEDIS)	69
3.3.1. Primarna mreža	71
3.3.2. Pregled statusa investicionih projekata – primarna mreža	71
3.3.3. Sekundarna mreža.....	71
3.3.4. Pregled statusa investicionih projekata – sekundarna mreža	71
3.3.5. Investicije u AMM i mjerna mjesta	72
3.3.6. Ostale investicije	72
3.3.7. Investicije u ostala osnovna sredstva	72
3.3.8. Investicije u otkup zemljišta	72
3.3.9. Ažurirani investicioni plan CEDIS 2019 – 2021. godina	72
4. FINANSIJSKO POSLOVANJE ENERGETSKIH SUBJEKATA	77
4.1. ELEKTROENERGETSKI SEKTOR.....	77
4.1.1. Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić (EPCG).....	77
4.1.2. Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica (CGES)	78
4.1.3. Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica (CEDIS)	79
4.1.4. Crnogorski operator tržišta električne energije DOO Podgorica (COTEE).....	79
4.1.5. Krnovo Green Energy DOO Podgorica.....	80
4.1.6. Rudnik uglja AD Pljevlja.....	81
4.2. SEKTOR NAFTE I GASA.....	82
4.2.1. Jugopetrol AD Podgorica.....	82
4.2.2. Montenegro Bonus DOO Cetinje	82
4.2.3. Petrol Crna Gora MNE DOO Podgorica	83
4.2.4. Ina Crna Gora DOO Podgorica.....	84
4.2.5. Ostali subjekti iz sektora nafte i gasa	85
5. STANJE I AKTIVNOSTI NA TRŽIŠTU ELEKTRIČNE ENERGIJE.....	89
5.1. MALOPRODAJNO TRŽIŠTE ELEKTRIČNE ENERGIJE.....	91
5.1.1. Potrošnja električne energije u 2018. godini.....	91
5.1.2. Obim prodaje električne energije, fakturisana realizacija i ostvarene prodajne cijene električne energije kod krajnjih kupaca za period 2008-2018. godina	93
5.1.3. Cijena električne energije u Crnoj Gori u poređenju sa cijenama evropskih zemalja u 2018. godini	97
5.1.4. Zaštita potrošača	99
5.1.5. Sistem garancija porijekla električne energije.....	101
5.1.6. Podsticanje proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije i kogeneracije	102
6. AKTIVNOSTI RAE U PRIMJENI ZAKONA O ENERGETICI.....	111
6.1. NORMATIVNA AKTIVNOST.....	111
6.2. PROGRAM MJERA ZA PRIMJENU NEDISKRIMINATORNIH USLOVA ZA PRISTUP DISTRIBUTIVNOM SISTEMU ELEKTRIČNE ENERGIJE	111
6.3. RJEŠAVANJE SPOROVA – ARBITRAŽA.....	112
7. SARADNJA RAE SA DRŽAVNIM ORGANIMA, REGULATORNIM TIJELIMA IZ OKRUŽENJA I MEĐUNARODNIM INSTITUCIJAMA	117
7.1. MEĐUNARODNA SARADNJA	117
7.2. SARADNJA SA DRŽAVNIM ORGANIMA.....	118
7.3. EVROPSKE INTEGRACIJE	119

Crna Gora
Regulatorna agencija za energetiku

POPIS TABELA

Tabela 1. Teoretski i tehnički hidropotencijal u Crnoj Gori	15
Tabela 2. Stanje rezervi uglja u Pljevaljskom području, na dan 31.12.2018. godine	16
Tabela 3. Stanje rezervi uglja u jami Petnjik u Beranskom području, na dan 31.12.2018. godine	18
Tabela 4. Proizvodni kapaciteti u Crnoj Gori	21
Tabela 5. Ostvarena proizvodnja elektrana u periodu 2009 – 2018. godina	24
Tabela 6. Dužine distributivnih vodova po naponskim nivoima i tehnologiji na 31.12.2018. godine	28
Tabela 7. Pregled energetske subjekata koji posjeduju više od četiri transportna sredstva	30
Tabela 8. Pregled energetske subjekata koji posjeduju više od tri benzinske stanice	30
Tabela 9. Pregled broja benzinskih stanica po gradovima	31
Tabela 10. Broj i vrste prekida i količina neisporučene električne energije tokom 2018. godine	44
Tabela 11. Obračun indikatora SAIDI po regionima i na nivou distributivnog sistema za 2018. godinu	46
Tabela 12. Obračun indikatora SAIFI po regionima i na nivou distributivnog sistema za 2018. godinu	48
Tabela 13. Gubici u prenosnom i distributivnom sistemu u periodu 2009 – 2018. godina	53
Tabela 14. Ostvareni prihodi od prodaje prekograničnih kapaciteta tokom 2018. godine	57
Tabela 15. Podaci o podnijetim prigovorima u 2018. godini	58
Tabela 16. Pregled realizacije investicija u 2018. godini	63
Tabela 17. Realizacija investicija CGES u 2018. godini	64
Tabela 18. Investicije CGES završene u 2018. godini	65
Tabela 19. Pregled realizacije investicija odobrenih planom za 2018. godinu i investicija planiranih za period 2012 – 2017. godina, realizovanih u 2018. godini	70
Tabela 20. Licencirani elektroenergetski subjekti u 2018. godini	89
Tabela 21. Potrošnja i broj kupaca tokom 2018. godine i poređenje sa prethodnom godinom	92
Tabela 22. Prodaja električne energije, fakturisana realizacija i ostvarene prodajne cijene električne energije distributivnih kupaca u periodu 2008 – 2018. godini	95
Tabela 23. Prodaja električne energije, fakturisana realizacija i ostvarene prodajne cijene električne energije domaćinstava u periodu 2008 – 2018. godina	96
Tabela 24. Izvod iz Registra garancija porijekla, sa podacima o imaćima garancija i postrojenjima	102
Tabela 25. Proizvođači koji su tokom 2018. godine stekli privremeni status povlašćenih proizvođača i njihovi budući proizvodni objekti	103
Tabela 26. Proizvođači koji imaju status povlašćenih proizvođača i njihovi proizvodni objekti	104
Tabela 27. Električna energija otkupljena od povlašćenih proizvođača u periodu 2014 – 2018. godina	105
Tabela 28. Sredstva utrošena za otkup električne energije od povlašćenih proizvođača (2014 – 2018. godina)	106

POPIS GRAFIKA

Grafik 1. Udio instalisanih proizvodnih objekata u ukupno instalisanom proizvodnom kapacitetu	22
Grafik 2. Proizvodnja električne energije u periodu 2009 – 2018. godina	25
Grafik 3. Udio proizvodnih objekata u ukupnoj proizvodnji električne energije	25
Grafik 4. Broj i podjela prekida prema vrsti i uzroku tokom 2018. godine	46
Grafik 5. Potrošnja električne energije u periodu 2009 – 2018. godina	93

POPIS SLIKA

Slika 1. Prenosni sistem električne energije na dan 31.12.2018. godine	27
Slika 2. Obračun indikatora SAIDI po regionima	47
Slika 3. Obračun indikatora SAIFI po regionima	48
Slika 4. Tokovi električne energije u prenosnom i distributivnom sistemu u 2018. godini	53
Slika 5. Funkcionalna šema tržišta električne energije u Crnoj Gori	90
Slika 6. Prosječna cijena električne energije za domaćinstva u evropskim državama u 2018. godini (EUROSTAT)	97
Slika 7. Cijene električne energije po paritetu kupovne moći za domaćinstva u evropskim državama u 2018. godini (EUROSTAT)	98
Slika 8. Prosječna cijena električne energije za domaćinstva u glavnim gradovima evropskih država u decembru 2018. godine (E-Control, MEKH i VaasaETT)	98
Slika 9. Cijene električne energije po paritetu kupovne moći za domaćinstva u glavnim gradovima evropskih država u decembru 2018. godine (E-Control, MEKH i VaasaETT)	99

POPIS MAPA

Mapa 1. Pregledna karta ležišta uglja pljevaljskog područja sa objektima Rudnika i TE Pljevlja	17
---	----

Lista skraćenica

ACER – Agencija za saradnju energetske regulatora (Agency for the Cooperation of Energy Regulators)

AIB – Asocijacija akreditacionih tijela (Association of Issuing Bodies)

AIT – Prosječno trajanje prekida (Average Interruption Time)

AMM – Automatic Meter Management

BELEN – Berza električne energije DOO Podgorica

CEER – Savjet Evropskih energetske regulatora (Council of European Energy Regulators)

CEDIS – Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica

CGES – Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica

COTEE – Crnogorski operator tržišta električne energije DOO Podgorica

DV – Dalekovod

EES – Elektroenergetski sistem

EMS – Energy Management System

ENTSO-E – Evropsko udruženje operatora prenosnih sistema za električnu energiju (European Network of Transmission System Operators for Electricity)

ENS – Neisporučena električna energija (Energy Not Served)

EPCG – Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić

EC – Energetska zajednica (Energy Community)

FC – Funkcionalna cjelina

GFD – Glavna finansijska direkcija

HE – Hidroelektrana

IAP – Jonsko – jadranski gasovod (Ionian – Adriatic Pipeline)

ITC – Inter-TSO Compensation

KAP – Kombinat aluminijuma Podgorica

MANS – Mreža za afirmaciju nevladinog sektora

MEDREG – Asocijacija mediteranskih regulatora za električnu energiju i gas (Association of the Mediterranean Energy Regulators)

mHE – Mala hidroelektrana

NN – Niskonaponski

ODS – Operator distributivnog sistema

OPS – Operator prenosnog sistema

PDV – Pona dodatnu vrijednost

PMU – Jedinica za upravljanje projektom (Project Management Unit)

PECI – Projekat od interesa za Energetsku zajednicu (Project of Energy Community Interest)

PMI – Projekat od zajedničkog interesa (Project of Mutual Interest)

RAE – Regulatorna agencija za energetiku

RDP – Regulatorno dozvoljeni prihod

SAIDI – Prosječno trajanje prekida u sistemu (System Average Interruption Duration Index)

SAIFI – Prosječna učestalost prekida sistema (System Average Interruption Frequency Index)

SCADA – Sistem za mjerenje, praćenje i kontrolu energetskeg sistema (Supervisory control and data acquisition)

SEE CAO – Kancelarija za koordinisane aukcije jugoistočne Evrope (Coordinated Auction Office for South East Europe)

SN – Srednjenaponski

TANAP – Trans – anadolijski gasovod (Trans Anatolia Natural Gas Pipeline)

TAP – Trans – jadranski gasovod (Trans – Adriatic Pipeline)

TE – Termoelektrana

TL – Treća lica

TS – Trafostanica

TNG – Tečni naftni gas

TPG – Tečni prirodni gas

VE – Vjetroelektrana

VS – Viša sila

ZDS – Zatvoreni distributivni sistem

WBIF – Investicioni okvir za Zapadni Balkan (Western Balkans Investment Framework)

UVOD

RAE je sačinila Izveštaj o stanju energetskog sektora Crne Gore za 2018. godinu, koji shodno Zakonu o energetici (u daljem tekstu: Zakon), podnosi Skupštini Crne Gore na usvajanje najkasnije do 31. jula tekuće, za prethodnu godinu.

Sadržaj predmetnog izvještaja je usklađen sa Zakonom, kojim je propisano da izvještaj o stanju energetskog sektora Crne Gore naročito sadrži informacije o:

- energetskim resursima i kapacitetima;
- nalazima iz praćenja i kontrole energetskih subjekata;
- investicijama u energetskom sektoru sa posebnim osvrtom na realizaciju investicija u prenosni sistem;
- finansijskom poslovanju energetskih subjekata;
- stanju i aktivnostima na tržištu električne energije i gasa;
- mjerama koje je RAE preduzela iz svoje nadležnosti i ostvarenim rezultatima;
- napretku u razvoju tržišta električne energije i tržišta gasa.

Izveštaj se sastoji od sedam poglavlja.

Poglavlje 1 sadrži informacije o energetskim resursima i kapacitetima, u kojem su prikazani raspoloživi energetski resursi Crne Gore: vodni resursi, resursi uglja, solarna energija, vjetar i biomasa. Prikazani su takođe raspoloživi proizvodni, prenosni i distributivni elektroenergetski kapaciteti i stanje raspoloživih kapaciteta u sektoru nafte i gasa (skladišni, transportni i prodajni).

U Poglavlju 2 date su informacije o nalazima iz praćenja i kontrole energetskih subjekata. Nadzor nad radom energetskih subjekata vršen je s jedne strane neposrednim kontrolama, a s druge strane kroz redovan posao RAE vršenjem analiza mjesečnih, kvartalnih i godišnjih izvještaja i podataka koji su energetski subjekti dužni da dostavljaju u skladu sa obavezama iz licenci koje su im izdate za obavljanje djelatnosti. Pored elektroenergetskog sektora, zakonska obaveza nadzora se sprovodi i u sektoru nafte i gasa, u kojem se primarno kontroliše primjena propisa kojima su uređena pitanja: kontrola kvaliteta naftnih proizvoda i gasa, održavanje mjernih uređaja i protivpožarnih aparata, zaštita životne sredine, kvalifikacije lica koja rukuju opasnim materijama i finansijsko poslovanje subjekata u pogledu ispunjavanja uslova utvrđenih licencom.

Investicije u energetskom sektoru Crne Gore su obrađene u Poglavlju 3 i odnose se na nivo realizovanih investicija CEDIS i CGES, u odnosu na investicione planove koji je odobrila RAE, kao i na nivo realizovanih investicija EPCG.

Rezultati finansijskog poslovanja najznačajnijih energetskih subjekata dati su u Poglavlju 4.

U Poglavlju 5 opisano je stanje na veleprodajnom i maloprodajnom tržištu električne energije u Crnoj Gori, izgledi za njegovu dalju integraciju, kao i osvrt na učesnike na tržištu.

Poglavlje 6 se odnosi na aktivnosti RAE u primjeni Zakona.

Pregled međunarodnih aktivnosti RAE je obuhvaćen Poglavljem 7.

1. ENERGETSKI RESURSI I KAPACITETI

1. ENERGETSKI RESURSI I KAPACITETI

1.1. Energetski resursi

U Crnoj Gori postoje respektabilni energetski resursi koje čine hidroenergetski potencijal rijeka i vodotokova, fosilna goriva (lignit u pljevaljskom basenu i mrki ugalj u beranskom basenu), energetski potencijal sunca, vjetra i biomase, kao i malo istraženi i korišćeni hidrotermalni potencijal. Ovakav potencijal u resursima je dovoljan za održiv razvoj u elektroenergetskim potrebama, odnosno može obezbijediti, uz bolje iskorišćenje postojećih i razvoj novih proizvodnih objekata, dovoljne količine električne energije za pouzdano napajanje stanovništva i privrede i izvoz, što je i strateški cilj energetske politike Crne Gore. Crna Gora ne raspolaže rezervama nafte i prirodnog gasa. "Dosadašnja istraživanja nafte i gasa u crnogorskom podmorju ukazuju na prospektivnost ovog područja. Postojanje osnovnih preduslova za proizvodnju nafte i gasa u podzemlju južnog jadranskog geološkog basena je dokazano, i direktna potvrda ove činjenice je proizvodnja u albanskom, italijanskom i hrvatskom dijelu basena", (Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine). Još jedan važan izvor energije koji je predviđen Strategijom razvoja je prirodni gas, koji bi se Trans – jadranskim i Jonsko – jadranskim gasovodima transportovao do zemalja potpisnica Ministarske deklaracije o podršci ovom projektu. Potpisnice ove deklaracije su: Crna Gora, Albanija, Bosna i Hercegovina i Hrvatska.

1.1.1. Hidropotencijal

Crna Gora, s obzirom na svoju površinu, raspolaže značajnim hidropotencijalom, kako glavnih, tako i manjih vodotoka. Pregled teoretskog i tehnički iskoristivog hidropotencijala većih vodotoka dat je u Tabeli 1.

Tabela 1. Teoretski i tehnički hidropotencijal u Crnoj Gori

Teoretski potencijal	Tehnički potencijal
Glavni vodotoci: 9,8 TWh ¹⁾	Glavni vodotoci: 3,7 - 4,6 TWh ²⁾
Manji vodotoci: 0,8-1,0 TWh	Manji vodotoci: 0,4 TWh
Ukupno: 10,6 – 10,8 TWh	Ukupno: 4,1-5,0 TWh

¹⁾ Teoretski potencijal glavnih vodotoka pogodnih za izgradnju velikih hidroelektrana (uzimajući u obzir i prevođenje vode iz Tare u Moraču): Tara (2,255 TWh), Zeta (2,007 TWh), Morača (do Zete) (1,469 TWh), Lim (1,438 TWh), Piva (1,361 TWh), Čehotina (0,463 TWh), Mala Rijeka (0,452 TWh), Cijevna (0,283 TWh) i Ibar (0,118 TWh).

²⁾ Tehnički potencijal glavnih vodotoka bez prevođenja vode iz Tare u Moraču.

Na osnovu podataka iz prethodne tabele, evidentno je da Crna Gora raspolaže značajnim tehnički iskoristivim hidroenergetskim potencijalom u odnosu na potrebe konzuma, ali je on valorizovan samo u manjem obimu, i to izgradnjom HE Piva i HE Perućica kojima je iskorišćeno oko 1.800 GWh, odnosno oko 39% tehničkog potencijala.

U cilju utvrđivanja hidroenergetskog potencijala na malim vodotocima, značajna hidrometrijska mjerenja su započeta u 2007. godini. Mjerenja su vršena za glavne pritoke većih rijeka i ispitan je potencijal 35 manjih vodotoka na 40 lokacija. Hidrometrijska mjerenja na manjim vodotocima su započeta 2010. godine i nastavljaju se, u cilju izgradnje malih hidroelektrana instalisane snage do 1 MW. U tu svrhu ugrađen je sistem automatskih hidrometrijskih stanica.¹

¹ Izvor podataka: *Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine*

1.1.2. Ugalj

Crna Gora raspolaže sa značajnim rezervama uglja, koje se nalaze u dva odvojena geografska područja, situirana u okolini Pljevalja i Berana.

Pljevaljski basen

Pljevaljsko područje obuhvata tri basena:

- Pljevaljski basen (ležišta: Potrlica, Kalušići, Grevo, Komini i Rabitlje) sa gravitirajućim malim basenima (ležišta: Otilovići, Glisnica, Bakrenjače i Mataruge)
- Ljuće – Šumanski basen (ležišta: Šumani I i Ljuće I i II)
- Basen Maoče

Ukupne rezerve uglja na području pljevaljskog basena, prema stanju na dan 31.12.2018. godine, iznose 182.641.965 tona. Kvalitet uglja, definisan energetsom vrijednošću, varira od nalazišta do nalazišta, i kreće se od 5.572 kJ/kg u basenu Ljuće II do 13.663 kJ/kg u basenu Rabitlje, dok u maočkom basenu iznosi 12.504 kJ/kg.

U skladu sa stepenom istraženosti rezervi uglja, ležišta se klasifikuju u sljedeće kategorije: A – dokazane rezerve uglja, B – istražene rezerve uglja i C1 – nedovoljno istražene rezerve uglja.

U Tabeli 2 dat je prikaz stanja rezervi i prosječne energetske vrijednosti uglja u Pljevaljskom basenu na dan 31.12.2018. godine.²

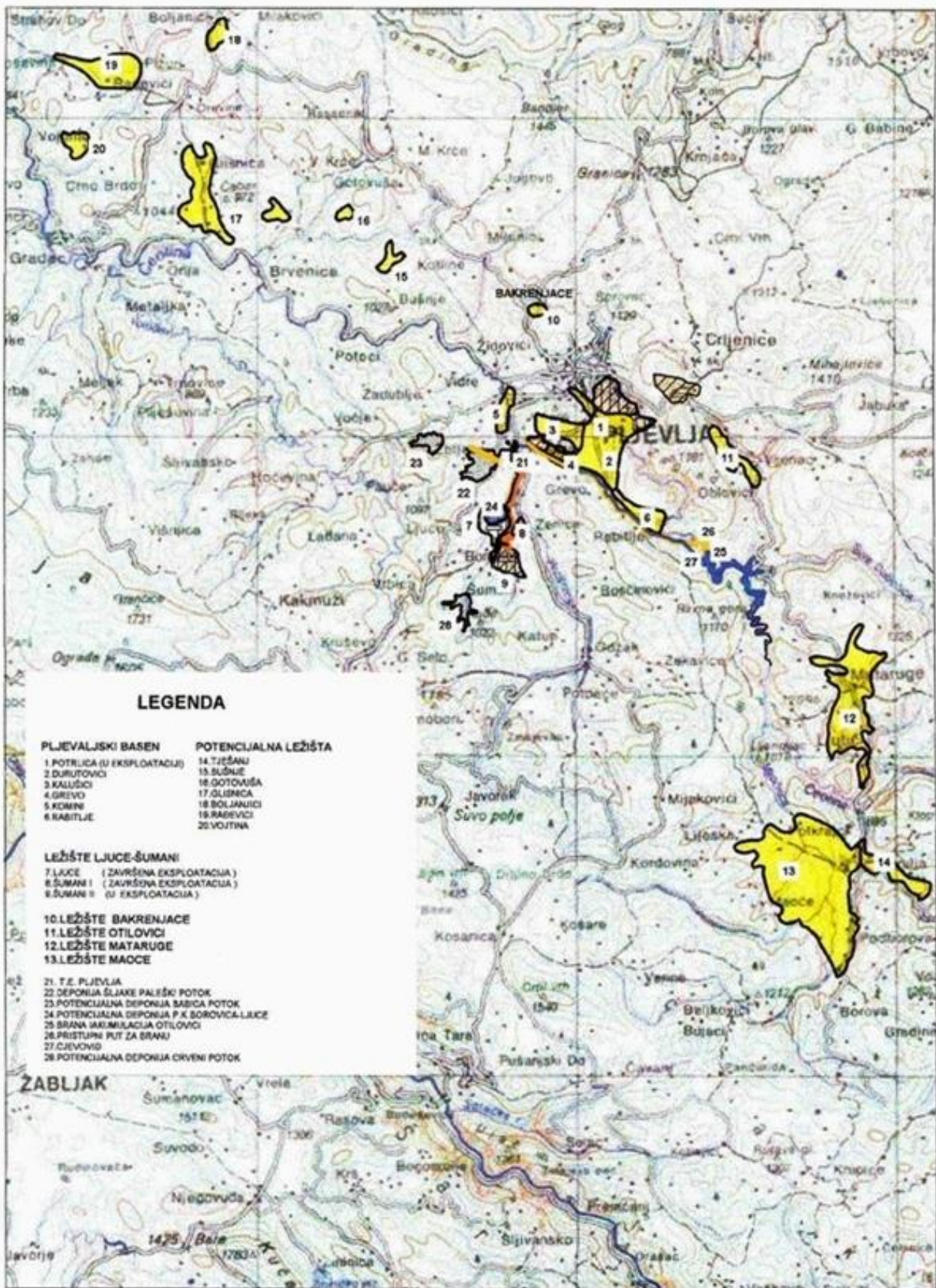
Tokom 2018. godine ostvarena je proizvodnja od 1.539.122t uglja, čime je plan proizvodnje ostvaren sa 96,8%. Od toga, isporuka uglja TE Pljevlja iznosila je 1.411.299t (realizacija 96,66%), dok je za široku potrošnju isporučeno 127.823t (realizacija 98,32%).³

Tabela 2. Stanje rezervi uglja u Pljevaljskom području, na dan 31.12.2018. godine

R.b.	Basen/ ležište	Kategorija	Rezerve [t]	Ovjera rezervi	Učešće a+b [%]	Otkrivka [m ³]	DTE [kJ/kg]	Sred. koefic. otkr. [m ³ /t]
KONCESIJE								
1.	Pljevaljski basen							
	Potrlica	A+B+C1	31.271.164	bilansne	99,71	134.181.236	11.746	4,29
	Kalušići	A+B+C1	15.047.141	bilansne	97,32	46.627.374	7.957	3,10
	Grevo	C1	2.281.805	bilansne	0	11.722.118	12.442	5,14
	Komini	C1	4.958.098	bilansne	0	6.628.880	11.515	1,34
	Rabitlje	C1	2.903.059	bilansne	0	34.684.531	13.663	11,95
	UKUPNO		56.461.267			233.844.139		4,11
2.	Ljuće-Šumanski basen							
	Šumani I	A+B+C1	200.000	bilansne	60	230.000	7.684	1,15
	Ljuće II	B+C1	1.056.085	bilansne	61,21	500.000	5.572	0,47
	Ljuće I	A+B	269.957	bilansne	100	793.889	8.600	3,09
	UKUPNO		1.526.042			1.523.889		1,19
3.	Glisnica	B	1.701.343	bilansne	100	4.232.019	9.384	2,49
	UKUPNO KONCESIJE		59.688.652			239.600.047		4,01
4.	Otilovići	B+C1	3.421.000	bilansne	99,50	11.887.300	10.510	3,47
5.	Bakrenjače	A+B+C1	1.332.313	bilansne	73,64	1.151.000	10.296	0,86
	UKUPNO BILANSNE		64.441.965			252.638.347		3,92
6.	Mataruge	C1	8.300.000	procijenjene		15.000.000	8.000	2
	UKUPNO PROCIJENJENE		8.300.000			15.000.000	8.000	2
	UKUPNO SVA LEŽIŠTA		72.741.965			267.638.347		3,68
7.	Maoče	B+C1	109.900.000	bilansne	82,98	497.500.000	12.504	4,53

² Izvor podataka: Akt Rudnika uglja Pljevlja br. 02/1-4394/2 od 29.05.2019. godine

³ Izvor podataka: Akt Rudnika uglja Pljevlja br. 02/1-5872/1 od 12.07.2019. godine

Mapa 1: Pregledna karta ležišta uglja pljevaljskog područja sa objektima Rudnika i TE Pljevlja

Beranski basen

Proizvodnja uglja u beranskom basenu, nakon dugog perioda stagnacije, ponovo je pokrenuta tokom 2016. godine. U prethodnom periodu sprovedene su mjere revitalizacije rudnika mrkog uglja i osposobljavanja proizvodnje, čiji proizvodni sistem čine jama Petnjik i separacija uglja Budimlja, u industrijskoj zoni Rudeš Berane, i tokom 2018. godine izvršen je otkop 56.448t uglja, odnosno približno 4.700t mjesečno.

U Tabeli 3 dat je prikaz stanja rezervi uglja u jami Petnjik u Beranskom području na dan 31.12.2018. godine.⁴

Tabela 3. Stanje rezervi uglja u jami Petnjik u Beranskom području, na dan 31.12.2018. godine

Kategorija	Ukupne rezerve prema Elaboratu o rezervama iz ugovora o koncesiji [t]			Eksploatacioni gubici [%]	Eksploatacione rezerve [t]
	Bilansne	Vanbilansne	Ukupno		
A	/	/	/	/	/
B	5.897.608	1.742.137	7.639.746	30	4.128.326
C1	15.640.132	11.751.914	27.392.046	20	12.512.105
UKUPNO	21.537.740	13.494.051	35.031.791	/	16.640.431

1.1.3. Informacija o projektima iz obnovljivih izvora energije

Vodeći računa o važnosti obnovljivih izvora energije sa ekološkog i tehnološkog aspekta, Crna Gora se pri strateškom planiranju razvoja energetike opredijelila da razvija proizvodnju energije iz obnovljivih izvora i postigne nacionalni cilj zacrtan Odlukom 2012/04/MC-EnC od 18. oktobra 2012. godine, donesenom na 10. sastanku Ministarskog savjeta Energetске zajednice. Tom odlukom utvrđena je obaveza da Crna Gora ostvari nacionalni cilj, kojim je predviđeno da u Crnoj Gori učešće energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj bruto finalnoj potrošnji dostigne nivo od 33%, kao i obaveza da Crna Gora implementira Direktivu 2009/28/EC o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora u svoj zakonodavni sistem.

Kako bi se ispunile utvrđene obaveze, Vlada Crne Gore je donijela Program razvoja i korišćenja obnovljivih izvora energije, kojim su utvrđeni nacionalni ciljevi korišćenja obnovljivih izvora energije, podsticajne mjere, rokovi i dinamika njegovog ostvarivanja.

Na osnovu Zakona o energetici i Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine, Vlada Crne Gore je donijela Nacionalni akcioni plan korišćenja energije iz obnovljivih izvora do 2020. godine, kojim je definisan način iskorišćenja energije iz obnovljivih izvora, kao i planirano korišćenje tehnologija potrebnih za zadovoljenje nacionalnog cilja udjela energije proizvedene iz obnovljivih izvora u ukupnoj finalnoj potrošnji energije.

Tehnologije koje se koriste za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora kod manjih proizvodnih postrojenja još uvijek nijesu ekonomski konkurentne konvencionalnim elektranama, pa se u Crnoj Gori koristi sistem garantovanog otkupa proizvedene električne energije po podsticajnim cijenama od povlašćenih proizvođača električne energije iz obnovljivih izvora i visokoefikasne kogeneracije. Pored toga, povlašćeni proizvođači su oslobođeni i od plaćanja troškova balansiranja koje izazivaju.

⁴ Izvor podataka: Obrazac godišnjeg tehničkog izvještaja o podacima o proizvodnji i rezervama uglja na dan 31.12.2018. godine Rudnici Berane

1.1.3.1. Projekti izgradnje malih hidroelektrana

U prethodnom periodu realizovane su značajne aktivnosti u okviru projekata izgradnje malih hidroelektrana na velikom broju vodotoka. Na osnovu šest sprovedenih tenderskih postupaka realizuje se 18 ugovora o koncesiji, kojima je predviđena izgradnja 37 malih hidroelektrana. Takođe, na osnovu energetske dozvole zaključeno je 18 ugovora o koncesiji, kojima je predviđena izgradnja 18 malih hidroelektrana čija je instalisana snaga ispod 1 MW pojedinačno. U skladu sa navedenim, na osnovu 36 zaključenih ugovora o koncesiji, ukupno je planirana izgradnja 55 malih hidroelektrana, od kojih je do sada završeno 13 koje su dobile upotrebnu dozvolu. Ukupna instalisana snaga svih malih hidroelektrana čija je izgradnja predviđena zaključenim ugovorima je oko 96 MW, a ukupna godišnja proizvodnja oko 313 GWh. Vrijednost investicija za sve predviđene male hidroelektrane se procjenjuje na oko 160 miliona €.

Prema zaključenim ugovorima, izgradnja malih hidroelektrana je predviđena na teritoriji opština: Andrijevića, Berane, Budva, Kolašin, Plav, Šavnik, Mojkovac, Bijelo Polje i Plužine. Ovi projekti značajno doprinose višenamjenskom razvoju opština, kroz izgradnju putne i elektroenergetske infrastrukture, izgradnju turističko – ugostiteljskih objekata, elektrifikaciju objekata na katunima, rekonstrukciju javnog osvjetljenja i zapošljavanje lokalnog stanovništva.⁵

1.1.3.2. Projekti izgradnje solarnih elektrana

Solarne elektrane na krovnim konstrukcijama

Realizacija izgradnje solarnih elektrana instalisane snage do 1 MW je omogućena kroz izdavanje energetske dozvole. Na osnovu 14 rješenja o izdavanju energetske dozvole izdatih od strane Ministarstva ekonomije, planirana je izgradnja solarnih elektrana na krovnim konstrukcijama ukupne instalisane snage od oko 7,4 MW i planirane godišnje proizvodnje od oko 9,4 GWh. U momentu pripreme izvještaja, solarna elektrana na krovu hala u vlasništvu investitora u mjestu Bandići, Opština Danilovgrad, instalisane snage 416 kW i planirane godišnje proizvodnje od 556 MWh, stekla je status povlašćenog proizvođača.⁴

Solarne elektrane na zemljištu

Shodno Zaključku Vlade Crne Gore, Ministarstvo ekonomije je 19.05.2018. godine objavilo Javni poziv za davanje u zakup zemljišta u svojini države na lokalitetu Briska Gora - Opština Ulcinj, radi izgradnje solarne elektrane. Po navedenom pozivu, pristigle su ponude tri ponuđača, a utvrđeno je da je prvorangirani ponuđač Konzorcijum Fortum i EPCG (kojeg čine Fortum Corporation, Finska, Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić i Sterling & Wilson, Indija), koji se svojom ponudom obavezao da na zemljištu datom u zakup izgradi solarnu elektranu snage 250 MW. U skladu sa navedenim, Vlada Crne Gore je donijela Odluku o davanju u dugoročni zakup predmetnog zemljišta na 30 godina, nakon čega je potpisan i Ugovor o zakupu zemljišta za izgradnju solarne elektrane sa pomenutim konzorcijumom. Izgradnja solarne elektrane planirano je da se realizuje u dvije faze: Faza

⁵ Informacija Ministarstva ekonomije o projektima malih hidroelektrana, vjetroelektrana i drugih elektrana iz obnovljivih izvora energije

I – minimalna instalisana snaga 50 MW, u roku od 18 mjeseci od dana potpisivanja ugovora o zakupu zemljišta; i Faza II – izgradnja preostalog dijela do ukupno planirane instalisane snage solarne elektrane, u roku od 36 mjeseci od dana potpisivanja ugovora.^{1,2,3}

1.1.3.3. Realizacija izgradnje vjetroelektrana

Vjetroelektrana Krново

Vlada Crne Gore je 05.05.2010. godine na osnovu Zakona o državnoj svojini zaključila Ugovor o zakupu zemljišta i izgradnji vjetroelektrane, ukupne instalisane snage od 72 MW na lokalitetu Krново, sa konzorcijumom "MHI-IVICOM Consulting" GmbH. U međuvremenu, predmetni ugovor je izmjenjen kroz zaključenje sedam aneksa.

Izgradnja VE Krново je završena početkom 2017. godine, dok je 30.08.2017. godine nadležno ministarstvo investitoru izdalo upotrebnu dozvolu. U skladu sa pravima utvrđenim Zakonom, Krново Green Energy DOO Podgorica je dobio licencu za obavljanje djelatnosti proizvodnje električne energije, nakon čega je ovaj energetske subjekat stekao status povlašćenog proizvođača. Za vrijeme probnog rada u 2017. godini i u periodu od dobijanja statusa povlašćenog proizvođača 02.11.2017. godine do kraja 2018. godine, u ovom objektu je proizvedeno 257,25 GWh električne energije, od čega u 2018. godini 162,27 GWh, što čini 4,33% ukupno ostvarene proizvodnje u ovoj godini.⁴

Vjetroelektrana Možura

Ugovor o zakupu zemljišta i izgradnji vjetroelektrane na lokalitetu Možura, u opštini Ulcinj, je 05.07.2010. godine zaključila Vlade Crne Gore, na osnovu Zakona o državnoj svojini, sa konzorcijumom "Fersa & Čelebić", u čijem sastavu se nalaze "Fersa Energias Renovables" S.A. iz Španije i "Čelebić" iz Podgorice. Ovim ugovorom je predviđena izgradnja vjetroelektrane instalisane snage do 46 MW.

Izgradnja vjetroelektrane je završena krajem 2018. godine, nakon čega je priključena na elektroprenosni sistem radi funkcionalnog ispitivanja i trenutno se nalazi u probnom radu.¹

1.1.3.4. Biomasa

Potencijal biomase čini drvna biomasa, biomasa iz sektora poljoprivrede i biomasa iz otpada. Drvna biomasa u Crnoj Gori isključivo se koristi za potrebe ogrijeva, dok u Crnoj Gori ne postoje poljoprivredni usjevi u cilju dobijanja energije (biomasa iz sektora poljoprivrede). Potencijal biomase iz otpada u Crnoj Gori može se eksploatisati iz sanitarnih deponija, kao i iz postrojenja za prečišćavanje voda.¹

1.2. Elektroenergetski sistem Crne Gore

Elektroenergetski sistem (EES) po definiciji predstavlja složeni, dinamički sistem čija je osnovna funkcija pravovremeno obezbjeđivanje dovoljnih količina električne energije potrošačima, a kojeg čine četiri podsistema: proizvodni, prenosni, distributivni i potrošački. EES Crne Gore je integrisan u evropsku interkonekciju, što će biti značajno poboljšano puštanjem u pogon novog podmorskog interkonektora između Italije i Crne Gore, kapaciteta 2 x 500 MW, čija je prva faza završena i u postupku je ispitivanja, a početak rada očekuje se u drugoj polovini 2019. godine. Kapaciteti kojima raspolaže EES Crne Gore su dati u poglavljima koja slijede.

1.2.1. Proizvodni kapaciteti

Razvoj proizvodnih kapaciteta, koji je nakon dugogodišnjeg perioda stagnacije pokrenut 2013. godine, rezultirao je time da je instalisana snaga proizvodnih kapaciteta u periodu 2013 – 2018. godina povećana za 96,01 MW, odnosno ukupan instalisani kapacitet na kraju 2018. godine iznosio je 972,520 MW. Tokom 2018. godine u Crnoj Gori su puštena u pogon dva proizvodna objekta: mHE Bistrica Majstorovina, instalisane snage 3,6 MW i mHE Šeremet potok, instalisane snage 0,792 MW. U Tabeli 4 dat je pregled po elektranama i subjektima u čijem su elektrane vlasništvu.

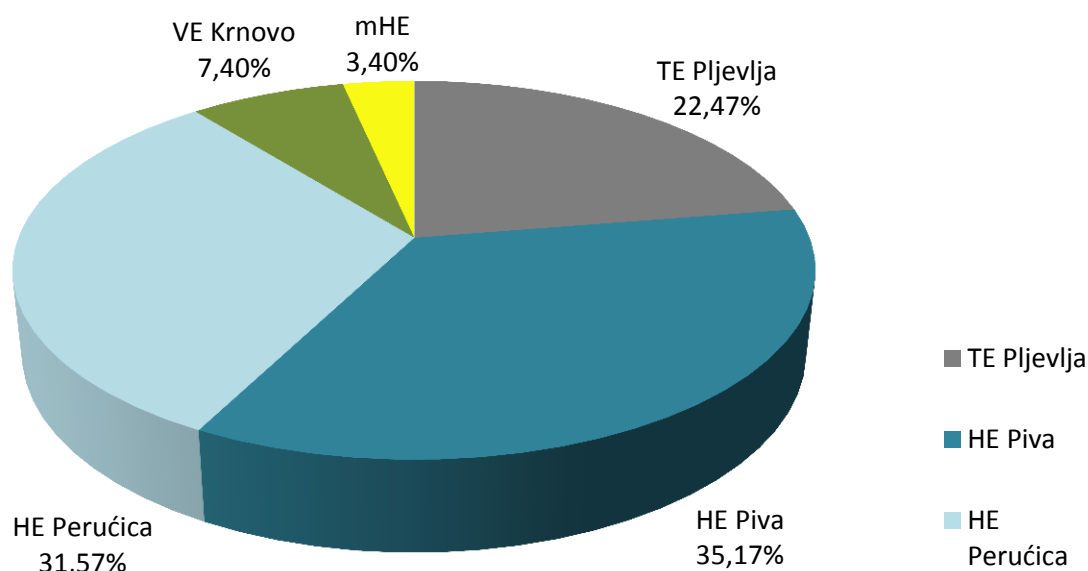
Tabela 4. Proizvodni kapaciteti u Crnoj Gori

Energetski subjekat	Elektrana	Instalisana snaga (MW)
EPCG AD Nikšić	TE Pljevlja	218,500
	HE Piva	342,000
	HE Perućica	307,000
	mHE Rijeka Crnojevića	0,500
	mHE Rijeka Mušovića	1,300
	mHE Lijeva rijeka	0,050
	mHE Podgor	0,400
	mHE Šavnik	0,200
Zeta Energy DOO Danilovgrad	mHE Glava Zete	5,360
	mHE Slap Zete	1,200
Hydroenergija Montenegro DOO Podgorica	mHE Jezerštica	0,844
	mHE Bistrica	5,600
	mHE Rmuš	0,474
	mHE Spaljevići 1	0,650
	mHE Orah	0,954
	mHE Šekular	1,665
Synergy DOO Podgorica	mHE Vrelo	0,615
Igma Energy DOO Andrijevica	mHE Bradavec	0,954
	mHE Piševska rijeka	1,080
Kronor DOO Podgorica	mHE Jara	4,568
	mHE Babino polje	2,214
Hydro Bistrica DOO Podgorica	mHE Bistrica Majstorovina	3,600
Nord Energy DOO Andrijevica	mHE Šeremet Potok	0,792
Krnovo Green Energy DOO Podgorica	VE Krnovo	72,000
UKUPNO		972,520

U zavisnosti od energenta korišćenog za proizvodnju električne energije, proizvodni kapaciteti dijele se na hidroelektrane, termoelektrane i vjetroelektrane. U energetskom miks Crne Gore, hidroelektrane su zastupljene sa 70,13% (682,020 MW), termoelektrana sa 22,47% (218,5 MW), a vjetroelektrane sa 7,40% (72 MW) u odnosu na ukupno instalisani proizvodni kapacitet, što je prikazano na Grafiku 1.

Krajem 2018. godine u probni rad je puštena i VE Možura, instalisane snage 46 MW, čije se puštanje u pogon očekuje tokom 2019. godine. Tako će sa VE Možura ukupni instalisani kapacitet proizvodnih objekata koji koriste obnovljive izvore energije, puštenih u pogon u proteklih šest godina, porasti na 142 MW, što predstavlja gotovo dvije trećine instalisanog proizvodnog kapaciteta koji kao primarni energent koristi uglj (TE Pljevlja 218,5 MW).

Grafik 1. Udio instalisanih proizvodnih objekata u ukupno instalisanom proizvodnom kapacitetu

Pored navedenih proizvodnih objekata, na distributivni sistem električne energije su priključene i elektrane koje rade po principu razmjene na mjestu konekcije, koje prvenstveno služe zadovoljenju energetskih potreba vlasnika, a viškove energije mogu da isporuče sistemu. U toku 2018. godine nije bilo novih proizvodnih objekata koji rade na principu razmjene na mjestu konekcije. U prethodnom periodu su priključene dvije elektrane ovog tipa i to:

- Mala solarna elektrana, instalisane snage 2,2 kVA, Investitor - Veselin Vučurović, Opština Nikšić.
- Mala hidroelektrana, instalisane snage 12 kVA, Investitor - Mitropolija crnogorsko-primorska, Uprava Manastira Morače, Opština Kolašin.

U 2018. godini ostvarena je proizvodnja električne energije od 3.743,90 GWh, što je u rangu najboljih ostvarenja u prethodnom desetogodišnjem periodu. U odnosu na prosjek ostvaren tokom prethodnih deset godina, proizvodnja u 2018. godini veća je za 20,72%.

Ostvarena proizvodnja električne energije je veća od planirane Energetskim bilansom za 2018. godinu za 14,98%, čemu najviše doprinose hidroelektrane, koje su ostvarile 21,54% veću proizvodnju od planirane, i TE Pljevlja, čija proizvodnja je premašila plan za 9,63%.

Povećanje proizvodnje u odnosu na 2017. godinu prvenstveno je uzrokovano povoljnom hidrološkom situacijom, kao i činjenicom da je VE Krnovo bila u pogonu cijelu godinu, za razliku od 2017. godine, kad je u periodu maj – novembar bila u probnom radu, nakon čega je počela sa komercijalnim radom.

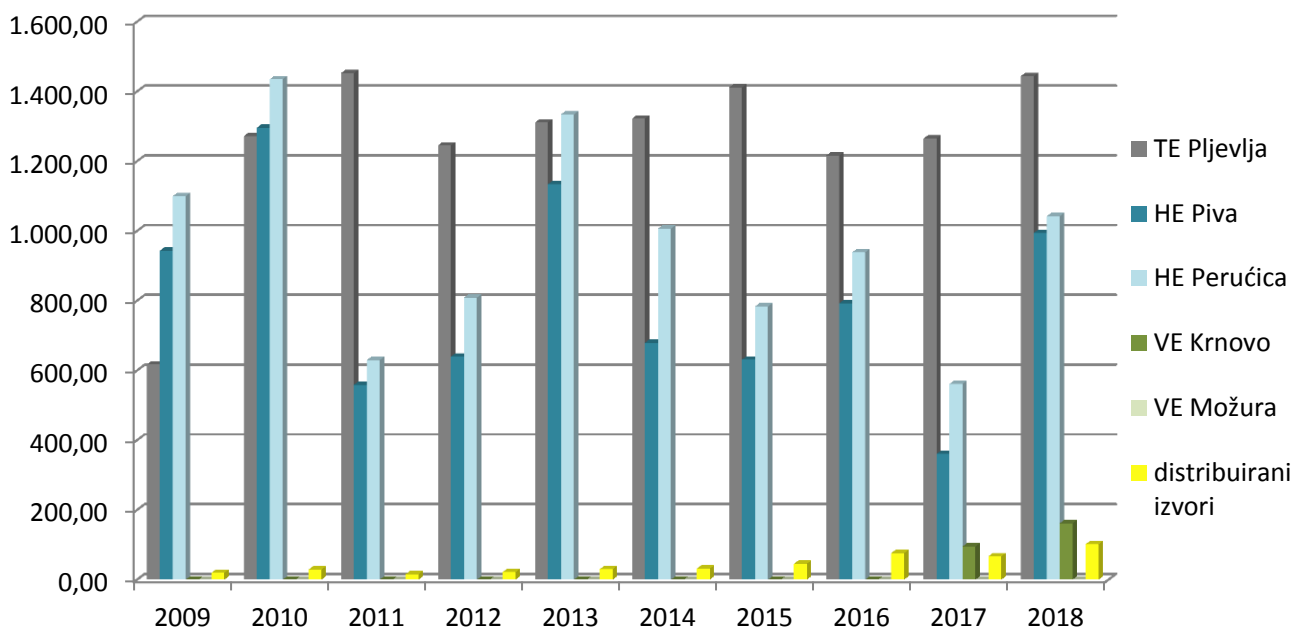
Bitno je istaknuti i da je ostvarena proizvodnja električne energije tokom 2018. godine u odnosu na ukupne potrebe crnogorskog konzuma (koje su iznosile 3.501 GWh) veća za 6,93%, odnosno ostvaren je energetska suficit u iznosu od 243 GWh.

U Tabeli 5 i na Grafiku 2 dat je pregled proizvodnje električne energije po proizvodnim objektima u periodu 2009 – 2018. godina.

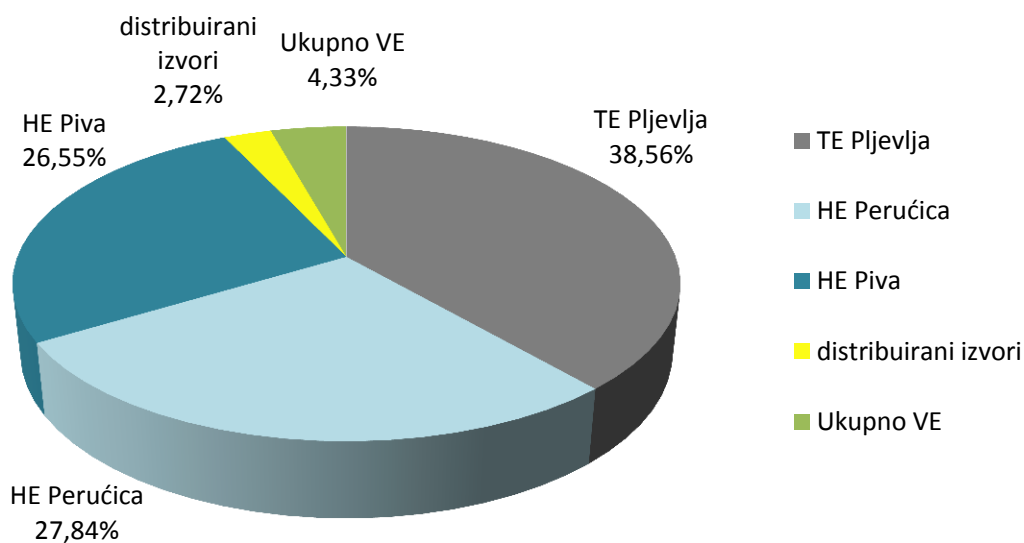
Tabela 5. Ostvarena proizvodnja elektrana u periodu 2009 - 2018. godina

	Proizvodnja elektrana (GWh)										
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
HE Piva	943,10	1.295,80	558,40	639,60	1.134,00	679,34	631,04	792,46	360,45	993,90	
HE Perućica	1.099,60	1.434,90	629,75	808,50	1.334,00	1.006,68	783,36	938,73	561,25	1.042,26	
distribuirani izvori	19,90	28,90	15,71	21,90	30,00	31,78	45,55	76,05	66,88	101,71	
Ukupno HE	2.062,60	2.759,60	1.203,86	1.470,00	2.498,00	1.717,80	1.459,94	1.807,24	988,58	2.137,87	
VE Krnovo	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	94,98	161,63	
VE Možura	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,64	
Ukupno VE	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	94,98	162,27	
TE Pljevlja	616,90	1.271,70	1.452,28	1.245,10	1.311,00	1.322,06	1.411,61	1.216,15	1.265,04	1.443,76	
UKUPNO	2.679,50	4.031,30	2.656,14	2.715,10	3.809,00	3.039,86	2.871,56	3.023,39	2.443,59	3.743,90	
									Prosječna proizvodnja 2009 – 2018 (GWh)		3.101,33
									Prosjek 2009 – 2017 (GWh)		3.029,94
									Prosjek 2009 – 2017 bez ekstrema (GWh)		2.970,65

Grafik 2. Proizvodnja električne energije u periodu 2009 – 2018. godina

Udio električne energije proizvedene u objektima koji koriste obnovljive izvore energije u ukupnoj proizvodnji električne energije ostvarenoj u 2018. godini iznosio je 61,44%.⁶

Udio ostvarenja proizvodnje električne energije po proizvodnim objektima tokom 2018. godine prikazan je Grafikom 3. Sa grafika se uočava da su hidroelektrane u 2018. godini proizvele 57,11% ukupno proizvedene električne energije u Crnoj Gori.

Grafik 3. Udio proizvodnih objekata u ukupnoj proizvodnji električne energije

⁶ Analiza udjela obnovljivih izvora energije i visokoefikasne kogeneracije u ukupnoj proizvodnji i potrošnji električne energije, jul 2019. godine objavljena na internet stranici RAE

1.2.2. Prenosni i distributivni kapaciteti

Elektroenergetski sistem Crne Gore razvijan je na naponskim nivoima 400kV, 220kV, 110kV, 35kV, 10kV, 6kV i 0,4kV, kao sistem vodova i postrojenja koji prenose električnu energiju do krajnjih kupaca i susjednih sistema, a isti je podijeljen na prenosni i distributivni sistem.

Prenosni kapaciteti

Prenosni sistem se nalazi u vlasništvu CGES kao operatora prenosnog sistema (OPS) i dobro je povezan sa okolnim prenosnim sistemima dalekovodima različitih naponskih nivoa:

- Albanija: jedan dalekovod 400 kV i jedan dalekovod 220 kV;
- BiH: jedan dalekovod 400 kV, dva dalekovoda 220 kV, dva dalekovoda 110 kV, kao i jedan dalekovod 110 kV koji radi pod 35 kV naponom;
- Kosovo: jedan dalekovod 400 kV, i
- Srbija: dva dalekovoda 220 kV i jedan dalekovod 110 kV.

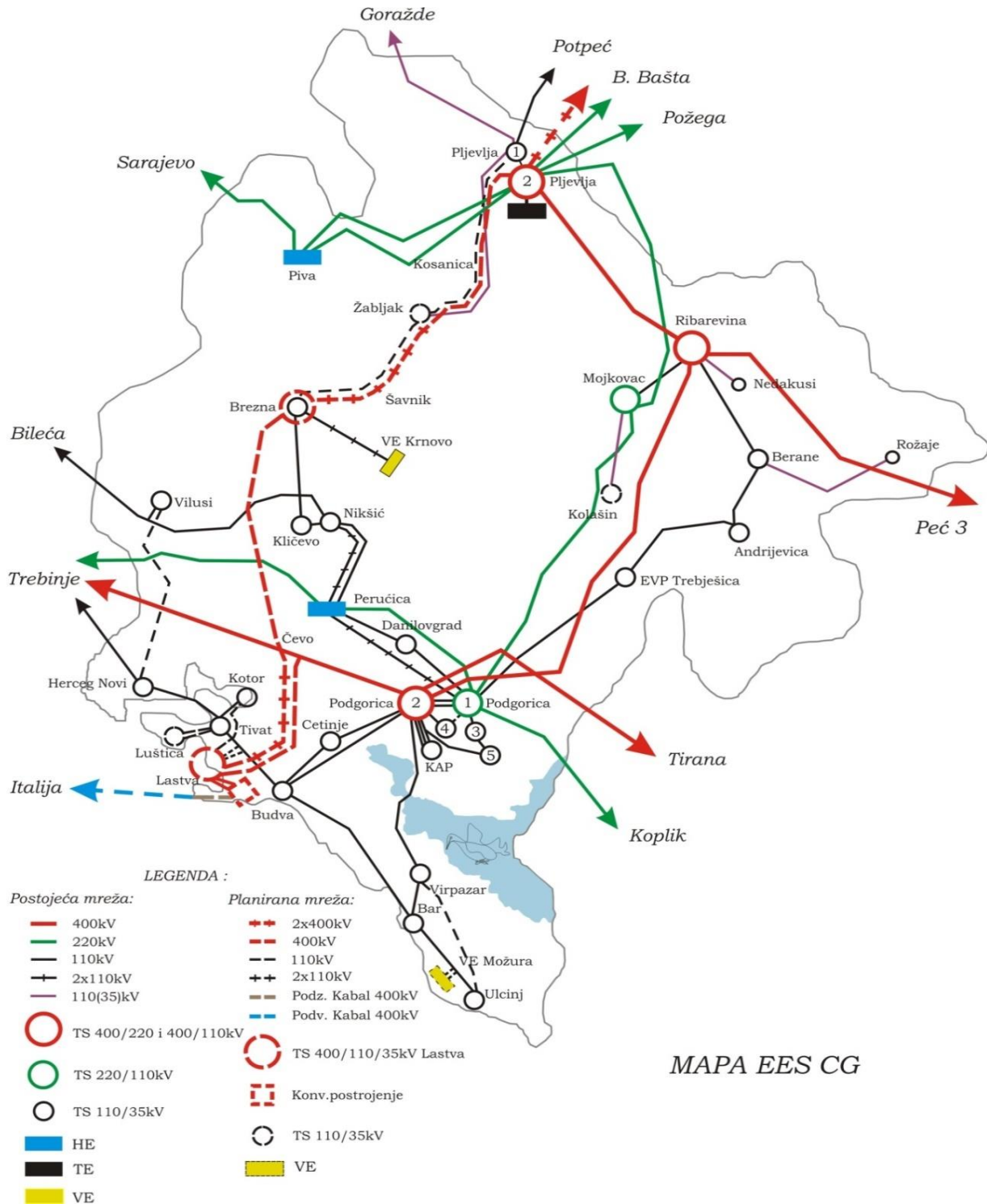
U 2018. godini, za potrebe konzuma, preneseno je 3.260 GWh električne energije, a sa uključenim tranzitom ukupno je preneseno 6.282 GWh.

Prenosni sistem je u Crnoj Gori radijalnog tipa na svim naponskim nivoima (400kV, 220kV i 110kV), ukupne instalisane snage transformacije 3.846,5 MVA raspoređene na 24 trafostanice sa 53 ugrađena transformatora. Dalekovodna mreža elektroprenosnog sistema je sljedećih karakteristika:

- pet dalekovoda 400 kV, ukupne dužine 283,3 km;
- osam dalekovoda 220 kV, ukupne dužine 337,4 km;
- trideset tri dalekovoda 110 kV, od čega dva dvostruka, ukupne dužine 585,86 km;
- dva podzemna kablovska voda 110 kV, ukupne dužine 7,3 km, i
- četiri dalekovoda 110 kV, koji rade pod naponom 35 kV, ukupne dužine 92 km.

Elektroprenosni sistem sa stanjem na dan 31.12.2018. godine i ucrtanim planiranim investicijama nalazi se na Slici 1.⁷

⁷ Izvor podataka: CGES

Slika 1. Prenosni sistem električne energije na dan 31.12.2018. godine

Napomena: TS 400/110 Lastva je puštena u probni rad u novembru 2018. godine, dok je 2x400kV dalekovod Lastva – Čevo pušten u probni rad u aprilu 2019. godine

Distributivni kapaciteti

Distributivnim sistemom električne energije, kojim upravlja operator distributivnog sistema – CEDIS, obuhvaćeni su: postrojenja 35 kV, transformatori 35/x kV/kV i vodovi 35 kV, kao i postrojenja, transformatori i vodovi nižeg naponskog nivoa do mjesta priključenja korisnika sistema.

CEDIS je teritorijalno organizovan u regione, koji obuhvataju teritorije sljedećih opština:

- Region 1 – obuhvata teritoriju opština Nikšić i Plužine;
- Region 2 – obuhvata teritoriju opština Podgorica, Danilovgrad i Cetinje;
- Region 3 – obuhvata teritoriju opština Berane, Petnjica, Rožaje, Andrijevica, Gusinje i Plav;
- Region 4 – obuhvata teritoriju opština Budva, Bar i Ulcinj;
- Region 5 – obuhvata teritoriju opština Kotor, Tivat i Herceg Novi;
- Region 6 – obuhvata teritoriju opština Bijelo Polje, Mojkovac i Kolašin, i
- Region 7 – obuhvata teritoriju opština Pljevlja, Šavnik i Žabljak.

Ukupna instalisana snaga transformacije svih 4.664 trafostanica na distributivnom sistemu koje posjeduje CEDIS je 2.926,70 MVA. Distributivna mreža u Crnoj Gori je karakteristična po visokom udjelu vazdušnih vodova na sredjenaponskom (SN) i niskonaponskom nivou (NN), što je prikazano u Tabeli 6.⁸

Tabela 6. Dužine distributivnih vodova po naponskim nivoima i tehnologiji na dan 31.12.2018. god.

Distributivni sistem	Nadzemni vodovi [km]	Kablovski vodovi [km]	Ukupno [km]
35 kV	875,23	167,83	1.043,06
10 kV	3.637,43	1.543,23	5.180,66
Ukupno SN	4.512,66	1.711,06	6.223,72
Udio SN	72,51%	27,49%	100,00%
0,4 kV	11.221,32	2.072,49	13.293,81
Udio NN	84,41%	15,59%	100,00%
UKUPNO	15.733,98	3.783,55	19.517,53
UDIO	80,61%	19,39%	100,00%

Na SN nivou, dužina vodova iznosi 6.223,72 km (1.043,06km na 35 kV i 5.180,66 km na 10 kV nivou), od čega 27,49% čine kablovi. Prema uporednoj analizi CEER⁹, u 11 država članica EU udio kablova u vodovima na SN je manji od udjela zabilježenog na SN distributivnog sistema Crne Gore. Međutim, situacija na NN nivou je drugačija. Naime, udio kablova u ukupnoj dužini vodova na NN od 13.293,81km dostiže 15,59%, dok je prema prethodnoj pomenutoj analizi CEER najniža vrijednost ovog udjela u EU zabilježena u Irskoj i iznosi 17%. Primjećuje se da se u 2018. godini, udio kablovskih vodova sva tri distributivna naponska nivoa povećao sa 16,87%, koliko je iznosio u 2017. godini, na 19,39%.

⁸ Izvor podataka: CEDIS

⁹ Izvor: 6th Benchmarking Report on the Quality of Electricity and Gas Supply in Europe, CEER, 2016

Od donošenja Zakona, stvorene se pravne pretpostavke za osnivanje novog modela distributivnog sistema – zatvoreni distributivni sistem električne energije (ZDS). ZDS predstavlja sistem koji omogućava distribuciju električne energije na ograničenom području i to za posebne namjene, odnosno kada postoji integracija rada ili proizvodnih procesa, trgovinskih ili uslužnih djelatnosti, a može obuhvatiti i ograničen broj kupaca iz kategorije domaćinstva sa boravkom na tom području.

Tokom 2018. godine, status ZDS je posjedovao PM Power DOO Tivat na području nautičko – turističkog kompleksa Porto Montenegro u Tivtu. Ovaj ZDS čine: jedna trafostanica 35/10 kV (4 MVA), 10 trafostanica 10/0,4 kV (ukupne instalisane snage 20 MVA), pripadajući 35kV, 10kV i 0,4kV kablovski vodovi, sistem za pomoćno napajanje, kao i digitalna brojila i nadzorni centar u kojem se vrši daljinsko očitavanje potrošnje korisnika sistema.

1.3. Sektor nafte i gasa

1.3.1. Sektor nafte

Na tržištu naftnih derivata Crne Gore, na početku 2018. godine poslovalo je ukupno 77 energetskih subjekata, a na kraju godine 71 energetski subjekat, na osnovu licenci izdatih od strane RAE. S obzirom da se energetske djelatnosti obavljaju na osnovu izdatih licenci za svaku djelatnost posebno, u zavisnosti od toga kojim energetskim djelatnostima se bave, subjekti posjeduju jednu ili više licenci.

Najveća kompanija u sektoru naftnih derivata u Crnoj Gori je Jugopetrol AD Podgorica. Značajan doprinos otvorenosti tržišta naftnih derivata daju i sljedeća društva: Lukoil Montenegro DOO Podgorica; Ina Crna Gora DOO Podgorica; Petrol Crna Gora MNE DOO Podgorica i Montenegro Bonus DOO Cetinje.

1.3.1.1. Skladišni kapaciteti

U Crnoj Gori u 2018. godini djelatnost skladištenja naftnih derivata i TNG obavljalo je 32 subjekta, od toga 22 subjekta su obavljala i jednu i drugu djelatnost, samo djelatnost skladištenja naftnih derivata obavljalo je sedam subjekata, dok je samo djelatnost skladištenja TNG obavljalo tri subjekta.

Ukupni skladišni kapaciteti sa kojima se obavlja djelatnost skladištenja naftnih derivata i TNG, na kraju 2018. godine, iznosili su 142.327 m³, od toga kapaciteti za skladištenje naftnih derivata iznosili su 138.959 m³, dok su kapaciteti za skladištenje TNG iznosili 3.368 m³. U 2018. godini skladišni kapacitet je povećan za 656 m³ (naftni derivati 632m³ i tečni naftni gas 24m³).

Od ukupnog skladišnog kapaciteta od 142.327 m³, Jugopetrol AD Podgorica pripada 126.292 m³, od toga Instalaciji u Baru 110.170 m³, benzinskim stanicama 6.895 m³, avioservisima u Podgorici i Tivtu pripada 9.040 m³, dok se na tri jahting servisa, u Budvi, Herceg Novom i Kotoru, odnosi 187 m³. Dio skladišnih kapaciteta od 16.035 m³ pripada ostalim energetskim subjektima, koji djelatnost skladištenja naftnih derivata i TNG obavljaju na benzinskim stanicama i jahting servisima. Energetski subjekat koji raspolaže sa najviše skladišnih kapaciteta za TNG je Montenegro Bonus DOO Cetinje, sa ukupno 1.100 m³.

1.3.1.2. Transportni kapaciteti

U Crnoj Gori u 2018. godini djelatnost transporta naftnih derivata transportnim sredstvima obavljalo je 35 subjekata sa ukupno 102 transportna sredstva. Od ukupnog broja transportnih sredstava, 25 pripada Jugopetrol AD Podgorica, dok 77 transportnih sredstava pripada ostalim energetskim subjektima koji obavljaju djelatnost transporta naftnih derivata i TNG.

U tabeli koja slijedi dat je pregled subjekata koji posjeduju više od četiri transportna sredstva.

Tabela 7. Pregled energetskih subjekata koji posjeduju više od četiri transportna sredstva

R.b.	Energetski subjekat	Broj transportnih sredstava
1.	Jugopetrol AD Podgorica	25
2.	VV Trans DOO Podgorica	7
3.	Humci DOO Cetinje	7
4.	Lukana DOO Podgorica	7
5.	Euro petrol DOO Podgorica	5

1.3.1.3. Prodajni kapaciteti

Na kraju 2018. godine, u Crnoj Gori je obavljana djelatnost trgovine na malo naftnim derivatima i TNG na 114 objekata, od toga na 106 benzinskih stanica, 5 jahting servisa, 2 avioservisa i jednoj instalaciji.

U vlasništvu Jugopetrol AD Podgorica je 48 objekata, od toga 42 benzinske stanice, tri jahting servisa (Budva, Kotor i Herceg Novi), dva avioservisa (Podgorica i Tivat) i jedna instalacija u Baru, dok je preostalih 66 objekata u vlasništvu drugih licenciranih subjekata (64 benzinske stanice i dva jahting servisa).

U narednim tabelama dat je prikaz subjekata koji posjeduju više od tri benzinske stanice, kao i prostorni raspored navedenih benzinskih stanica po gradovima Crne Gore.

Tabela 8. Pregled energetskih subjekata koji posjeduju više od tri benzinske stanice

R.b.	Energetski subjekat	Broj benzinskih stanica
1.	Jugopetrol AD Podgorica	42
2.	Petrol Crna Gora MNE DOO Podgorica	12
3.	Lukoil Montenegro DOO Podgorica	11
4.	INA Crna Gora DOO Podgorica	6
5.	Pavgord CG DOO Kotor	5

Tabela 9. Pregled broja benzinskih stanica po gradovima

Grad	Broj benzinskih stanica	Grad	Broj benzinskih stanica
Andrijevica	1	Nikšić	10
Bar	7	Petnjica	0
Berane	3	Plav	1
Bijelo Polje	8	Plužine	1
Budva	6	Pljevlja	3
Cetinje	3	Podgorica	33
Danilovgrad	4	Rožaje	1
Gusinje	0	Šavnik	1
Herceg Novi	5	Tivat	3
Kolašin	2	Ulcinj	5
Kotor	6	Žabljak	1
Mojkovac	2		

U 2018. godini otvorene su dvije benzinske stanice, benzinska stanica u Baru, u vlasništvu Kalamper DOO Bar i benzinska stanica u Podgorici, u vlasništvu Čelebić petrol trade DOO Podgorica.

Djelatnost trgovine na veliko naftnim derivatima obavljalo je 29 subjekata, dok je djelatnost trgovine na veliko TNG obavljalo 18 subjekata.

1.3.1.4. Formiranje strateških rezervi nafte i/ili naftnih derivata

Krajnji rok za implementaciju prilagođene Direktive Evropskog savjeta br. 2009/119/EZ o obavezi država članica da održavaju minimalne zalihe sirove nafte i/ili naftnih derivata za ugovorne strane Energetske zajednice je januar 2023. godine. Konkretno, neophodno je da države raspolažu rezervama nafte koje odgovaraju količini od 90 dana prosječnog dnevnog neto uvoza ili od 61 dana prosječne dnevne domaće potrošnje, zavisno od toga koja je količina veća.

U dijelu uspostavljanja pravnog okvira za strateške rezerve nafte i/ili naftnih derivata, Ministarstvo ekonomije je pripremilo Nacrt zakona o snabdijevanju naftnim derivatima u slučaju poremećaja u snabdijevanju i sprovedo javnu raspravu, ali još uvijek nije pripremljen konačan predlog zakona. Planirano je da se isti usvoji do kraja 2019. godine.

1.3.2. Sektor prirodnog gasa

Crna Gora trenutno nema pristup izvorima prirodnog gasa ni infrastrukturu koja bi podržala njegovo korišćenje. Strategija razvoja energetike do 2030. godine jasno prepoznaje prirodni gas kao važan izvor energije u skladu sa naporima Crne Gore da diversifikuje svoje energetske izvore. Planirano je da se prirodni gas koristi kao supstitucija za druge oblike energije, posebno značajnog udjela upotrebe električne energije za grijanje i hlađenje i upotrebu uglja. Prirodni gas se smatra ekološki najprihvatljivijim gorivom, jer u poređenju sa ostalim fosilnim gorivima ima najmanji koeficijent emisije ugljendioksida po

jedinici oslobođene energije. Kao takav, u odnosu na ostala fosilna goriva, manje zagađuje okolinu i lako se koristi, te će zbog toga sve više dobijati na važnosti kako se zalihe postojećih fosilnih energenata budu smanjivale.

Vlada Crne Gore je 2017. godine usvojila Master plan gasifikacije Crne Gore, koji zajedno sa Izveštajem o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu i Smjernicama za planiranje prioriternih investicija u projekte gasovoda, čini krovni dokument za sektor prirodnog gasa u Crnoj Gori. Master plan razmatra moguće scenarije snabdijevanja Crne Gore gasom i zaključuje da je najrealnije da se Crna Gora snabdijeva prirodnim gasom izgradnjom Jonsko – jadranskog gasovoda (IAP) i valorizacijom svojih gasnih rezervi iz jadranskog podmorja.

1.3.2.1. Jonsko – jadranski gasovod (IAP)

IAP je već godinama predmet interesovanja naše i vlada zemalja regiona. Još 2007. godine su vlade Crne Gore, Hrvatske i Albanije potpisale Ministarsku deklaraciju o podršci realizaciji projekta IAP (naknadno je deklaraciju potpisala i vlada Bosne i Hercegovine). Pod okriljem Energetske zajednice je 2010. godine osnovan Međudržavni odbor za koordinaciju i podršku aktivnostima na projektu IAP, da bi nakon toga Investicioni okvir za Zapadni Balkan odobrio finansiranje sveobuhvatne studije izvodljivosti za cjelokupni IAP projekat, a nakon toga i Master planove gasifikacije Crne Gore i Albanije i sve prateće dokumente, i konačno Idejni projekat Jonsko – jadranskog gasovoda na teritoriji Crne Gore i Albanije.

Osnovna namjena IAP-a je da poveže postojeći i planirane sisteme prenosa gasa Republike Hrvatske sa azerbejdžanskim gasom iz kaspijskog bazena. Gas iz Azerbejdžana stiže u Evropu takozvanim Južnim gasnim koridorom, dugim 3.500 km, kojeg pored gasovoda Južni Kavkaz sačinjavaju i 2.000 km dugi TANAP (Trans Anatolia Natural Gas Pipeline) gasovod i 867 km dugi Trans – jadranski gasovod (TAP). Planirano je da se IAP poveže sa TAP-om u blizini Fijera u Albaniji i idući na sjever uz jadransku obalu završi u Splitu. Vrlo je važno što će IAP biti dvosmjernan, tako da linija snabdijevanja može biti i sjever – jug, sa TPG terminala na Krku u Hrvatskoj, ili iz nekih drugih izvora. Izgradnja gasovoda će omogućiti gasifikaciju Albanije i Crne Gore, južne Hrvatske i Bosne i Hercegovine i obezbijediti diversifikovano i pouzdano snabdijevanje prirodnim gasom. Gasovod će biti dužine 511 km i stvorice preduslove za stvaranje tržišta prirodnog gasa Albanije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske na nivou od oko 5 – 7 bcm (milijardi m³).

U 2016. godini je osnovana Jedinica za upravljanje projektom IAP (PMU), koja se sastoji od po jednog predstavnika državnog organa nadležnog za energetiku i po jednog predstavnika operatora prenosnog sistema prirodnog gasa (OPS) iz sve četiri zemlje potpisnice Memoranduma o razumijevanju i saradnji na implementaciji projekta IAP – Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Hrvatske. Status posmatrača u PMU, bez prava glasa, imaju azerbejdžanska kompanija SOCAR i Sekretarijat Energetske zajednice. Ministarstvo ekonomije Crne Gore je zaduženo za koordinaciju svih aktivnosti i predstavlja stalni Sekretarijat PMU-a.

Tokom 2018. godine je većina aktivnosti bila usmjerena ka stvaranju pretpostavki za bolje promovisanje projekta na međunarodnom planu i efikasniji rad na realizaciji zadataka definisanih Akcionim planom PMU-a:

- Osnivanje zajedničkog preduzeća Oparatora prenosnog sistema gasa iz Albanije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Smatra se da je osnivanje kompanije korak dalje u razvoju projekta i značajan pokazatelj o zrelosti i ozbiljnosti, kako projekta, tako i partnera iz sve četiri uključene zemlje. Potencijalni partneri u implementaciji ovog projekta, tj. međunarodne finansijske institucije, dobavljači, veletrgovci i potencijalni kupci gasa će dobiti jasan signal da postoji entitet, odnosno pravno lice, koje je spremno da ulazi u ugovorne odnose sa njima, što je bio i jedan od zahtjeva koji su promoteri projekta dobili od međunarodnih faktora bez kojih izgradnja gasovoda nije moguća. Osim toga, Evropska Komisija i Energetska Zajednica, koje mogu imati značajnu ulogu u prioritizaciji infrastrukturnih projekata, će dobiti signal od četiri uključene zemlje da su vrlo odlučne u svojoj namjeri da ovaj projekat dovedu do realizacije. Novosnovana kompanija će preuzeti većinu aktivnosti koje je do sada sprovodio PMU. Na Ministarskom Savjetu Južnog gasnog koridora, koji je u februaru 2018. godine održan u Bakuu, potpisano je Pismo o namjerama osnivanja kompanije, a do kraja godine su usaglašavani Statut Društva i osnovni principi njegovog rada. Predviđeno je da PMU u postojećem sastavu u budućnosti preuzme ulogu nadzornog organa zaduženog za praćenje rada novosnovanog preduzeća, čime bi se zadržala značajna uloga vlada uključenih država u procesu realizacije ovog projekta.
- Početak rada na projektu „Idejni projekat Jonsko – jadranskog gasovoda na teritoriji Albanije i Crne Gore“. Projekat finansira Investicioni okvir za Zapadni Balkan (WBIF) sa 2.5 miliona eura i predviđeno je da traje 2 godine. Rezultati koje projekat treba da postigne za dio gasovoda koji će se nalaziti na crnogorskoj teritoriji su:
  - Idejni projekat crnogorske sekcije gasovoda koji će se zasnivati na prethodnim studijama izvodljivosti i biti usklađen sa relevantnom crnogorskom regulativom i prostornim planovima,
  - Procjena uticaja na društvo i okolinu koja će biti urađena u skladu sa crnogorskom regulativom i međunarodnim zahtjevima, uključujući javnu raspravu,
  - Komplet dokumenata koji su neophodni za dobijanje odgovarajućih dozvola,
  - Preliminarni investicioni troškovi,
  - Plan implementacije projekta.

Projekat je zvanično počeo sa radom 04.09.2018. godine. Prva 4 mjeseca projekta su bila posvećena uglavnom organizacionim pitanjima, prikupljanju ažuriranih podataka od obje zemlje i pravljenju prvog nacрта inovirane trase gasovoda.

- Završen je dvogodišnji ciklus odabira Projekata od interesa za Energetsku zajednicu (PECI) i Projekata od zajedničkog interesa (PMI). Preporukom Ministarskog savjeta Energetske zajednice od 19. oktobra 2018. godine, a na osnovu zaključaka 51. sastanka Stalne grupe visokog nivoa Energetske zajednice, IAP je dobio, odnosno zadržao status Projekta od zajedničkog interesa, koji je imao i u prethodnom ciklusu. Naime, Ministarski Savjet Energetske zajednice je 2015. godine usvojio adaptiranu verziju Uredbe br. 347/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta od 17.04.2013. godine o smjernicama trans-evropske energetske infrastrukture, čiji je jedan od ciljeva da usmjerava i pojednostavi procedure koje omogućavaju ishodovanje dozvola i implementaciju prioriternih energetskih infrastrukturnih projekata. Odabir projekata koji imaju najveći pozitivni uticaj u najvećem mogućem broju država članica se vrši kroz Radnu grupu kojom rukovodi Evropska Komisija, a koju organizuje Sekretarijat Energetske zajednice, dok tehničku pomoć pružaju konsultanti koje angažuje i plaća

Sekretarijat. Konsultanti pripremaju metodologiju i procjenjuju svaki projekat u skladu sa kriterijumima i ponderima koje im zadaje Radna grupa. Ovo je ciklični proces koji se ponavlja svake druge godine.

1.3.2.2. Istraživanja ugljovodonika u crnogorskom podmorju

U prethodnom periodu su potpisani ugovori o koncesiji za proizvodnju ugljovodonika ukupne površine 1.228 km², sa kompanijama Eni Montenegro, BV Holandija i Novatek Montenegro, BV Holandija, sa udjelom od po 50 procenata, kao i sa kompanijom Energean Montenegro Limited, Kipar, za blokove ukupne površine 338 km².

Tokom 2018. godine su koncesionari nastavili sa aktivnostima započetim u 2017. godini i vršili pripreme aktivnosti za vršenje geofizičkih istraživanja na dodijeljenim površinama ugovora, što je obuhvatalo: izradu elaborata o provjeri uticaja projekata seizmičkih istraživanja na životnu sredinu; vršenje batimetrijskih istraživanja morskog dna, snimanje nultog stanja životne sredine, istraživanje (monitoring) morskih sisara i kornjača u cilju sakupljanja podataka o pojavljivanju, distribuciji i gustini morskih sisara i kornjača u okviru površine na kojoj se vrše seizmička istraživanja. Osim toga, koncesionari Eni i Novatek su, u skladu sa ugovornom obavezom, izvršili seizmička 3D istraživanja u trajanju od 29 dana, na površini od 1.280 km². Ukupan broj snimljenih seizmičkih linija je 93.

1.3.2.3. Pravni okvir

U skladu sa obavezama preuzetim potpisivanjem Sporazuma o formiranju Energetske zajednice, Crna Gora se obavezala da u nacionalnom zakonodavstvu obezbijedi pravni okvir za regulisanje djelatnosti u oblasti gasa. S tim u vezi, u Zakon o energetici i Zakon o prekograničnoj razmjeni električne energije i gasa transponovana je EU regulativa koja se odnosi na regulaciju tržišta gasa. Ovim zakonima je propisana obaveza da Crna Gora donese više podzakonskih akata, čijim će se usvajanjem obezbijediti kvalitetan pravni okvir za regulisanje ove oblasti, a ostavljen je rok za njihovo donošenje od „najkasnije tri mjeseca prije puštanja u rad odgovarajuće infrastrukture“.

Tokom 2018. godine je okončan projekat „Optimalno korišćenje energije i prirodnih resursa“, koji je pokrenulo Ministarstvo ekonomije preko Delegacije Evropske Unije, koja je i finansirala projekat kroz Instrument predpristupne pomoći (IPA) 2012. Projekat je bio posvećen unapređenju pravnog i institucionalnog okvira u oblastima energetike i energetske efikasnosti, u skladu sa zahtjevima relevantnih EU direktiva, a konsultantska pomoć je iskorišćena za izradu nacrtu sljedećih akata iz oblasti prirodnog gasa:

- Pravila za razdvajanje računa, upravljanja i informacija u cilju izbjegavanja unakrsnih subvencija između djelatnosti u sektoru gasa,
- Metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena, rokova i uslova za korišćenje prenosnog sistema gasa,
- Metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena, rokova i uslova za korišćenje distributivnog sistema gasa,
- Metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena, rokova i uslova za korišćenje sistema za skladištenje gasa,
- Metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena, rokova i uslova za korišćenje postrojenja za tečni prirodni gas,

- Metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i naknade za rad operatera tržišta gasa, i
- Opšti uslovi za snabdijevanje gasom.

Konsultovan je i Sekretarijat Energetske zajednice, koji je dostavljao komentare i sugestije na predložene nacрте akata i verifikovao njihov kvalitet i uskladjenost sa zakonodavstvom Evropske unije.

Za djelatnosti iz oblasti prirodnog gasa za čije obavljanje je Zakonom o energetici propisana obaveza posjedovanja licence, RAE je u toku 2018. godine izvršila izmjene i dopune Pravila o licencama za obavljanje energetskih djelatnosti, na način što su Pravilima obuhvaćene i licence iz ove oblasti, a propisani su i objavljeni obrasci za:

- transport tečnog prirodnog gasa,
- upravljanje postrojenjem za tečni prirodni gas,
- skladištenje tečnog prirodnog gasa i
- snabdijevanje kupaca tečnim prirodnim gasom.

Kako postoji interesovanje crnogorskih privrednih subjekata za izgradnju gasnih instalacija koje bi prvenstveno služile za supstituciju naftnih derivata kao energenta, ovim izmjenama su stvorene pravne pretpostavke, odnosno uslovi za izdavanje licenci u oblasti prirodnog gasa.

KOMENTAR:

Intenziviranjem izgradnje distribuiranih izvora energije, puštanjem u rad vjetroelektrana priključenih na prenosni sistem (VE Krnovo i VE Možura), kao i planiranjem izgradnje prve solarne elektrane (SE Briska Gora) značajno se povećavaju proizvodni kapaciteti u Crnoj Gori. Puštanjem u rad VE Možura ukupni instalisani kapaciteti novoizgrađenih proizvodnih objekata koji koriste obnovljive izvore energije, porašće na 142 MW, što istovremeno predstavlja gotovo dvije trećine instalisanog proizvodnog kapaciteta TE Pljevlja.

Puštanjem u probni rad TS Lastva i DV Lastva – Čevo, koji predstavljaju dio povezane infrastrukture interkonekcije Italija – Crna Gora, konkretizovano je povećanje prenosnih kapaciteta, čime se omogućava sigurnije snabdijevanje crnogorskog konzuma, kao i prekogranična razmjena električne energije, odnosno dalji razvoj tržišta i njegovo integrisanje u regionalno i jedinstveno tržište EU.

Iako Crna Gora još uvijek nema infrastrukturu za dotok i korišćenje prirodnog gasa, u 2018. godini je napravljen napredak, kako u realizaciji projekata koji stvaraju preduslove za uvođenje prirodnog gasa u crnogorski energetski sektor, tako i u unaprjeđenju pravnog i institucionalnog okvira u skladu sa obavezama preuzetim formiranjem Energetske zajednice.

---

2. NALAZI IZ PRAĆENJA RADA I KONTROLE ENERGETSKIH SUBJEKATA

2. NALAZI IZ PRAĆENJA RADA I KONTROLE ENERGETSKIH SUBJEKATA

U skladu sa ovlaštenjima datim Zakonom, RAE je tokom 2018. godine vršila nadzor nad radom energetskih subjekata, u oblastima električne energije i nafte i gasa. Svoje nadležnosti RAE je sprovodila u skladu sa Planom rada RAE za 2018. godinu, kojim su bile predviđene kontrole u sjedištima energetskih subjekata i praćenje njihovog rada analizom dostavljene dokumentacije.

2.1. Nadzor nad radom energetskih subjekata

U elektroenergetskom sektoru kontrolisani su svi licencirani subjekti, i to:

- Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić, kao imalac licenci za djelatnosti: proizvodnje i snabdijevanja električne energije,
- Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica, kao imalac licence za djelatnost prenosa električne energije,
- Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica, kao imalac licence za djelatnost distribucije električne energije,
- PM Power DOO Tivat, kao operator zatvorenog distributivnog sistema,
- Montenegro Bonus DOO Cetinje, kao imalac licence za djelatnost snabdijevanja električnom energijom,¹⁰
- Uniprom DOO Nikšić, kao imalac licence za djelatnost snabdijevanja električnom energijom,¹⁰
- Petrol Crna Gora MNE DOO Podgorica, kao imalac licence za djelatnost snabdijevanja električnom energijom,¹⁰
- Energia Gas and Power DOO Podgorica, kao imalac licence za djelatnost snabdijevanja električnom energijom,¹⁰ i
- Crnogorski operator tržišta električne energije DOO Podgorica, kao imalac licence za djelatnost organizovanja tržišta električne energije.

Predmeti neposrednih kontrola navedenih subjekata su bili:

- način vršenja obračuna količinskog odstupanja od voznih redova predaje i prijema električne energije, kao i finansijski obračun i način vršenja kontrole finansijskog poravnanja utvrđenih odstupanja;
- sadržaj računa za utrošenu električnu energiju;
- dnevni programi rada EES (vozni redovi) i obračun energetskih odstupanja;
- primjena podsticajnih mjera i nabavka prognostičkog meteorološkog modela u cilju smanjenja debalansa povlašćenih proizvođača;
- ugovori i saradnja sa učesnicima na tržištu;
- dodjela prekograničnih kapaciteta i upravljanje zagušenjima;
- obračun gubitaka na interkonektivnim vodovima u tranzitu, kao i obračun troškova i prihoda po osnovu ITC mehanizma;

¹⁰ Kontrole koje su sprovedene u toku 2018. godine odnose se na kvalitet snabdijevanja električnom energijom

- ostvareni stepen transparentnosti i dostupnosti informacija;
- pripreme za otvaranje maloprodajnog tržišta električne energije;
- realizacija AMM projekta (ugradnja novih multifunkcionalnih brojila);
- realizacija planova investicija za 2017. godinu i kvartalnih za 2018. godinu;
- parametri kvaliteta isporuke i snabdijevanja električnom energijom i
- zaključivanje ugovora sa kupcima ili drugim energetskim subjektima, u skladu sa Zakonom, Tržišnim pravilima i licencom.

Na licu mjesta izvršeno je 14 kontrola licenciranih subjekata po navedenim temama, od čega šest kontrola kod ODS, tri kontrole kod OPS, dvije kontrole kod EPCG – FC Snabdijevanje, dvije kontrole kod COTEE i jedna kontrola kod PM Power, kao operatora ZDS.

Svaka izvršena kontrola rezultirala je izvještajem, koji sadrži ocjenu ispunjenosti uslova poslovanja predviđenih Zakonom i podzakonskim aktima, kao i mjere za unapređenje postojećeg stanja ili ispravljanje uočenih nedostataka.

Predmeti posrednih kontrola su se odnosili na:

- način knjiženja na regulatornim računima;
- analizu bilansa stanja i bilansa uspjeha;
- parametre kvaliteta isporuke i snabdijevanja električnom energijom;
- potrošnju, uvoz i izvoz električne energije;
- ostvarenje stope gubitaka u prenosnom i distributivnom sistemu električne energije;
- primjenu propisa o prekograničnoj razmjeni energije, kao i rad i poslovanje subjekata koji vrše aukcijsku dodjelu prekograničnih kapaciteta;
- realizaciju projekta zamjene brojila;
- funkcionisanje sistema za pružanje usluga korisnicima (uključujući registar žalbi i prigovora kupaca, izvještaje o postupanju po žalbama);
- realizaciju planova investicija, i
- podatke o fakturiranoj realizaciji kupaca električne energije.

U oblasti nafte i gasa, tokom 2018. godine je sproveden nadzor nad imaoima licenci po pitanju ispunjavanja uslova propisanih licencom vršenjem kontrola u sjedištima društava ili na maloprodajnim objektima.

2.2. Nalazi iz nadzora koji se odnose na elektroenergetski sektor

2.2.1. Ugovorni odnosi

2.2.1.1. Ugovorni odnosi između energetskih subjekata

U skladu sa Zakonom, energetski subjekti su dužni da međusobna prava i obaveze regulišu ugovorima.

EPCG, kao snabdjevač električnom energijom, u 2018. godini je imala zaključen ugovor o korišćenju prenosnog sistema za potrebe preuzimanja električne energije sa CGES, kao i

ugovor o korišćenju distributivnog sistema sa CEDIS, dok je sa COTEE imala zaključen ugovor o prenosu naknade za rad operatora tržišta i ugovor o kupoprodaji obaveznog proporcionalnog udjela električne energije otkupljene od povlašćenih proizvođača.

EPCG kao snabdjevač električnom energijom je zaključila ugovore o snabdijevanju sa kupcima direktno priključenim na prenosni sistem: Toščelik Alloyed Engineering Steel DOO Nikšić, Željeznička infrastruktura Crne Gore AD Podgorica, Rudnik uglja AD Pljevlja – Drobilično postrojenje, CGES AD Podgorica – Razvodno postrojenje u okviru TE Pljevlja, China Road & Bridge Corporation DOO Podgorica, Krново Green Energy DOO Podgorica. Sa Možura Wind Park DOO Podgorica je zaključen Ugovor o privremenom snabdijevanju električnom energijom za period 24.12.2018 – 30.03.2019. godine. Za direktnog kupca EPCG AD – FC Proizvodnja, Termoelektrana Pljevlja, tokom 2018. godine na snazi je bila Odluka za snabdijevanje električnom energijom TE Pljevlja za sopstvene potrebe kao direktnog kupca.

2.2.1.2. Ugovorni odnosi između snabdjevača i kupaca

U Crnoj Gori je na kraju 2018. godine bilo ukupno 386.957 kupaca električne energije, 30 kupaca priključenih na 35 kV naponski nivo, 551 kupaca priključenih na 10 kV naponski nivo, 36.453 kupaca iz kategorije ostala potrošnja priključenih na 0,4 kV naponski nivo i 349.923 domaćinstava.

EPCG je od ukupnog broja kupaca koji su priključeni na distributivni sistem sa njih 111.296 (29%) zaključila ugovore za snabdijevanje električnom energijom, i to:

- 14 kupaca od ukupno 30, na srednjem naponu 35kV, što je 47%,
- 220 kupaca od ukupno 551, na srednjem naponu 10 kV, što je 40%,
- 111.062 kupaca od ukupno 386.376, na niskom naponu 0,4 kV, što je 29%, odnosno od toga:
  - 95.233 kupca od ukupno 349.923, iz kategorije domaćinstva, što je 27%,
  - 15.829 kupaca od ukupno 36.453, iz kategorije ostali kupci, što je 43%.

U 2018. godini je zaključeno i 5.925 privremenih ugovora o snabdijevanju.

CEDIS na dan 31.12.2018. godine ima 82.136 zaključenih ugovora o priključenju, od čega je 33.314 ugovora o priključenju sa novim kupcima, dok je 48.822 ugovora o priključenju sa postojećim kupcima. Takođe je zaključeno 1.159 ugovora o priključenju sa kupcima kod kojih se snaga ugovara, u skladu sa novom metodologijom.

2.2.2. Razgraničenje imovine između CGES, CEDIS i EPCG

Zakonom je propisano da je mjesto razgraničenja odgovornosti između energetskih subjekata mjesto priključenja objekta energetskih subjekata na prenosni ili distributivni sistem i da mjesto priključenja na prenosni ili distributivni sistem električne energije određuje nadležni operator sistema.

Do izdvajanja OPS iz vertikalno integrisanog subjekta EPCG, a kasnije i formiranja CEDIS, sva imovina koja služi za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti bila je u vlasništvu EPCG. Zakonom je definisano šta čini prenosni, a šta distributivni sistem, ali ne i tačke razdvajanja tih sistema.

S obzirom da trafostanice koje su u vlasništvu CGES sadrže i dio na 35 ili 10 kV strani, koje su u sastavu distributivnog sistema, a tačke razgraničenja u ovim objektima nijesu definisane u postupku formiranja posebnih pravnih subjekata, potrebno je iste identifikovati i međusobna prava i obaveze definisati ugovorom. Slično je i kod proizvodnih objekata koji su u vlasništvu EPCG, a sadrže postrojenja koja služe za prenos električne energije, odnosno praktično predstavljaju dio prenosnog sistema.

Iz tog razloga je Zakonom propisano da su OPS i proizvođač električne energije, kao i ODS i OPS, dužni da izvrše primopredaju postrojenja i opreme koja su dio prenosnog sistema, a u vlasništvu su EPCG, odnosno primopredaju postrojenja i opreme distributivnog sistema koja je u vlasništvu CGES, a da će se međusobna prava i obaveze u preuzimanju postrojenja i opreme urediti ugovorima između navedenih subjekata.

U prethodnom periodu subjekti su zaključivali ugovore privremenog karaktera na godišnjem nivou, a paralelno se sprovode aktivnosti u cilju zaključivanja trajnih ugovora.

Aktivnosti koje su sprovedene od strane CGES po ovom pitanju su formiranje radnog tima sa zadatkom da identifikuje postrojenja i opremu koja će u skladu sa Zakonom biti predmet primopredaje između CGES i CEDIS, odnosno EPCG i CGES, kao i da pripremi predlog ugovora o uređenju međusobnih prava i obaveza o preuzimanju postrojenja i opreme između navedenih energetskih subjekata. Radni tim CGES, kao i predstavnici zainteresovanih subjekata su usvojili, odnosno potvrdili prethodno usaglašene principe preuzimanja opreme i postrojenja, te na temelju toga radili na konkretnim aktivnostima: obilasku svih objekata i ažuriranju tehničke dokumentacije za predmetne objekte, pripremi nacrtu ugovora o regulisanju međusobnih prava i obaveza, kompletiranju svih podloga neophodnih za sprovođenje procjene imovine i aktivnosti vezanih za nabavku usluga procjene imovine.

Aktivnosti koje su sprovedene od strane CEDIS po ovom pitanju su priprema i dostavljanje izabranom procjenitelju sve neophodne tehničke dokumentacije vezane za postrojenja i opremu 35 kV koja je predmet procjene. Procjenitelj je izvršio obilazak skoro svih objekata TS X/35 kV čija su postrojenja i oprema predmet procjene. Dalje aktivnosti obuhvataju obilazak preostale TS 110/35 kV Berane, sačinjavanje radne verzije procjene i dostavljanje CEDIS na uvid. Nakon izrade konačne verzije procjene, radni tim CEDIS će u najkraćem mogućem roku organizovati sastanak sa radnim timom CGES radi usaglašavanja daljih koraka na primopredaji predmetnih postrojenja i opreme.

Aktivnosti koje su sprovedene od strane FC Proizvodnja po ovom pitanju su formiranje radnog tima sa zadatkom da identifikuje postrojenja i opremu koja će u skladu sa Zakonom biti predmet primopredaje između EPCG i CGES, kao i da pripremi predlog ugovora o uređenju međusobnih prava i obaveza o preuzimanju. Radni tim je izvršio identifikaciju postrojenja i opreme i na osnovu činjeničnog stanja, odnosno kartica osnovnih sredstava utvrdio njihove vrijednosti. Definisana su otvorena pitanja u vezi razdvajanja imovine, detaljna tehnička dokumentacija je dostavljena Izvršnom direktoru EPCG i Radnom timu CGES i predložena je izmjena u Zakonu kako bi se predmetni zadatak izvršio u skladu sa zakonskim odredbama. Sljedeće aktivnosti će biti usmjerene u pravcu usaglašavanja procjene vrijednosti identifikovane imovine koja po zakonu treba da pređe u vlasništvo CGES, dogovora oko kupoprodaje iste, tj. uslova za prelazak iz jedne u drugu vlasničku strukturu.

2.2.3. Kvalitet isporuke i snabdijevanja električnom energijom

Povećanje ekonomske efikasnosti i konkurentnosti energetske kompanije je cilj sektorske reforme koja je još početkom 80-ih godina XX vijeka započeta u Čileu. Evropski promotori ovog, tada novog, talasa u sektoru energetike bili su Engleska, Vels i Norveška, koji su krajem 80-ih i početkom 90-ih godina XX vijeka započeli liberalizaciju energetskega sektora sa istim ciljevima. Izazovi sa kojima su se započete reforme u ovim državama suočavale još u to doba su bili brojni, uključujući i neizvjesnost da li će energetske kompanije koje su funkcionisale kao javna preduzeća sa dominantno inženjerskim kadrom uz podršku računovođa uspjeti da se prilagode novom konceptu koji podrazumijeva konkurentno okruženje¹¹. Uprkos istim, inicijalno individualni tržišni modeli se u periodu koji slijedi unapređuju paralelno sa odgovarajućim regulatorno – pravnim okvirom i razvijaju u jedinstveno evropsko tržište električne energije, koje funkcioniše na principima konkurentnosti i transparentnosti.

Istovremeno, stručna literatura ukazuje na mogućnost da upravo usmjeravanje energetskega subjekata ka ekonomskoj efikasnosti, koje je nesporno u interesu sektorskog, ekonomskog i društvenog razvoja, može prouzrokovati negativan uticaj na kvalitet usluga koje ovi subjekti pružaju kupcima¹². Tako se javlja potreba za uvođenjem i konstantnim prilagođavanjem mehanizama zaštite kupaca u pogledu kvaliteta. Zakon upravo predviđa uvođenje dodatne zaštite kupaca u ovom segmentu i istovremeno propisuje uloge i obaveze energetskega subjektima koji pružaju usluge i RAE, kao nadzornom tijelu.

Još u Izvještaju o stanju energetskega sektora Crne Gore u 2017. godini¹³ je navedeno da je RAE u avgustu 2017. godine donijela Pravila o minimumu kvaliteta isporuke i snabdijevanja električnom energijom („Službeni list CG“, broj 50/17). Pored opštih i pojedinačnih parametara kvaliteta, ova pravila definišu i način prikupljanja relevantnih podataka i učestalost izvještavanja po pitanju istih od strane energetskega subjekata na koje se pravila odnose - OPS, ODS i snabdjevača. Kako su Pravila stupila na snagu u avgustu 2017. godine, trenutno raspoloživi podaci se odnose samo na jednu godinu. Predmet ovog izvještaja je analiza podataka koje su elektroenergetski subjekti dostavljali tokom 2018. godine. Važno je istaći da je preduslov za definisanje početnog stepena kvaliteta na nivou sistema postojanje većeg uzorka podataka, odnosno dostupnost podataka koji se odnose na duži vremenski period – duži niz godina.

2.2.3.1. Opšti parametri kvaliteta

Praćenje opštih parametara kvaliteta omogućava uvid u stanje sistema u cjelini. Isti se uvode u cilju poboljšanja performansi operatora prenosnog, odnosno distributivnog sistema, u pogledu kvaliteta. U cilju poboljšanja opštih parametara kvaliteta, Pravila uvode regulatorni instrument reputacione prirode, a koji podrazumijeva obavezu operatora sistema da objavljuju na svojoj internet stranici ostvarene vrijednosti odgovarajućih indikatora opšteg kvaliteta. Imajući u vidu početak stupanja na snagu Pravila, prva godina za koju OPS i ODS imaju obavezu da objave ostvarene vrijednosti indikatora opšteg kvaliteta je 2018. godina i to u toku 2019. godine. Pregled oštih parametara kvaliteta OPS i ODS je dat u nastavku.

¹¹ Léautier, Crampes, "Liberalisation of the European electricity markets: a glass half full", FSR, 2016. godine

¹² Fumagalli, Schiavo, Delestre, "Service Quality Regulation in Electricity and Retail", Springer, 2007. godine

¹³ „Izvještaj o stanju energetskega sektora Crne Gore u 2017. godini“, RAE, jul 2018. godine

a) Opšti parametri kvaliteta operatora prenosnog sistema

U skladu sa Pravilima, indikatori kojima se mjere opšti parametri kvaliteta rada prenosnog sistema su prosječno trajanje prekida (Average Interruption Time – AIT) i neisporučena električna energija (Energy Not Served – ENS). Navedeni indikatori odslikavaju performanse operatora prenosnog sistema na godišnjem nivou, simulirajući efekte prekida u isporuci električne energije čiji je uzrok nastao na prenosnom sistemu.

Tako indikator AIT predstavlja broj sati tokom kojih je prenosni sistem na nivou godine bio neraspoloživ, dok vrijednost indikatora ENS predstavlja količinu električne energije koja nije isporučena korisnicima prenosnog sistema u toku godine usljed neraspoloživosti prenosnog sistema. Obje vrijednosti su proračunskog karaktera i služe isključivo u svrhu praćenja opštih parametara kvaliteta prenosnog sistema.

Prema podacima dostavljanim od strane CGES, tokom 2018. godine u prenosnom sistemu Crne Gore evidentirano je 155 prekida, od čega 127 neplaniranih i 28 planiranih. Samo evidentiranje prekida u napajanju je kod operatora prenosnog sistema značajno olakšano postojanjem SCADA sistema. Nalazi kontrola ukazuju da je potrebno posvetiti pažnju kvalitetu obrade podataka.

Ukupno i prosječno trajanje prekida u prenosnom sistemu, kao i količina neisporučene električne energije prikazani su u Tabeli 10.

Tabela 10. Broj i vrste prekida i količina neisporučene električne energije tokom 2018. godine

Prekidi	Broj prekida	Trajanje prekida [h]	AIT [min]	ENS [MWh]
Neplanirani	127	142,68	136,45	846,376
Planirani	28	72,67	52,80	327,511
Ukupno	155	215,35	189,25	1.173,887
Ukupno-VS-TL	53	104,45	139,36	864,468

Uzimajući u obzir količinu prenešene električne energije za potrebe domaće potrošnje isključujući gubitke u prenosnom sistemu (3.260.270 MWh) i broj sati u godini (8.760 h), prosječno trajanje prekida je proračunato u skladu sa Pravilima i za 2018. godinu iznosi 3,15 h, odnosno 189 minuta. Navedeni podatak pokazuje da je raspoloživost prenosnog sistema tokom godine bila 99,96%.

RAE je sprovela vanrednu kontrolu nakon neplaniranog prekida u napajanju TS 110/10 kV Podgorica 4 koji se dogodio 14. novembra 2018. godine, kojim je bio pogođen značajan dio konzuma na teritoriji glavnog grada. Ponovno napajanje je uspostavljeno nakon 12h, a efekat ovog prekida se procjenjuje na 296,294 MWh neisporučene električne energije. Imajući u vidu da je vrijednost ukupno neisporučena električne energija u toku 2018. godine 1.173,887MWh, efekat predmetnog prekida u napajanju je srazmjerni jednoj četvrtini efekta svih prekida u napajanju koji su se dogodili u 2018. godini usljed nedostupnosti prenosnog sistema. Upravo ova činjenica potvrđuje opravdanost investicije čija je realizacija u toku, a koja se odnosi na obezbjeđivanje dvostranog napajanja TS 110/10 kV Podgorica 4. CGES je ovu investiciju predviđao još investicionim planovima iz 2012. godine, ali je u njenoj realizaciji došlo do kašnjenja. Kao glavni razlog kašnjenja u realizaciji navedeno je rješavanje imovinsko – pravnih odnosa, što, prema izvještajima operatora sistema, ne predstavlja izolovani slučaj. Neblagovremenost u rješavanju imovinsko – pravnih odnosa prouzrokuje kašnjenje u realizaciji investicija operatora

sistema, koji obavlja djelatnost od javnog interesa, i imaju negativan uticaj na korisnike sistema.

Početkom 2019. godine, usljed kvara na dalekovodima 110kV Bar – Budva i 110kV Podgorica 2 – Virpazar, prouzrokovanim višom silom, kupci na području Bara, Ulcinja, Sutomora i Virpazara su osjetili višesatni prekid u napajanju. Kumulativni efekat ovog prekida u napajanju je 1.267,877 MWh neisporučene električne energije. Slično poput događaja iz novembra 2018. godine, prekid u napajanju pogađa jednu od rijetkih tačaka u prenosnom sistemu za koju nije obezbijedeno dvostrano napajanje – TS Ulcinj. CGES je i za ovu tačku napajanja investicionim planom predvidio projekat izgradnje dalekovoda 110kV Virpazar – Ulcinj, koji obezbjeđuje dvostrano napajanje TS Ulcinj.

Nedvosmisleno, operator prenosnog sistema planovima razvoja i investicionim planovima treba prioritarno da obezbijedi dvostrano napajanje svih tačaka napajanja u prenosnom sistemu.

b) Opšti parametri kvaliteta operatora distributivnog sistema

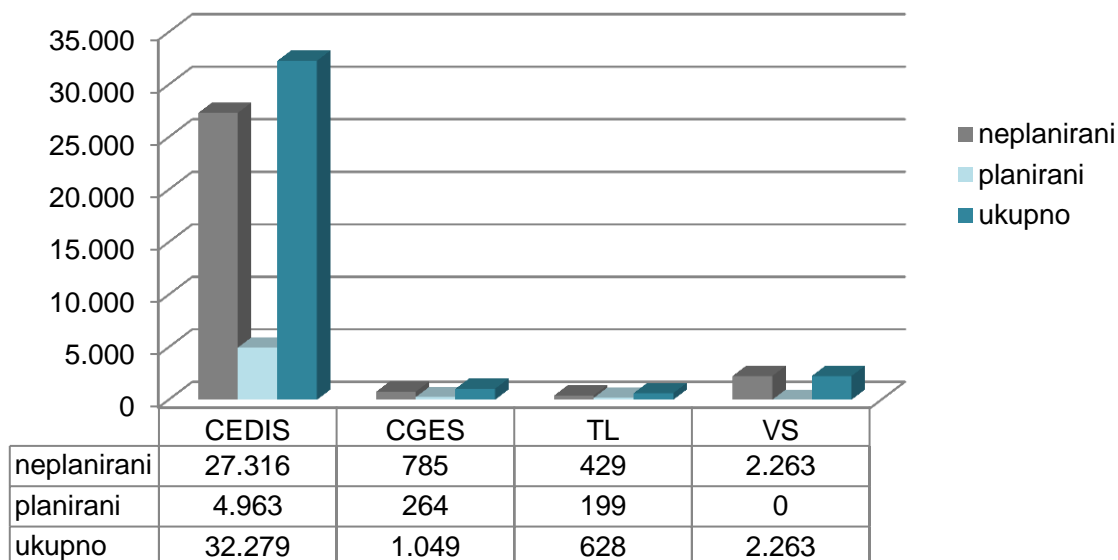
Saglasno Pravilima, indikatori kojima se mjere opšti parametri kvaliteta rada distributivnog sistema su prosječna učestalost prekida sistema (System Average Interruption Frequency Index - SAIFI) i prosječno trajanje prekida u sistemu (System Average Interruption Duration Index - SAIDI). Kao i kod operatora prenosnog sistema, osnova za utvrđivanje indikatora opštih parametara kvaliteta rada distributivnog sistema su prekidi.

Za razliku od CGES, evidentiranje prekida kod CEDIS nije automatizovano i nalazi kontrola ukazuju da je potrebno posvetiti pažnju kvalitetu prikupljanja i obrade podataka. Tokom kontrola koje je RAE sprovodila u 2018. godini, CEDIS je potvrđivao da sprovodi mjere unapređenja procesa prikupljanja i obrade relevantnih podataka, a koje se konkretno tiču nabavke softvera za evidentiranje prekida i sprovođenja pripremnih aktivnosti koje se odnose na nabavku SCADA sistema.

Konkretno, CEDIS je početkom 2019. godine potpisao ugovor sa izvođačem radova za isporuku softvera za prikupljanje podataka i pristupilo se realizaciji projekta. Ista je planirana u dvije faze: I faza bi obuhvatala 35 kV naponski nivo, dok je drugom fazom planirano obuhvatanje 10 kV naponskog nivoa. Planirano vrijeme realizacije projekta je septembar 2019. godine, nakon čega bi se pristupilo obuci zaposlenih u CEDIS, dok se izvještavanje u skladu sa novim softverom očekuje od januara 2020. godine.

Ugovor za implementaciju SCADA sistema je potpisan krajem oktobra 2018. godine i istim je predviđena fazna implementacija. Glavne aktivnosti planirane za 2019. godinu se odnose na analizu postojećeg stanja, procjenu investicionog ulaganja i pisanje projektnog zadatka i specifikacije za tender za odabir najpovoljnijeg ponuđača SCADA sistema, dok se u 2020. godini očekuje sprovođenje tenderske procedure, odabir ponuđača za isporuku SCADA sistema i njegova implementacija.

Prema podacima dostavljanim od strane CEDIS, tokom 2018. godine u distributivnom sistemu evidentirano je ukupno 36.219 prekida, od čega 30.793 neplanirana i 5.426 planiranih prekida na sva tri naponska nivoa – 35kV, 10kV i 0.4kV. Broj prekida, kao i njihova diversifikacija prema uzrocima nastajanja prekida (ODS – CEDIS, OPS – CGES, treća lica – TL ili viša sila - VS) prikazani su na Grafiku 4.

Grafik 4. Broj i podjela prekida prema vrsti i uzroku tokom 2018. godine

Prethodno navedeni indikatori, SAIDI i SAIFI, utvrđeni na osnovu podataka o prekidima u napajanju čiji su uzroci događaji koji su se desili u distributivnom sistemu, odslikavaju performanse operatora distributivnog sistema na godišnjem nivou. Dok SAIDI simulira prosječno godišnje trajanje prekida kojem je bio izložen reprezentativni korisnik distributivnog sistema, SAIFI simulira prosječan broj prekida u toku godine kojem je izložen reprezentativni korisnik distributivnog sistema. Vrijednosti oba indikatora su, poput indikatora AIT i ENS kod operatora prenosnog sistema, proračunskog karaktera i služe isključivo u svrhu praćenja opštih parametara kvaliteta distributivnog sistema.

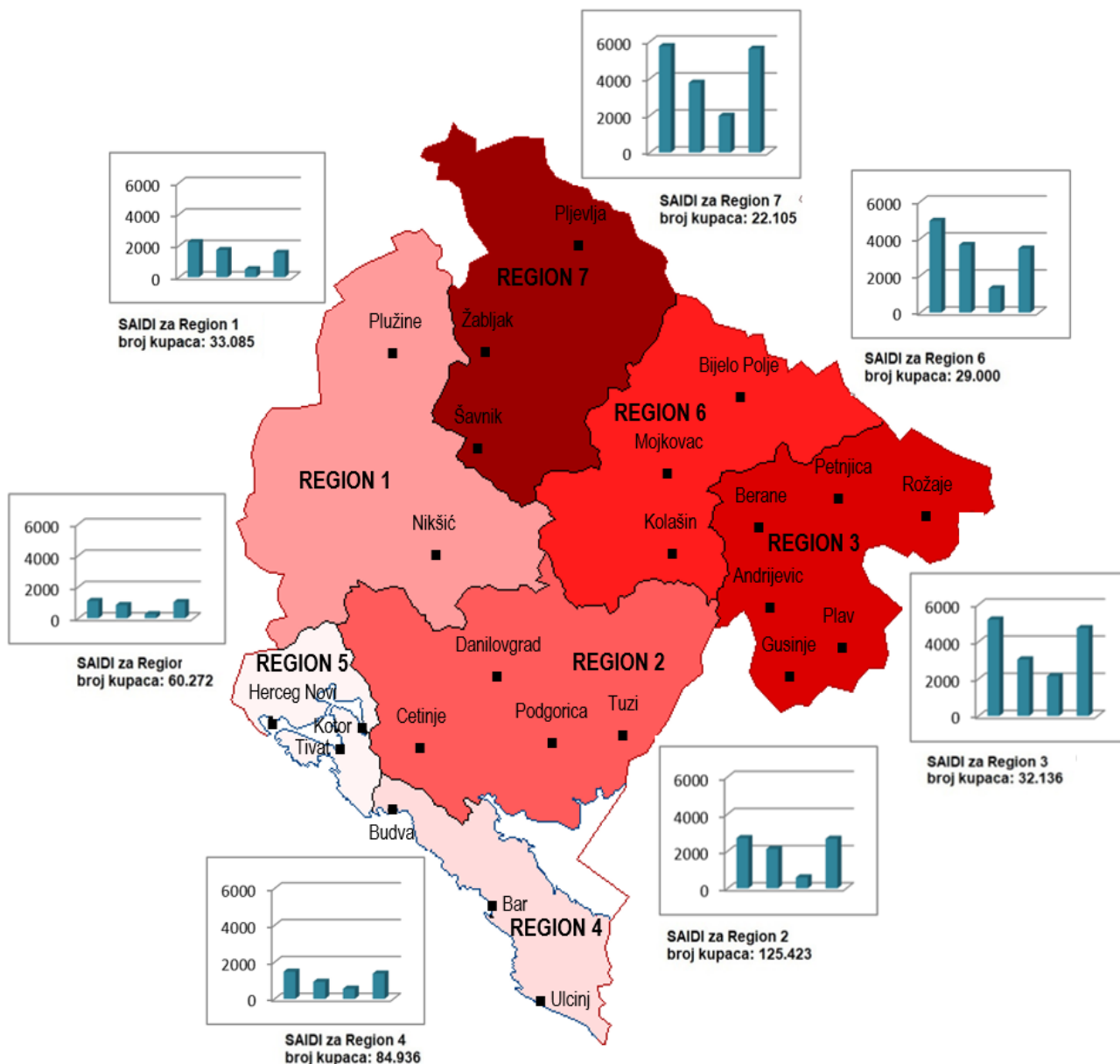
Pored SAIDI i SAIFI vrijednosti na nivou cjelokupnog sistema jedinog licenciranog operatora distributivnog sistema u Crnoj Gori, CEDIS, Tabele 11 i 12 daju osvrt na vrijednosti ovih indikatora po regionima definisanim internom organizacijom CEDIS¹⁴.

Tabela 11. Obračun indikatora SAIDI po regionima i na nivou distributivnog sistema za 2018. god.

Region	SAIDI [min]				Broj kupaca
	Ukupno	Neplanirani	Planirani	Ukupno-vs-tl	
Region 1	2.233,14	1.726,61	506,53	1.548,63	33.085
Region 2	2.704,62	2.116,26	588,35	2.667,26	125.423
Region 3	5.196,80	3.047,64	2.149,16	4.730,24	32.136
Region 4	1.478,39	927,50	550,89	1.370,60	84.936
Region 5	1.107,10	847,76	259,35	1.033,56	60.272
Region 6	4.957,65	3.653,00	1.304,65	3.459,83	29.000
Region 7	5.750,91	3.771,94	1.978,96	5.610,19	22.105
CEDIS	2.696,17	1.911,53	784,63	2.431,38	386.957

¹⁴ Region 1 (Nikšić i Plužine); Region 2 (Podgorica, Danilovgrad i Cetinje); Region 3 (Berane, Petnjica, Rožaje, Andrijevica, Gusinje i Plav); Region 4 (Budva, Bar i Ulcinj); Region 5 (Kotor, Tivat i Herceg Novi); Region 6 (Bijelo Polje, Mojkovac i Kolašin); Region 7 (Pljevlja, Šavnik i Žabljak)

Slika 2. Obračun indikatora SAIDI po regionima

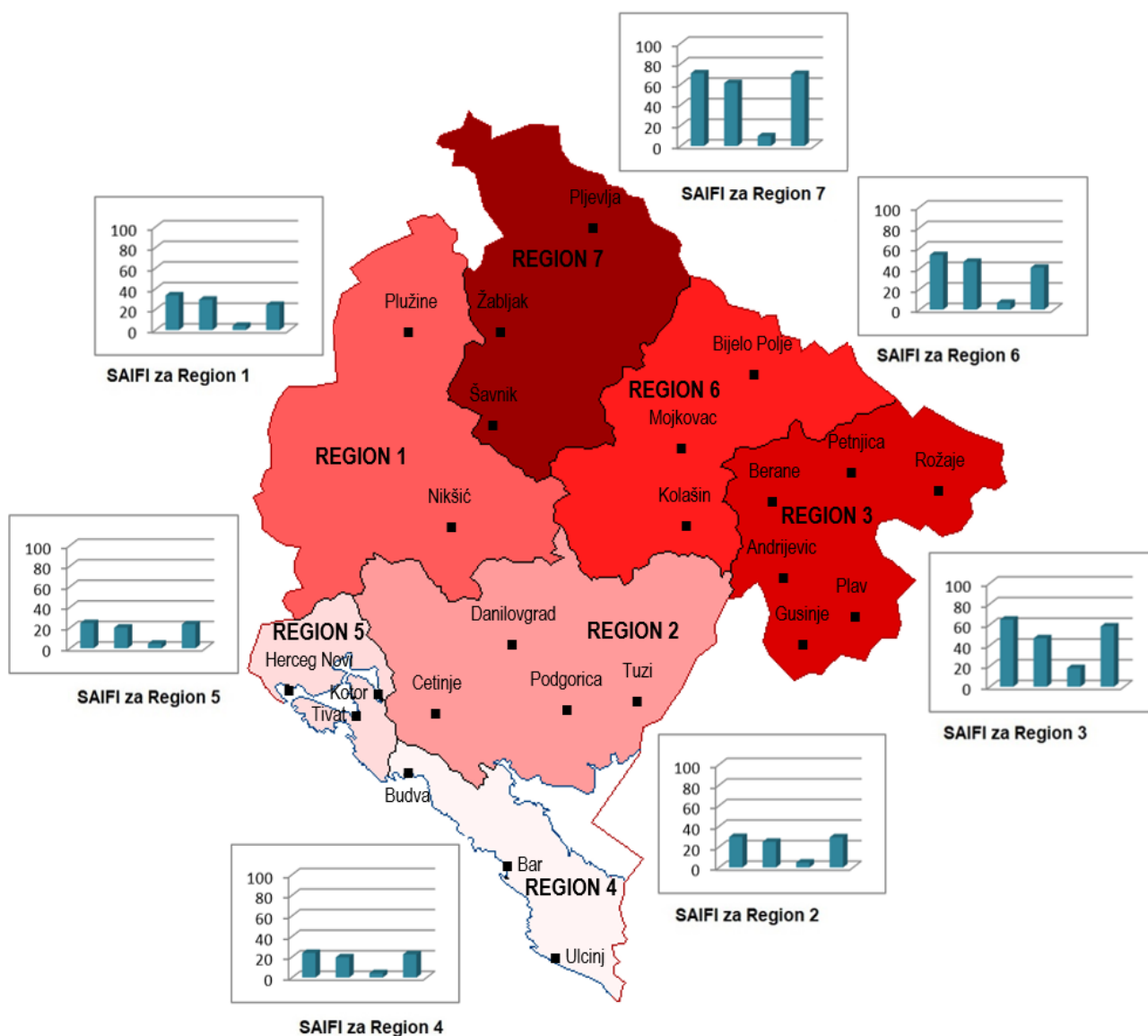

Navedeni opšti parametri kvaliteta, a sa njima i kvalitet isporuke električne energije prema konkretnim kupcima, mogu se poboljšati primjenom mjera koje ne podrazumijevaju dodatne troškove (poput unapređenja u planiranju i blagovremenoj najavi prekida u napajanju, efikasnijeg otklanjanja razloga prekida u napajanju, odnosno unapređenja internih procesa) ili mjera koje podrazumijevaju ulaganja u sistem (nove investicije). Stoga bi upravo opšti parametri kvaliteta trebali predstavljati relevantan ulazni podatak prilikom planiranja daljeg razvoja sistema.

Tabela 12. Obračun indikatora SAIFI po regionima i na nivou distributivnog sistema za 2018. god.

SAIFI					
Region	Ukupno	Neplanirani	Planirani	Ukupno-vs-tl	Broj kupaca
Region 1	33,64	29,46	4,18	24,39	33.085
Region 2	29,60	24,88	4,72	29,25	125.423
Region 3	64,73	46,73	18,00	58,15	32.136
Region 4	23,86	19,64	4,22	22,59	84.936
Region 5	24,50	20,01	4,48	23,33	60.272
Region 6	53,24	46,60	6,64	40,90	29.000
Region 7	70,77	61,23	9,54	70,01	22.105
CEDIS	34,93	28,88	6,05	32,05	386.957

Slika 3. Obračun indikatora SAIFI po regionima

Kako je u prethodnom dijelu izvještaja već naglašeno, za definisanje početnog stepena kvaliteta na nivou sistema potrebno je postojanje većeg uzorka uporedivih podataka, odnosno dostupnost podataka koji se odnose na duži vremenski period – duži niz godina. Podaci koje je CEDIS dostavljao RAE, shodno Pravilima, odnose se na 2018. godinu i ukazuju na niži kvalitet isporuke električne energije, u smislu prosječnog trajanja i učestalosti prekida u napajanju na nivou godine, kupcima koji se nalaze u regionima 3, 6 i 7, odnosno na teritorijama opština: Berane, Petnjica, Rožaje, Andrijevića, Gusinje, Plav, Bijelo Polje, Mojkovac, Kolašin, Pljevlja, Šavnik i Žabljak (Slika 2 i Slika 3). Glavni uzroci su starost infrastrukture, dužine radijalnih vodova, neravnomjerna raspodjela broja kupaca, kao i nedostupnost mreže zbog konfiguracije terena i vremenskih prilika koji su tipični za pomenute regione.

Ažuriranim investicionim planom koji je RAE odobrila u 2018. godini, CEDIS započinje novi investicioni ciklus koji je posvećen revitalizaciji SN i NN mreže i prema najavama najveći dio sredstava će upravo biti izdvojen za revitalizaciju mreže sa koje se napaja ruralno područje opština na sjeveru Crne Gore. Više detalja o ovoj investiciji se nalazi u Poglavlju 3 ovog izvještaja.

2.2.3.2. Pojedinačni parametri kvaliteta

Svrha definisanja pojedinačnih parametara kvaliteta je zaštita konkretnog korisnika koji je pogođen nedostatkom kvaliteta usluge. Utvrđivanje minimalnih standarda kvaliteta, poput standarda utvrđenih Pravilima, odnosi se na netehničke i tehničke parametre kvaliteta koji se mjere na nivou pojedinačnog korisnika. Kako bi se konkretnom kupcu koji je pogođen nedostatkom kvaliteta usluga u odnosu na minimum standarda koji su definisani Pravilima isti nadomjestio, Pravila predviđaju primjenu finansijskih kompenzacija od početka avgusta 2019. godine. Prednost primjene minimalnih standarda kvaliteta i finansijskih kompenzacija u početnim fazama regulacije kvaliteta je upravo njena granularnost koja se svodi do nivoa svakog korisnika pojedinačno i vidljivost efekata njene primjene od strane korisnika.

Pravila definišu minimalne standarde kvaliteta usluga operatora prenosnog sistema, operatora distributivnog sistema i snabdjevača. Svi elektroenergetski subjekti na koje se Pravila odnose su tokom 2018. godine dostavljali tražene podatke koji se odnose na pojedinačne parametre kvaliteta.

a) Pojedinačni parametri kvaliteta operatora prenosnog sistema

Pravila predviđaju obavezu OPS da u roku od 24h uspostavi ponovno napajanje u prenosnom sistemu električne energije. Prema podacima koje je CGES dostavljao tokom 2018. godine, na prenosnom sistemu nije bilo prekida dužih od 24 sata, te po tom osnovu nije bilo prekida za koje bi kupci mogli biti predmet finansijske kompenzacije.

b) Pojedinačni parametri kvaliteta operatora distributivnog sistema

U dijelu obaveza ODS, Pravilima propisuju pojedinačne parametre kvaliteta kojima se tretiraju rokovi za:

- ponovno uspostavljanje napajanja u distributivnom sistemu električne energije,
- obavještenje o prekidu napajanja,
- izdavanje saglasnosti za priključenje,

- priključenje kupca,
- ponovno priključenje kupca,
- odgovor na prijavu o neispravnosti funkcionisanja mjernog uređaja,
- obilazak objekta kupca,
- odgovor na prigovor o naponu, i
- otklanjanje odstupanja napona.

Za svaki od navedenih pojedinačnih parametara kvaliteta pružene usluge propisan je iznos finansijske kompenzacije u slučaju neispunjavanja definisanog minimuma standarda. Kako je 2018. godina prva godina primjene Pravila, ista je poslužila za uspostavljanje polaznih struktura za izvještavanje, koordinaciju procesa izvještavanja, unapređenje kvaliteta prikupljanja i obrade podataka, kao i uobličavanje poslovno – tehničke saradnje između ODS i snabdjevača u dijelu podataka koji se tiču kvaliteta isporuke električne energije. Navedene aktivnosti sprovedene su uz kontinuirani nadzor RAE.

c) Pojedinačni parametri kvaliteta snabdjevača

Pravilima su propisani i pojedinačni parametri kvaliteta snabdijevanja električnom energijom, koji se primjenjuju na sve snabdjevače u Crnoj Gori. RAE je vršila nadzor nad svim licenciranim snabdjevačima u oblasti kvaliteta. Tokom 2018. godine jedini aktivan snabdjevač bila je EPCG, i kao takva jedina je bila u prilici da ispunjava izvještajne obrasce propisane Pravilima i iste dostavlja RAE na mjesečnom nivou.

Pojedinačni parametri kvaliteta koji se primjenjuju na snabdjevača električnom energijom, u skladu sa Pravilima, su sljedeći:

- odgovor na pitanja u vezi plaćanja,
- zahtjev za ponovno priključenje, i
- odgovor na zahtjev za kontrolu ispravnosti funkcionisanja mjernog uređaja.

Kao i kod operatora distributivnog sistema, 2018. godina je polazna godina primjene Pravila, i stoga je, kroz stalni nadzor od strane RAE, ista iskorišćena za koordinaciju procesa izvještavanja i uobličavanje poslovno – tehničke saradnje sa operatorom distributivnog sistema u dijelu podataka koji se tiču kvaliteta isporuke i snabdijevanja električnom energijom.

2.2.4. Gubici

a) Odobreni gubici u prenosnom i distributivnom sistemu

Regulatorni tretman gubitaka električne energije koji nastaju prilikom njenog prenosa i distribucije do kupaca je od započinjanja regulacije elektroenergetskog sektora Crne Gore, odnosno od polovine 2007. godine, evoluirao. Ovaj proces je podrazumijevao dorade tehničkih, ekonomskih i pravnih aspekata, kako unapređivanjem primarne, tako i sekundarne legislative.

Zakon o energetici iz 2016. godine je treći po redu od početka regulacije. Istim se po prvi put uvodi obaveza izrade studije gubitaka i njene revizije kao prethodni korak utvrđivanju stepena gubitaka, odnosno pripadajućih opravdanih troškova, čime je poboljšana i sama transparentnost ovog procesa. U skladu sa odredbama Zakona, operator prenosnog,

CGES, i operator distributivnog sistema, CEDIS, su dostavili revidovane studije gubitaka u 2016. godini, a u cilju utvrđivanja cijena za 2017, 2018 i 2019. godinu.

Svrha izrade studija je utvrđivanje odobrenih gubitaka i pripadajućih odobrenih troškova koje snose korisnici sistema u Crnoj Gori. Činjenica je da nacionalni elektroprenosni sistemi služe za isporuku električne energije domaćim kupcima. Isto tako stoji i činjenica da usljed međusobne povezanosti nacionalnih elektroprenosnih sistema, isti služe i za potrebe drugih sistema u evropskoj interkonekciji. Posljedično, gubici koji nastaju u prenosnom sistemu se dijele na gubitke koje su prouzrokovali korisnici priključeni na crnogorski elektroprenosni sistem (kupci i proizvođači) i na gubitke koje je prouzrokovalo funkcionisanje drugih nacionalnih sistema u interkonekciji. Kako su operatori prenosnih sistema u interkonekciji dužni da, primjenjujući ITC mehanizam¹⁵, nadomjeste troškove gubitaka koje su svojim radom prouzrokovali drugim nacionalnim sistemima, tako korisnici prenosnog sistema u Crnoj Gori plaćaju samo dio gubitaka od ukupno nastalih u prenosnom sistemu. Polazeći od navedene studije gubitaka, stepen odobrenih gubitaka u prenosnom sistemu je za period 2017 – 2019. godina utvrđen na 3,73% i predstavlja odnos između gubitaka koje su prouzrokovali korisnici priključeni na crnogorski elektroprenosni sistem i bruto konzuma prenosnog konzuma.

Na osnovu studije gubitaka u distributivnom sistemu, utvrđen je stepen odobrenih gubitaka na nivou od 8,43%, koji predstavlja odnos između tehničkih gubitaka koje su prouzrokovali korisnici priključeni na distributivni sistem i bruto konzuma distributivnog konzuma, i značajno je niži od stepena gubitaka koji se ostvaruje. Razlog u odstupanju odobrenog stepena u odnosu na ostvareni je prisustvo netehničkih gubitaka u distributivnom sistemu. Ova pojava je zastupljena i kod drugih distributivnih sistema, kako je i navedeno u uporednoj analizi koju je sproveo CEER¹⁶. Važno je istaći da se stepen odobrenih gubitaka u distributivnom sistemu isključivo odnosi na tehničke gubitke, odnosno da korisnici distributivnog sistema u Crnoj Gori snose dio troškova gubitaka nastalih u distributivnom sistemu koji se odnose samo na tehničke gubitke.

b) Ostvareni gubici u prenosnom sistemu

Ukupni gubici u prenosnom sistemu Crne Gore u 2018. godini iznosili su 2,21% u odnosu na ukupnu energiju koja je ušla u prenosni sistem, i niži su od gubitaka ostvarenih tokom 2017. godine, a koji su iznosili 2,26%. Pregled ukupnih gubitaka u prenosnom sistemu u proteklom desetogodišnjem periodu je dat u Tabeli 13. Ovako obrađen stepen gubitaka odlikava stanje prenosnog sistema i omogućava poređenje sa prenosnim sistemima u Evropi. Prema posljednjoj dostupnoj uporednoj analizi CEER¹⁶ iz 2017. godine, stepen gubitaka na prenosnom nivou u Evropi kreće se od 0,4% do 3%. Može se konstatovati da se stepen gubitaka u prenosnom sistemu Crne Gore kreće u opsegu definisanom parametrima sistema država članica Evropske unije i da su niži stepeni gubitaka karakteristični za sisteme u čijem je sastavu i 750kV naponski nivo, koji nije prisutan u Crnoj Gori.

CEER je u 2019. godini započeo rad na inoviranoj uporednoj analizi gubitaka u prenosnom i distributivnom sistemu na nivou Evrope. Novitet u pristupu izrade ove analize je proširivanje njenog obima i na ugovorne strane Energetske zajednice. Agencija je upravo kroz rad radnih grupa Energetske zajednice učestvovala u pripremi ove inovirane uporedne analize.

¹⁵ Inter-TSO Compensation Mechanism

¹⁶ Report on Power Losses, CEER, oktobar 2017. godine

c) Ostvareni gubici u distributivnom sistemu

Stepen gubitaka u distributivnom sistemu nastavlja tendenciju pada i u 2018. godini. Ukupni gubici u distributivnom sistemu smanjeni su sa 22,76%, koliko su iznosili 2007. godine na 13,83%, koliko su iznosili u 2018. godini. Realizacija gubitaka u prethodnih 10 godina je data u Tabeli 13.

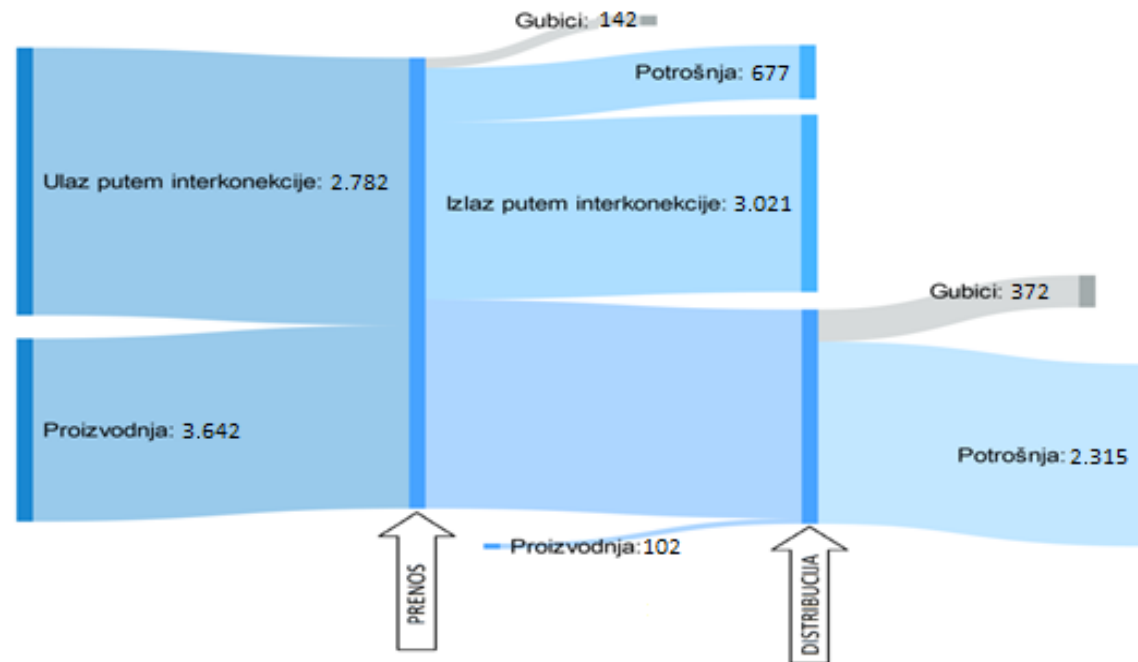
Dok je neminovnost pojave tehničkih gubitaka potvrđena fizičkim zakonom, za distributivne sisteme je karakteristična i pojava netehničkih gubitaka, kako je i prethodno naglašeno. Kupci električne energije u Crnoj Gori snose isključivo troškove dozvoljenih gubitaka, čime je pojačan interes CEDIS da eliminiše postojanje netehničkih gubitaka, odnosno da ukupne gubitke svede na nivo dozvoljenih tehničkih. Uprkos činjenici da realizacija u 2018. godini prevazilazi dozvoljenu stopu gubitaka u distributivnom sistemu, koja za 2018. godinu iznosi 8,43%, konstantno opadajući trend gubitaka u distributivnom sistemu je ohrabrujući. Isti se prvenstveno može pripisati projektu ugradnje novih brojila. Prilikom implementacije navedenog projekta vršena je i rekonstrukcija mreže, što je za posledicu imalo značajno smanjenje gubitaka.

Usljed razlika u topologijama djelova sistema, gustini potrošnje i stanju infrastrukture, stepen gubitaka u distributivnom sistemu varira među regionima na nivou Crne Gore, što i sama studija gubitaka pokazuje. U sjeveroistočnom regionu Crne Gore je u proteklim godinama došlo do intenzivnijeg korišćenja sistema od strane distribuiranih proizvođača električne energije, što u slučajevima kada se potrebe lokalnog distributivnog konzuma vremenski i količinski podudaraju sa proizvodnjom električne energije od strane lokalnih distribuiranih izvora može dovesti do pada gubitaka u ovim djelovima sistema.

Tabela 13. Gubici u prenosnom i distributivnom sistemu u periodu 2009 - 2018. godina

Godina		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Prenosni sistem	GWh	147,54	164,41	159,46	153,77	142,42	122,13	135,17	118,98	126,92	142,18
	%	2,56	2,55	2,60	2,45	2,10	1,77	2,28	2,03	2,26	2,21
Distributivni sistem	GWh	570,00	502,90	491,92	541,00	480,00	432,00	446,00	404,00	399,56	371,61
	%	22,79	19,99	19,19	20,84	18,96	17,65	17,11	15,61	14,96	13,83
Ukupno	GWh	717,54	667,31	651,38	694,77	622,42	554,13	581,17	522,98	526,48	513,78

Slika 4. Tokovi električne energije u prenosnom i distributivnom sistemu u 2018. godini

*Napomena: Sve veličine na slici izražene su u GWh i prikazane su bez decimala, na način što su zaokružene na bližu veličinu. Izvor podataka je CGES i CEDIS.

2.2.5. Zatvoreni distributivni sistem

U skladu sa Pravilima za utvrđivanje statusa zatvorenog distributivnog električne energije, kojima je propisano da će RAE, po potrebi, a najmanje jednom godišnje, izvršiti kontrolu rada i poslovanja ZDS, izvršena je kontrola ZDS čiji je operator PM Power DOO Tivat, kao za sada jedinog subjekta koji je stekao ovakav status.

Predmet kontrole je bilo upoznavanje sa funkcionisanjem ZDS, kontrola zaključivanja ugovora propisanih Zakonom, upoznavanje sa načinom izdavanja računa kupcima unutar sistema, načinom određivanja naknade za priključenje, utvrđivanje ispunjavanja drugih obaveza ovog operatora, kao i uvid u rad distributivnih objekata koji čine ovaj sistem.

Kontrolom je utvrđeno da subjekat ima zaposlena lica koja ispunjavaju uslove u pogledu stručne osposobljenosti i kvalifikacija za sprovođenje tehničkog nadzora, rukovođenje poslovima održavanja i eksploatacije i rukovanja energetskim postrojenjima u skladu sa Zakonom.

Izvršen je uvid u Ugovor o snabdijevanju zatvorenog distributivnog sistema, zaključen sa Elektroprivredom Crne Gore AD Nikšić, Ugovor o priključenju na distributivni sistem električne energije preko 35 kV priključnog voda, zaključen sa Crnogorskim elektrodistributivnim sistemom DOO Podgorica i Ugovor o priključenju na distributivni sistem električne energije, energije preko 10kV priključnog voda, zaključen sa Crnogorskim elektrodistributivnim sistemom DOO Podgorica.

Predstavnicima RAE su u toku kontrole dati primjeri jedinstvenog računa i obračuna o potrošnji električne energije. Vezano za naknade za korišćenje sistema data je informacija da Operator ZDS utvrđuje iste po uzoru na metodologiju za utvrđivanje regulatornog prihoda operatora distributivnog sistema.

Predstavljen je Energy Management System (EMS) koji se koristi u svrhu sakupljanja i obrade svih bitnih podataka za ZDS, a koji se tiču 10 kV i 0,4 kV naponskog nivoa. Podaci sa svih korisničkih brojila, kao i statusi svih prekidača, naponskih prilika i prekida, dostavljaju se u EMS. Na taj način, operator ZDS posjeduje sve podatke potrebne za fakturisanje svojih usluga distribucije i snabdijevanja električnom energijom.

Na osnovu uvida u prethodno navedeno, utvrđeno je da PM Power DOO Tivat, kao operator ZDS, ispunjava uslove propisane Zakonom i Pravilima za utvrđivanje statusa zatvorenog distributivnog sistema.

2.3. Pojedinačni nalazi iz nadzora elektroenergetskih subjekata

2.3.1. Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica

Kontrole su vršene po sljedećim temama:

a) Realizacija AMM projekta

Masovna ugradnja novih, savremenih brojila sa daljinskim očitavanjem počela je tokom regulatornog perioda 2012 – 2015. godina, kada je odobrena prva faza projekta koja je podrazumijevala ugradnju 175.000 brojila. Projekat je nastavljen kroz drugu fazu, kojom je planirana ugradnja 80.000 brojila, a koji je RAE odobrila za period 2015 – 2016. godina. U međuvremenu, u januaru 2016. godine stupio je na snagu novi Zakon o energetici, kojim je definisano da operator distributivnog sistema električne energije do 01.01.2019. godine najmanje 85% potrošača električne energije opremi sredstvima savremenog sistema

mjerenja. Imajući u vidu navedeno, RAE je odobrila treću fazu projekta za period 2017 – 2018. godina, a koja se sastojala od nabavke 60.000 brojila, od kojih za ugradnju 45.000 brojila, a preostala količina bi služila kao rezerva.

Kroz tri faze Projekta, zaključno sa 31.12.2018. godine, kod potrošača, proizvođača i na kontrolnim mjernim mjestima instalirano je ukupno 300.875 novih brojila. RAE je tokom redovnih aktivnosti vršila kontrole CEDIS i na temu ugradnje brojila, na osnovu kojih se došlo do informacije da zakonska obaveza opremanja 85% potrošača električne energije sredstvima savremenog sistema mjerenja nije ispunjena, već da je do 01.01.2019. godine opremljeno 75,33% od ukupnog broja potrošača. Kao razlog kašnjenja navedeno je da je treća faza Projekta počela kasnije nego što je planirano - u avgustu 2017. godine, i to zbog kašnjenja u potpisivanju ugovora i isporuci brojila. Očekuje se da će se ciljani stepen opremanja 85% potrošača električne energije sredstvima savremenog sistema mjerenja ispuniti tokom 2019. godine.

Prilikom zamjene vršilo se i izmještanje brojila na granicu vlasništva, što je pored rekonstrukcije mreže, dovelo i do smanjenja mogućnosti za neovlašćeno preuzimanje električne energije.

Realizacija ovog projekta uticala je da se stepen gubitaka u distributivnom sistemu smanji sa 20,84% koliko je iznosio 2012. godine, na 13,83%, koliko iznosi 2018. godine.

Ugrađivana brojila imaju značajne tehničke mogućnosti, a neke od njih se mogu iskoristiti u cilju što pravednijeg alociranja troškova na krajnje kupce. Jedna od mogućnosti je ograničavanje preuzete snage, što se uzelo u obzir prilikom izrade nove metodologije za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda operatora distributivnog sistema.

Takođe, nova brojila imaju mogućnost daljinske komunikacije, čime se postiže efikasnije i tačnije očitavanje, veći stepen i pouzdanije isključenje kupaca koji ne izmiruju obaveze u propisanom roku, a samim tim i veća naplata, koja najvećim dijelom realizacije projekta prelazi 100%, što znači da se naplaćuju i zaostala potraživanja.

b) Ugovori o priključenju

Izveštaj o stanju energetskeg sektora Crne Gore u 2017. godini ukazuje na nizak stepen potpisanih ugovora o priključenju između korisnika kod kojih se snaga mjeri i CEDIS. RAE je nastavila sa praćenjem realizacije ove obaveze CEDIS i u 2018. godini. Prema raspoloživim podacima, stanje u 2018. godini je poboljšano u odnosu na godinu ranije. Naime, na kraju decembra 2018. godine 56% korisnika kod kojih se snaga mjeri je potpisalo ugovor o priključenju, dok je odgovarajući stepen na kraju 2017. godine iznosio 38%.

Kako su korisnici distributivnog sistema kod kojih se snaga mjeri dominantno pravna lica, RAE je u 2018. godini u saradnji sa Privrednom komorom Crne Gore prezentovala novo metodološko rješenje, čiji je dugoročni cilj izbjegavanje dodatnih troškova za razvoj distributivnog i prenosnog sistema koje bi, u slučaju njihove pojave, snosili korisnici sistema. Tokom prezentacije su potvrđeni rezultati analize podataka iz 2016, 2017. i 2018. godine, koji ukazuju na evidentnu razliku između maksimalnih ostvarenih snaga i priključnih snaga, odnosno na prostor za optimalnije korišćenje distributivnih kapaciteta koji su fizički raspoloživi.

Dodatno je konstatovan nizak stepen potpisanih ugovora o priključenju i istaknuto da ugovor o priključenju definiše niz međusobnih prava i obaveza, poput ugovornih snaga i standarda kvaliteta. Posebnu pažnju treba posvetiti upravo činjenici da se primjena finansijskih kompenzacija prema konkretnim kupcima koji su pogođeni nedostatkom

kvaliteta i koje su detaljnije obrađene u dijelu izvještaja koji se odnosi na kvalitet isporuke i snabdijevanja električnom energijom odnosi na kupce koji imaju zaključene ugovore o snabdijevanju električnom, te da zaključenju ugovora o snabdijevanju upravo prethodi zaključivanje ugovora o priključenju.

2.3.2. Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica

Kontrole su vršene po sljedećim temama:

a) Nadzor nad dostavljanjem i objavljivanjem podataka od značaja za tržište električne energije

Funkcionisanje tržišta je bazirano na ravnopravnom položaju učesnika, i jedna od mjera osiguravanja ravnopravnosti je objavljivanje podataka od značaja za funkcionisanje tržišta na platformi kojoj učesnici imaju pristup.

Zakonom o prekograničnoj razmjeni električne energije i prirodnog gasa propisano je da organ državne uprave nadležan za poslove energetike utvrđuje propis kojim se utvrđuju bliži podaci koje obezbjeđuje OPS i način dostavljanja i objavljivanja podataka od značaja za tržište električne energije. U skladu sa citiranim odredbom, Ministarstvo ekonomije je u martu 2018. godine donijelo Pravilnik o podacima koje obezbjeđuje operator prenosnog sistema električne energije i načinu dostavljanja i objavljivanja podataka od značaja za tržište električne energije (Službeni list CG, broj 14/2018), kojim se uređuje navedena tematika.

Zakon o energetici propisuje nadležnost RAE u praćenju rada i poslovanja energetskih subjekata u odnosu na ostvareni stepen transparentnosti ili dostupnosti informacija, uključujući informacije vezane za tržište električne energije. U skladu sa navedenim, predstavnici RAE su krajem 2018. godine izvršili kontrolu stepena objavljenih podataka. Zaključeno je da određeni dio podataka ne može biti na adekvatan način postavljen na platformi za objavljivanje podataka, jer se prikupljaju i obrađuju ručno. Prevažilaženje ovog problema očekuje se nakon implementacije novog SCADA sistema, koji će imati integrisane module sposobne za generisanje podataka u potrebnom formatu, te će se nakon toga pristupiti objavljivanju svih potrebnih podataka na platformi. Očekivani rok za ispunjenje ove obaveze je sredinom 2019. godine.

Stepen objavljenih podataka neophodnih za funkcionisanje tržišta i obezbjeđivanje ravnopravnog položaja učesnika na tržištu je pod budnom pažnjom i Sekretarijata EZ, koji sprovodi uporednu analizu operatora prenosnih sistema Ugovornih strana EC sa aspekta dostupnosti podataka. Tokom 2018. godine predstavnici RAE su, kroz učešće u radnim grupama EZ, radili na pripremi Izvještaja o dostavljanju i objavljivanju podataka o tržištima električne energije, koji je usvojen sredinom 2019. godine.

b) Realizacija kompenzacionih planova

Realizacija kompenzacionih planova obuhvata programe razmjene električne energije između operatora prenosnih sistema Crne Gore, Republike Srbije i Republike Sjeverne Makedonije, koji čine kontrolnu oblast (SMM blok) u okviru koje se vrše kompenzacije prekomjerno predate ili preuzete električne energije u odnosu na ugovoreni plan razmjene. Analizom podataka o odstupanjima crnogorskog operatora prenosnog sistema u okviru SMM bloka, uočava se da su neželjena odstupanja tokom 2018. godine bila minimalna i u okvirima dozvoljenih, te se zaključuje da je rad CGES u okviru interkonekcije bio kvalitetan.

c) Dodjela prekograničnih kapaciteta

Prekogranična razmjena električne energije vrši se putem interkonektora, čiji se kapacitet u Crnoj Gori dodjeljuje u skladu sa dva seta pravila za upravljanje zagušenjima i dodjelu prekograničnih kapaciteta za prenos električne energije na godišnjim, mjesečnim i dnevnim aukcijama, u zavisnosti od toga ko sprovodi aukcije. Dodjelu prekograničnih kapaciteta crnogorskog sistema sprovodi regionalna kancelarija za koordinisane aukcije (Coordinated Auction Office for South East Europe – SEE CAO) u ime CGES na svim zajedničkim granicama država čiji su operatori prenosnog sistema osnivači SEE CAO. Na preostalim granicama dodjelu prekograničnih kapaciteta sprovodi direktno CGES.

Prihod CGES ostvaren od dodjele prekograničnih kapaciteta prikazan je u Tabeli 14, a isti će se prilikom utvrđivanja RDP OPS tretirati kao ostali prihod i umanjivati iznos koji se transponuje u tarife za korisnike sistema.

Tabela 14. Ostvareni prihodi od prodaje prekograničnih kapaciteta tokom 2018. godine

Aukcije	Prihod [€]
Godišnja	1.134.962,97
Mjesečna	1.723.339,21
Dnevna	232.119,16
SALDO	3.090.421,34

d) Sertifikacija operatora prenosnog sistema

Sertifikacija operatora prenosnog sistema je institut uveden Trećim energetske paketa, odnosno Direktivom 2009/72/EC o opštim pravilima za interno tržište električne energije, i u nacionalno zakonodavstvo transponovan kroz Zakon o energetici i Zakon o prekograničnoj razmjeni električne energije i gasa. Suština sertifikacije je da se obezbijedi nezavisno obavljanje energetske djelatnosti OPS od energetskih subjekata koji obavljaju djelatnosti proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, i to u smislu ispunjavanja uslova u pogledu razdvajanja i nezavisnosti, uslova finansijske, materijalne, tehničke i kadrovske opremljenosti. Sertifikacijom se, pored navedenog, stiče pravo da operator prenosnog sistema obavlja prekogranični prenos električne energije.

Postupak sertifikacije CGES, koji obavlja djelatnost operatora prenosnog sistema, pokrenut je 20. juna 2017. godine, podnošenjem Zahtjeva od strane ovog energetskog subjekta, a konačna odluka RAE donijeta je u zakonskom roku, 24. aprila 2018. godine. Postupak do donošenja konačne odluke RAE je podijeljen u nekoliko faza i obuhvata donošenje preliminarne odluke, zatim dobijanje mišljenja od strane Sekretarijata Energetske zajednice (donijeto 27. februara 2018. godine), razmatranje i uzimanje u obzir u najvećoj mjeri istog, i na kraju, donošenje konačne odluke regulatora. Za sve pomenute faze, Trećim energetske paketa i zakonom definisani su rokovi, kako za postupanje regulatora, tako i za razmatranje preliminarne odluke i donošenje mišljenja Sekretarijata Energetske zajednice. Ovako dugotrajna procedura sertifikacije upućuje na složenost postupka, opsežnu analizu dokaza kojima je, u cilju donošenja pozitivne odluke, potrebno da operator prenosnog sistema dokaže da: u svom vlasništvu posjeduje prenosni sistem koji je potreban za obavljanje djelatnosti prenosa električne energije, obavlja funkciju operatora prenosnog sistema, kao i da je kontrola nad CGES razdvojena od kontrole nad snabdjevačem i proizvođačem električne energije.

Odlukom RAE, CGES je izdat sertifikat uz obavezu da u ostavljenom roku ispuni dva uslova, od čega je prvi da obezbijedi lice koje će biti obavezano da prati da se postupak imenovanja organa upravljanja operatora prenosnog sistema odvija nezavisno od postupka imenovanja organa upravljanja kod subjekata koji obavljaju djelatnost proizvodnje i/ili snabdijevanja električnom energijom, i drugi uslov da inicira postupak izmjene zakona ili podzakonskog akta kojom bi se snažnije obezbijedila naprijed navedena nezavisnost.

CGES je u posmatranom periodu imenovao lice zaduženo za praćenje imenovanja upravljačkih organa, čime se smatra realizovana prva obaveza iz Odluke RAE, a takođe je kod Ministarstva ekonomije, predlagača izmjena i dopuna Zakona, inicirao postupak i dao predlog za izmjenu konkretnog člana kojim se obezbijeduje nezavisan postupak izbora lica koja upravljaju operatorom prenosnog sistema. Postupak izmjena i dopuna Zakona je u toku.

2.3.3. Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić

Kontrola nad radom EPCG tokom 2018. godine vršena je u dijelu koji se odnosi na prigovore kupaca dostavljene EPCG kao snabdjevaču električnom energijom.

Podaci o podnijetim prigovorima snabdjevaču u 2018. godini prikazani su u Tabeli 15 i to: po vrsti, broju i načinu njihovog rješavanja.

Tabela 15. Podaci o podnijetim prigovorima u 2018. godini

Vrsta prigovora	Neosnovan	Riješen u korist kupca	Ukupan broj
Na visinu računa	1305	448	1753
Na račun-neočitano stanje	36	2.255	2.291
Zbog nedostavljanja računa	1	5	6
Zbog prečitano stanja	192	694	886
Na reklamaciju uplata	7	432	439
Zbog neispravnosti brojila	860	129	989
Na upozorenje o obustavi isporuke električne energije	36	32	68
Zbog obustave isporuke električne energije	7	50	57

Zbog neizmirivanja obaveza po osnovu računa za utrošenu električnu energiju, EPCG je izdala 27.341 nalog CEDIS za obustavu isporuke električne energije, što je za 5.037 više od broja izvršenih obustava u 2017. godini. Na osnovu podataka EPCG, svega 0,2% kupaca je uložilo prigovor po ovom osnovu.

U 2018. godini zaključeno je 19.356 sporazuma o izvršavanju obaveza za utrošenu električnu energiju na rate i to: 18.411 sa kupcima iz kategorije domaćinstva, a 945 sa ostalim kupcima. Od navedenog broja, 5.925 su kupci koji su po osnovu ranije utvrđenog načina izvršavanja obaveza nastavili sa izmirenjem obaveza.

Kupcima koji imaju zaključen sporazum o izvršavanju obaveza za utrošenu električnu energiju na rate i koji su blagovremeno izmirivali obaveze po sporazumu, EPCG ne obračunava zateznu kamatu.

U cilju stimulisanja kupaca iz kategorije domaćinstva koji redovno izmiruju račune za utrošenu električnu energiju, EPCG je u 2018. godini odobravalala popust na račun za utrošenu električnu energiju – aktivna energija, u visini od 13%.

2.3.4. Crnogorski operator tržišta električne energije

Nadzor nad radom COTEE vršen je tokom 2018. godine u pogledu:

- vođenja evidencije ugovora zaključenih na tržištu električne energije,
- vođenja evidencije o snabdjevačima i krajnjim kupcima i njihovim međusobnim obavezama,
- vršenja obračuna količinskog odstupanja od voznih redova predaje i prijema električne energije, finansijskog obračuna i poravnanja utvrđenih odstupanja,
- primjene podsticajnih mjera za korišćenje obnovljivih izvora energije, koje su u skladu sa Zakonom u nadležnosti COTEE.

Izvršenim kontrolama utvrđeno je da se svi zaključeni bilateralni ugovori evidentiraju. Planirana je nabavka softvera za vođenje elektronske evidencije.

Na tržištu je aktivan samo jedan snabdjevač – EPCG i jedan samosnabdjevač – KAP, što pojednostavljuje proces vođenja evidencije o snabdjevačima i krajnjim kupcima. Zaključen je sporazum o tehničkoj saradnji sa CGES, a planirano je uspostavljanje protokola za razmjenu podataka između CEDIS, COTEE i snabdjevača, čime se stvara potpora za razvoj maloprodajnog tržišta električne energije.

Kontrolama je, takođe, utvrđeno da se balansni mehanizam odvija u skladu sa Tržišnim pravilima i da COTEE ispunjava obaveze iz svoje nadležnosti koje se tiču primjene podsticajnih mjera za korišćenje obnovljivih izvora energije.

2.4. Djelatnosti u oblasti nafte i gasa

Od ukupno 77 subjekata koji imaju licence za obavljanje djelatnosti u sektoru nafte i gasa izvršena je kontrola kod 60 subjekata. Kontrole su vršene u sjedištima društava, kao i na maloprodajnim objektima, odnosno benzinskim stanicama, jahting servisima i avio - servisima.

Prilikom kontrola izvršen je uvid u sljedeću dokumentaciju:

- ugovore od značaja za obavljanje energetske djelatnosti, kao što su: ugovor o skladištenju, ugovor o kupoprodaji, ugovor o zakupu i dr;
- izvještaj nadležnog inspektora kojim se potvrđuje ispunjenost uslova i zahtjeva utvrđenih tehničkim propisima, propisima o zaštiti od eksplozija i požara, kao i propisima o zaštiti životne sredine;
- dokaze da zaposlena lica imaju položen odgovarajući stručni ispit za obavljanje poslova tehničkog rukovođenja, održavanja, eksploatacije i rukovanja energetskim objektima, u skladu sa zakonom, i
- sertifikat o obuci vozača i sertifikat o ispravnosti vozila za prevoz opasnih materija.

Takođe se kontrola odnosila i na:

- izmjene u odnosu na podatke dostavljene prilikom podnošenja zahtjeva za izdavanje licence, odnosno od dana vršenja posljednje kontrole od strane predstavnika RAE;
- provjeru poštovanja obaveze poslovanja isključivo sa licenciranim subjektima;
- provjeru načina vršenja nabavke naftnih derivata, prateće dokumentacije, kao i dokumentacije vezane za transportna sredstva kojima se obavlja transport naftnih derivata i

- provjeru stanja na maloprodajnim objektima i druga pitanja od značaja za kvalitetno pružanje usluga korisnicima.

O svakoj izvršenoj kontroli sačinjavan je izvještaj koji sadrži predmet kontrole i zatečeno stanje kod kontrolisanog subjekta sa predlogom daljih mjera. Sačinjeno je ukupno 154 izvještaja o izvršenim kontrolama.

Kontrolama su utvrđene nepravilnosti kod sedam subjekata, koji su u ostavljenim rokovima otklonili utvrđene nepravilnosti i o tome obavijestili RAE.

KOMENTAR:

Nadzor nad primjenom Pravila o minimumu kvaliteta isporuke i snabdijevanja električnom energijom je bio u fokusu u 2018. godini, prvoj godini njihove primjene. Konstantan nadzor nad radom subjekata u ovom segmentu rezultirao je unapređenjem kvaliteta prikupljanja i obrade relevantnih podataka.

Iako raspoloživi za svega godinu dana, podaci koje je CEDIS dostavljao u skladu sa Pravilima ukazuju da postoji evidentna razlika u kvalitetu isporuke električne energije po pojedinim regionima, koju treba imati u vidu prilikom upravljanja i planiranja daljeg razvoja distributivnog sistema.

Individualni događaji u prenosnom sistemu iz novembra 2018. i januara 2019. godine koji su imali efekte širih razmjera upravo ukazuju da obezbjeđivanje dvostranog napajanja tačaka u prenosnom sistemu treba da predstavlja prioritet kako u planiranju razvoja sistema, tako i u realizaciji neophodnih investicija koja pored CGES podrazumijeva i aktivnosti trećih lica (poput rješavanja imovinsko-pravnih odnosa).

Stepen gubitaka, kako u prenosnom, tako i u distributivnom sistemu, je u 2018. godini ostvaren na nižem nivou nego u prethodnoj godini.

Kontrole sprovedene u dijelu zaključivanja ugovora o priključenju na distributivni sistem korisnika kod kojih se snaga mjeri ukazuju da je, iako veći u odnosu na prethodni izvještajni period, stepen realizacije ove obaveze i dalje nizak. Nepotpisivanje ugovora o priključenju za posljedicu, između ostalog, ima i neostvarivanje prava po osnovu minimuma kvaliteta.

Tokom godine nastavljena je praksa kontinuirane kontrole rada subjekata u sektoru nafte i gasa. Rezultati sprovedenih kontrola ukazuju da su subjekti po pravilu poslovali u skladu sa uslovima iz licenci, dok su uočene nepravilnosti manjeg značaja otklanjane u zadatim rokovima.

---

3. INVESTICIJE U ENERGETSKOM SEKTORU

3. INVESTICIJE U ENERGETSKOM SEKTORU

3.1. Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić (EPCG)

U toku 2018. godine ukupna investiciona ulaganja EPCG su iznosila 14.321.186 €.

U Tabeli 16 je prikazan pregled investicionih ulaganja po funkcionalnim i organizacionim cjelinama EPCG i njihovim organizacionim djelovima.

Tabela 16. Pregled realizacije investicija u 2018. godini

R.b.	Investiciona ulaganja	2018. godina [€]
1.	SEKTOR ZA RAZVOJ	11.767.572
	HE Perućica (modernizacija i vanredno održavanje)	469.039
	HE Piva (modernizacija i vanredno održavanje)	2.092.726
	TE Pljevlja (modernizacija i vanredno održavanje)	8.869.282
	GFD (modernizacija i vanredno održavanje)	336.525
2.	FC PROIZVODNJA	1.872.987
	HE Perućica	415.567
	HE Piva	786.302
	TE Pljevlja	668.193
	Direkcija FC Proizvodnja	2.925
3.	FC SNABDIJEVANJE	313.608
4.	Glavna finansijska direkcija (GFD)	367.019
	UKUPNO (1+2+3+4)	14.321.186

Od ukupnih investicionih ulaganja, u modernizaciju proizvodnih objekata je investirano 11.767.572 € ili 82,17%, u FC Proizvodnja je investirano 1.872.987 € ili 13,08%, u FC Snabdijevanje 313.608 € ili 2,19%, a u glavnu finansijsku direkciju 367.019 € ili 2,56%. U okviru projekta modernizacija i vanredno održavanje, najveća ulaganja su zabilježena u TE Pljevlja i to na projektu Deponije Maljevac, gdje je ukupno uloženo 8.869.282 €, od čega se iznos od 1.133.482 € odnosi na investiciona ulaganja u toku 2018. godine, a 7.735.800 € na date avanse. U okviru projekta modernizacije i vanrednog održavanja u hidroelektranama, najveća ulaganja se odnose na modernizaciju II Faze HE Piva, u iznosu od 2.092.726 €, od čega se iznos od 30.521 € odnosi na investiciona ulaganja u toku 2018. godine, a 2.062.206 € na date avanse.

U FC Proizvodnja, u HE Piva najveća ulaganja su zabilježena na projektu Liftovi u brani, u iznosu od 268.542 €, kao i na projektu Klimatizacija podzemnih prostorija u iznosu od 176.935 €. U TE Pljevlja je najveće ulaganje zabilježeno u on-line monitoring vatre u ložištu u iznosu od 395.290 €, što je oko 59% od ukupnih ulaganja u TE Pljevlja. Ukupna ulaganja u postojeće proizvodne objekte EPCG su skoro tri puta veća u odnosu na 2017. godinu.

U FC Snabdijevanje uloženo je u razvoj poslovnih sistema eBS i Billing 132.700 €, a u projekte opšte namjene (kancelarijski namještaj, IT oprema, tehnička zaštita i vozila) 180.908 €.

Ulaganja u Glavnoj finansijskoj direkciji iznose 367.019 €, od čega se najveći dio u iznosu od 348.221 € odnosi na projekte opšte namjene. Kada se radi o projektima opšte namjene, najveća su ulaganja u IT projekte, od čega je najveće pojedinačno ulaganje zabilježeno na projektu Data centar i DRS konsolidacija, u iznosu od 132.050 €. ¹⁷

3.2. Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica (CGES)

Investicioni plan CGES za 2018. godinu sadrži 30 odobrenih investicija u vrijednosti od 28.425.000 €. Tokom godine su realizovane investicije u vrijednosti od 18.019.000 €, što je 63% u odnosu na plan.

U Tabeli 17 dat je pregled finansijske realizacije odobrenih projekata u 2018. godini.

Tabela 17. Realizacija investicija CGES u 2018. godini

R.b.	PROJEKAT	Realizovano 2018. godina [x1000 €]
1.	Izgradnja 400 kV DV Lastva - Pljevlja (Čevo – Pljevlja)	15.627
	Izgradnja TS 400/110 kV Lastva	
	Skretanje 400kV dalekovoda Podgorica 2 – Trebinje i ulaz-izlaz na Lastvu (Lastva – Čevo)	
2.	Izgradnja 400 kV DV Pljevlja 2- B.Bašta i 400 kV Pljevlja 2-Višegrad	88
3.	Izgradnja TS 110/35 kV Luštica sa priključkom na 110 kV mrežu	21
4.	Izgradnja 110 kV DV Vilusi-Herceg Novi	8
5.	Izgradnja 110 kV DV Virpazar-Ulcinj	6
6.	Podgorica 4, obezbjeđenje dvostranog 110 kV napajanja	395
7.	Rekonstrukcija TS Podgorica 2 (nabavka i instalacija transformatora 400/110 kV, 300 MVA) - I faza	0
8.	Izgradnja 110 kV DV Lastva-Kotor	5
9.	Rekonstrukcija 110 kV DV Budva-Lastva	5
10.	Rekonstrukcija DV 110 kV Berane-Andrijevića	1
11.	Rekonstrukcija 110 kV DV HE Perućica - Nikšić, vod 3	0
12.	Izgradnja 110 kV DV Podgorica 5-Virpazar	0
13.	Rekonstrukcija DV 110 kV Podgorica 2-Virpazar	0
14.	Nabavka prekidača snage 35 kV	58
15.	Izrada Idejnog projekta sa geomehaničkim istraživanjima rekonstrukcije DV 110 kV Podgorica 1 – Trebješica – Andrijevića	1
16.	Nabavka mjernih transformatora	437
17.	Revitalizacija trafostanica – građevinski dio	116

¹⁷ Izvor podataka: Izveštaj o realizaciji investicija EPCG za 2018. godinu

18.	SCADA za novi dispečerski centar sa EMS sistemom (uključujući i procjenu N-1 faktora sigurnosti u EES u realnom vremenu)	589
19.	Nabavka i implementacija ERP sistema	24
20.	Nabavka i implementacija hardvera i softvera za FMIS	28
21.	DR Data Centar (Disaster Recovery Data Centar)	0
22.	Invertori za trafostanice	6
23.	Zamjena agregata u NDC i rezervnom dispečerskom centru	159
24.	Proširenje i unapređenje sistema daljinskog očitavanja brojila (AMR)	42
25.	Realizacija sistema za daljinski pristup procesnim mrežama i uključenje novih objekata u NDC SCADA sistem	2
26.	Ispravljači 24V i 48V DC za NDC	80
27.	Modul za dostavljanje podataka na Transparency platformu r2	14
28.	Izgradnja TS 110/35 kV Žabljak	8
29.	Rekonstrukcija sistema zaštita u cijeloj mreži	156
30.	Zamjena VN opreme u trafostanicama	143
UKUPNO		18.019

U toku 2018. godine završeno je ukupno 12 projekata, od čega sedam koji su završeni u planiranom roku i pet koji su završeni prije planiranog roka. Pregled završenih projekata je prikazan u narednoj tabeli.

Tabela 18. Investicije CGES završene u 2018. godini

PROJEKAT	Plan završetka projekta
Revitalizacija DV 110 kV Budva – Podgorica 2	2018
Nabavka mjernih transformatora	2018
Revitalizacija TS 110/35kV Nikšić (sanacija betonskih portala)	2018
Isporuka i zamjena motornih pogona regulacionih sklopki u TS Berane i TS Virpazar	2018
Mikroprocesorska multifunkcionalna centralna jedinica sabirničke zaštite	2018
Izgradnja TS 110/35/10kV Kotor (Škaljari) i 110kV DV Tivat – Kotor	2018
Nabavka i ugradnja jednopolnih prekidača za uključenje i isključenje zvjezdišta 35 kV u TS 220/110/35 kV Podgorica 1 i TS 110/35kV Tivat	2018
Nabavka i ugradnja dizel agregata u TS Virpazar i TS Danilovgrad	2019
Zamjena agregata u NDC i rezervnom dispečerskom centru	2019
Nabavka odvodnika prenapona	2019
Ispravljači 24V i 48V DC za NDC	2019
Nabavka ispitne opreme	2019

Realizacija navedenih investicija doprinosi:

- poboljšanju pogonske spremnosti i pouzdanijem radu elektroenergetskog sistema Crne Gore,
- obezbjeđenju pouzdanijeg i sigurnijeg snabdijevanja kupaca električne energije u primorskim opštinama,
- poboljšanju kvaliteta isporuke električne energije, sigurnijem i pouzdanijem napajanju konzumnog područja Nikšića,
- poboljšanju naponskih prilika i kvaliteta snabdijevanja u području Kotora,
- pouzdanijem i bezbjednijem radu postrojenja, kao i poboljšanju pogonske spremnosti trafostanica Podgorica 1, Tivat, Berane, Virpazar i Danilovgrad,
- smanjenju troškova održavanja i vremena neraspoloživosti dalekovoda,
- ispunjavanju uslova koji su neophodni za uvođenje novog SCADA sistema,
- pouzdanijem rezervnom napajanju Nacionalnog dispečerskog centra i Rezervnog dispečerskog centra, kao osnov za nesmetan rad uređaja i opreme koji služe za vršenje osnovne funkcije – upravljanje radom elektroenergetskog sistema,
- ispunjavanju međunarodnih kriterijuma koje propisuje ENTSO-E, u dijelu pouzdanosti, redundanse i kvaliteta osnovnog, besprekidnog i rezervnog napajanja opreme,
- zaštiti postrojenja i bezbjednijem radu osoblja, kroz nabavku i ugradnju odvodnika prenapona za trafo polja 110KV i za dalekovodna polja 110KV,
- smanjenju troškova redovnog i havarijskog održavanja.

U nastavku su detaljnije opisane aktivnosti CGES na realizaciji najznačajnijih projekata, sadržanih u Investicionom planu za period 2017 – 2019. godina, čija realizacija nije okončana u 2018. godini.

3.2.1. Povezana infrastruktura za izgradnju podmorskog kabla Italija – Crna Gora

Realizacijom projekta izgradnje podmorskog kabla i povezane infrastrukture, koja omogućava njegovu eksploataciju, povezuju se tržišta EU i Jugoistočne Evrope. Povezana infrastruktura, koja ima status projekta od interesa za Energetsku zajednicu, obuhvata izgradnju TS 400/110/35 kV Lastva, 400 kV DV Lastva – Čevo i 400 kV DV Čevo – Pljevlja.

Realizacija navedene tri investicije u 2018. godini prikazana je u nastavku.

a) TS 400/110/35 kV Lastva

Projekat izgradnje TS 400/110/35 kV Lastva obuhvata izgradnju trafostanice snage 2×300 MVA. U toku 2018. godine, planirani radovi su završeni, osim ispitivanja vezanih za izgradnju dalekovoda. Na osnovu preliminarne izvještaja Komisije za tehnički pregled i dozvole elektroenergetskog inspektora, TS Lastva povezana je na DV 110 kV Budva – Tivat po sistemu „ulaz – izlaz“ i puštena je u privremeni pogon.

Projekat izgradnje TS 400/110/35 kV Lastva obuhvata i proširenje postojeće trafostanice Pljevlja 2, izgradnjom dalekovodnog polja 400 kV, kako bi se omogućilo povezivanje DV 400 kV Čevo – Pljevlja na ovu trafostanicu.

Finansijska realizacija ovog projekta, uključujući i proširenje TS Pljevlja 2, veća je od planirane, jer su određene aktivnosti koje su planirane za kraj 2017. godine finansijski realizovane u prvom kvartalu 2018. godine.

b) 400 kV DV Lastva – Čevo

Projekat izgradnje 400 kV DV Lastva – Čevo obuhvata izgradnju dalekovoda (400 kV i 2×400 kV) dužine oko 35 km i 226 stubova.

Na ovim dalekovodima izvođeni su građevinski i elektromontažni radovi.

Realizacija planiranih aktivnosti je usporena usljed rješavanja imovinsko – pravnih odnosa i izmještanja dijela trase zbog neusaglašenosti prostorno – planske dokumentacije.

c) 400 kV DV Čevo – Pljevlja

Izgradnja ovog projekta obuhvata izgradnju dionice 400 kV dalekovoda od Čeva do Pljevalja, koja je duga oko 116 km. U toku 2018. godine izvođeni su građevinski i elektromontažni radovi na DV 400 kV, a vršeno je i rješavanje imovinsko – pravnih odnosa. Završena je revizija glavnog projekta, a izvršen je i otkup zemljišta koje je bilo u vlasništvu države i opštine Žabljak. Vlada je donijela Odluku o proglašenju javnog interesa i pribavljena je građevinska dozvola. Ukupno je završeno 62% radova na terenu, a realizacija projekta u dijelu projektovanja, nabavke opreme i izgradnje je oko 82%.

Realizacija projekta odstupala je od predviđene odobrenim planom za 2018. godinu usljed:

- rješavanja imovinsko – pravnih odnosa, odnosno postupaka eksproprijacije,
- neophodnosti da se, zbog neadekvatnih podataka o zonama sanitarne zaštite vodoizvorišta, izvrši izmještanje dijela trase,
- nepovoljnih vremenskih prilika,
- zahtjeva mještana i lokalnih zajednica za izmještanje trase dalekovoda,
- smetnji u projektovanju i izvođenju radova, kao i međusobne uslovljenosti radova.

3.2.2. Dodatna infrastruktura za izgradnju podmorskog kabla Italija – Crna Gora

Pored povezane infrastrukture, koja je neophodna za potpuno iskorišćenje potencijala podmorskog kabla, neophodna je i izgradnja dodatne infrastrukture, kako bi se obezbijedila sigurnost elektroenergetskog sistema. Između Bosne i Hercegovine i Crne Gore postoji jedna interkonekcija 400 kV, dok između Srbije i Crne Gore postoje samo 220 kV veze. Uzimajući u obzir ambiciozne planove razvoja proizvodnih kapaciteta u Bosni i Hercegovini i Srbiji i projekat izgradnje 1000 MW HVDC podmorskog kabla između Crne Gore i Italije, potrebne su i druge veze 400 kV između sistema. Dodatna infrastruktura obuhvata izgradnju 400kV DV Pljevlja 2 – Bajina Bašta i 400 kV Pljevlja 2 – Višegrad, koja će podržati tranzite električne energije i obezbjediti siguran rad elektroenergetskog sistema, bez obzira na opterećenost, odnosno veličinu tranzita, preko elektroenergetskog sistema Crne Gore.

Realizacija projekta 400 kV DV Pljevlja 2 – Bajina Bašta podrazumijeva izgradnju novog dalekovoda 400 kV Pljevlja – Bajina Bašta, kao i izgradnju novog visokonaponskog polja 400 kV u TS 400/220/110 kV Pljevlja 2.

U toku 2018. godine Vlada je donijela Odluku o izradi detaljnog prostornog plana za koridor dalekovoda 2×400 kV Pljevlja 2 – Bajina Bašta za dionicu na teritoriji Crne Gore i Odluku o određivanju rukovodioca izrade ovog plana. Nacrt plana je pripremljen i dostavljen zainteresovanim stranama na mišljenje. Osim navedenog, tokom 2018. godine vođeni su pregovori sa KfW bankom u cilju dobijanja saglasnosti za korišćenje sredstava iz granta i angažovanje konsultanta od januara 2020. godine. Finansijska realizacija ovog projekta je iznad planiranog, ali je suštinska dinamika realizacije projekta usporena, jer nije postignut dogovor sa Elektromrežom Srbije oko izgradnje.

Realizacija projekta 400 kV DV Pljevlja 2 – Višegrad podrazumijeva izgradnju novog dalekovoda 400 kV Pljevlja – Višegrad, kao i izgradnju novog 400 kV dalekovodnog polja u TS 400/220/110 kV Pljevlja 2. Na osnovu rezultata Studije izvodljivosti, koju su izradili operatori prenosnih sistema Crne Gore, Srbije i Bosne i Hercegovine, kao najpovoljnije rješenje se nameće realizacija navedenih dalekovoda kao dva voda na istim stubovima (dvosistemski DV).

3.2.3. Izgradnja TS 110/35 kV Luštica

Pored povezane i dodatne infrastrukture, jedan od značajnijih projekata iz Plana investicija za period 2017 – 2019. godina je izgradnja TS 110/35 kV Luštica sa priključkom na 110 kV mrežu. Ovaj projekat je od značaja za priključenje novih potrošača na poluostrvu Luštica.

Realizacija projekta obuhvata:

- Izgradnju TS 110/35 kV Radovići,
- Rekonstrukciju TS 110/35 kV Tivat,
- Izgradnju 2×110 kV kablovska voda od nove TS Radovići do tačke priključenja na postojeći 110 kV dalekovod Tivat – Budva u dužini od 11,5 km,
- Rekonstrukciju dalekovoda 110 kV Lastva – Tivat u dužini od 12 km,
- Izgradnju 110 kV dalekovoda Kotor (Trojica) – Lastva u dužini od 10 km.

Svi objekti predviđeni ovim projektom obuhvaćeni su Prostornim planom posebne namjene za obalno područje, koji je usvojen i objavljen u Službenom listu Crne Gore, čime su se stekli uslovi za pribavljanje urbanističko – tehničkih uslova i nastavak aktivnosti vezanih za obezbjeđenje kreditnih sredstava. Tokom 2018. godine je potpisan ugovor o kreditiranju sa KfW bankom. Po procedurama KfW banke, sačinjena je uža lista potencijalnih konsultantskih firmi i rađeno je na pripremi projektnog zadatka za konsultanta koji će pripremiti tendersku dokumentaciju za izvođača, učestvovati u njegovom odabiru i pratiti realizaciju projekta.

3.2.4. Ažurirani plan investicija za period 2017 – 2019. godina

CGES je tokom 2018. godine u skladu sa Zakonom podnio RAE Zahtjev za davanje saglasnosti na Ažurirani plan investicija za period 2017 – 2019. godina. Navedeni plan sadrži 60 investicija, od kojih je:

- 41 projekat, ukupne vrijednosti od 26.386.000 € - od čega se 10.186.000 € ili 37% vrijednosti odnosi na obaveze iz međudržavnog ugovora između Crne Gore i Italije, koji je već sadržan u prethodnim planovima na koje je CGES dobio saglasnost, i
- 19 novih projekata, ukupne vrijednosti od 1.344.000 €.

Ažurirani plan reflektuje promjenu dinamike realizacije 38 investicija iz odobrenog Investicionog plana za period 2017 – 2019. godina, potrebu za realizacijom novih projekata koji su započeti tokom 2018. godine, a nijesu obuhvaćeni prethodno odobrenim investicionim planom, kao i potrebu za realizacijom novih projekata, čiji je početak realizacije planiran za 2019. godinu.

RAE je dala saglasnost na Ažurirani plan investicija za 43 projekta, umjesto zahtijevanih 60. Takođe je data saglasnost na Ažurirani program otkupa infrastrukture, za period 2017 – 2019. godina, koji je sastavni dio Ažuriranog plana investicija, a odnosi se na izgrađenu I fazu TS 400/110/35 kV Brezna, koja obuhvata izgradnju TS 110/35 kV Brezna i DV 110 kV od TS Brezna do postojećeg DV 110 kV Kličevo – Brezna.

3.2.5. Plan razvoja prenosnog sistema Crne Gore za period 2019 – 2028. godina

CGES je u 2018. godini pripremio i dostavio RAE Nacrt plana razvoja prenosnog sistema Crne Gore za period 2019 – 2028. godina. RAE je nakon sprovedene rasprave sačinila Izveštaj o javnoj raspravi u kome su sadržane primjedbe CEDIS i MANS, ukazujući CGES na obaveze koje proizilaze iz Zakona, a tiču se izrade plana.

Imajući u vidu primjedbe date na javnoj raspravi, uključujući i primjedbe od strane operatora distributivnog sistema, i s tim u vezi potreban obim i značaj aktivnosti koje CGES treba da sprovede na njihovom otklanjanju, koje bi rezultirale izradom novog plana, RAE je obavijestila CGES da treba da usmjeri aktivnosti na izradu plana razvoja za period 2020 – 2029. godina. Od CGES je zatraženo da pripremi i dostavi RAE termin plan aktivnosti na izradi plana za period 2020 – 2029. godina, kako bi se RAE omogućilo da aktivno prati proces pripreme ovog akta.

Posebno je važna uzajamna povezanost odredbi Zakona koje ukazuju na neophodnu koordinaciju između operatora prenosnog sistema i operatora distributivnog sistema, kao i sinhronizovanu izradu desetogodišnjih planova razvoja prenosnog i distributivnog sistema.

3.3. Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica (CEDIS)

Investicionim planom CEDIS za period 2017 – 2019. godina, koji je RAE odobrila u novembru 2016. godine u postupku utvrđivanja RDP za navedeni period, za 2018. godinu planirane su investicije razvrstane po grupama osnovnih sredstava na:

- Primarnu mrežu (postrojenja 10 kV u TS 110/10 kV, vodovi 35 kV, TS 35/10 kV, postrojenja 10 kV u TS 35/10 kV);
- Sekundarnu mrežu (vodovi 10 kV, TS 10/0,4 kV, vodovi 0,4 kV);
- AMM i mjerna mjesta (proširenje AMM sistema, izmještanje mjernih mjesta kod potrošača, nova brojila za zamjenu postojećih starih, brojila za nove potrošače, otkup brojila);
- Ostale investicije (daljinsko upravljanje srednjenaponskom distributivnom mrežom, uzemljenje neutralne tačke, kompenzacija reaktivne energije, izrada studija neophodnih za potrebe planiranja razvoja distributivne mreže);
- Ostala osnovna sredstva, kao investicije koje nijesu vezane direktno za mrežu, kao što su mehanizacija, računarska oprema, alati i instrumenti, a koje omogućavaju podršku upravljanju sistemom;
- Otkup zemljišta.

Tabela 19. Pregled realizacije investicija odobrenih planom za 2018. godinu i investicija planiranih za period 2012 – 2017. godina, realizovanih u 2018. godini

R.b.	OPIS	2018. godina	
		Plan [€]	Realizacija [€]
1	Primarna mreža	6.196.087	19.801
2	Sekundarna mreža	7.048.237	895.956
3	Mjerna mjesta	16.959.963	11.871.331
4	Ostale investicije	553.500	29.438
5	Ostala osnovna sredstva	637.101	1.504.020
6	Otkup zemljišta	100.000	0
I Realizacija investicija odobrenih planom za 2018. godinu (1+2+3+4+5+6)		31.494.888	14.320.546
7	Primarna mreža		1.730.916
8	Sekundarna mreža		4.934.614
9	Ostale investicije		302.705
10	Program otkupa		51.132
II Realizacija ostalih investicija za 2018. godinu (7+8+9+10)			7.019.367
UKUPNO (I+II)			21.339.913

RAE je svojom odlukom odobrila Investicioni plan CEDIS za 2018. godinu u ukupnom iznosu od 31.494.888 €. Realizacija investicionih projekata iz ovog plana na kraju 2018. godine je iznosila 14.320.546 €.

Osim ovih ulaganja, CEDIS je tokom 2018. godine investirao 7.019.367 €. Ovaj iznos se odnosi na investicije koje je RAE odobrila u prethodnom periodu (2012 – 2017. godina), a koje je CEDIS realizovao tek u 2018. godini, investicije koje RAE nije odobrila, kao i na ulaganja vezana za program otkupa elektroenergetske infrastrukture. Vrijednost investicija koje nijesu završene u navedenom periodu, a realizovane su u 2018. godini, iznose 2.305.059 € (bile su odobrene prethodnim odlukama RAE). Takođe, tokom 2018. godine realizovano je i 35 investicija u ukupnom iznosu od 4.663.176 €, koje nijesu odobrene odlukama RAE. Plan otkupa elektroenergetske infrastrukture realizovan je u manjem obimu od planiranog. U 2018. godini, od planiranih 6.013.025 €, izvršen je otkup elektroenergetske infrastrukture u iznosu od 51.132 €. Na ovako nizak iznos realizovanog otkupa elektroenergetske infrastrukture koja nije u vlasništvu CEDIS uticalo je, prije svega, nepostojanje validne dokumentacije za veći dio objekata, kao i problemi u rješavanju imovinsko – pravnih odnosa.

Uključujući sva navedena ulaganja, ukupna vrijednost realizovanih investicija u toku 2018. godine iznosi 21.339.913 €.

Plan investicija za 2018. godinu je realizovan u manjem obimu od planiranog, iz sljedećih razloga:

- Rješavanje imovinsko-pravnih odnosa u cilju obezbjeđivanja lokacija za energetske objekte;
- Nemogućnost obezbjeđivanja prostorno planske dokumentacije (nepostojanje detaljnih urbanističkih planova na određenim lokacijama);

- Nemogućnost sprovođenja tenderske procedure za nabavku opreme i izvođenje radova. Nabavka opreme po važećim postupcima nabavke, zbog vremenski dugih rokova, ugrožava predviđenu dinamiku izgradnje i rokove završetka. To se naročito odnosi za slučajeve kada se u toku procedure odabira ponuđača podnesu žalbe na odluke, koje značajno produžavaju tenderski postupak.

3.3.1. Primarna mreža

Planom investicija za 2018.godinu predviđeno je 50 investicionih projekata u dijelu primarne mreže.

Od prethodno navedenog broja:

- 46 projekata su planirana da se realizuju u 2018. godini,
- četiri projekta su planirana da se realizuju do 2019. godine.

Planirana vrijednost investicionih projekata, vezanih za primarnu mrežu, u 2018. godini je iznosila 6.196.087 €, a realizovano je 19.801 €.

3.3.2. Pregled statusa investicionih projekata – primarna mreža

- sedam investicionih projekata je okončano, ali finansijska realizacija nije računovodstveno prikazana tokom 2018. godine, već će to biti urađeno tokom 2019. godine,
- za dva investiciona projekta radovi su u toku,
- za 28 projekata su investicije u toku:
  - za 25 projekata tender je u toku,
  - za dva projekta podnijeti su zahtjevi za građevinsku dozvolu,
  - za jedan projekat u toku je izrada projektne dokumentacije,
- za četiri investiciona projekta u toku su pripremne aktivnosti neophodne u postupku stvaranja uslova za realizaciju istih,
- sa realizacijom četiri investiciona projekta nije započeto iz razloga nepostojanja prostorno-planske dokumentacije, odnosno zbog potrebe izmjene iste,
- sa realizacijom pet investicionih projekata nije započeto jer je početak realizacije uslovljen dinamikom izgradnje drugih objekata.

3.3.3. Sekundarna mreža

Planom investicija za 2018. godinu predviđeno je 180 investicionih projekata u dijelu sekundarne mreže.

Planirana vrijednost investicionih projekata, vezanih za sekundarnu mrežu, u 2018. godini je iznosila 7.048.238 €, a realizovano je 895.956 €.

3.3.4. Pregled statusa investicionih projekata – sekundarna mreža

- 30 investicionih projekata je završeno,
- četiri investiciona projekta su završena i tehnički pregled je u toku,
- za 13 investicionih projekata radovi su u toku,

- za 61 projekat su investicije u toku, od čega:
  - za 26 projekata tender je u toku,
  - za 25 projekata u toku je rješavanje imovinsko-pravnih odnosa,
  - za šest projekata podnijeti su zahtjevi za urbanističko-tehničke uslove i građevinsku dozvolu,
  - za četiri projekta u toku je izrada projektne dokumentacije,
- za 69 investicionih projekata u toku su pripremne aktivnosti neophodne u postupku stvaranja uslova za realizaciju istih,
- sa realizacijom dva investiciona projekta nije započeto zbog potrebe izmjene prostorno-planske dokumentacije
- sa realizacijom jednog investicionog projekta nije započeto, jer je početak realizacije uslovljen dinamikom izgradnje drugih objekata.

3.3.5. Investicije u AMM i mjerna mjesta

Planom investicija za 2018. godinu, predviđeno je da se u izgradnju mjernih mjesta investira iznos od 16.959.963 €, od čega se na realizaciju treće faze AMM projekta odnosi 16.350.000 €, a za investiciju Mjerna mjesta (mjerna oprema za nove i postojeće potrošače, proizvođače i TS i izmještanje mjernih mjesta) iznod od 609.963 €. Od planiranog, u 2018. godini realizovano je 11.871.331 €, od čega je u AMM projekat u brojila i koncentratore uloženo 6.005.203 €, u instalaciju brojila i rekonstrukciju niskonaponske mreže 4.700.919 €, u pomoćnu opremu (modemi, kablovi, žice, osigurači i priključne kutije) 281.236 € i 674.978 € na carine i dažbine. U investiciju Mjerna mjesta uloženo je 208.995 €.

3.3.6. Ostale investicije

Planom investicija za 2018. godinu za ovu grupu investicija predviđen je iznos od 553.500 €, od čega je zaključno sa 31.12.2018. godine realizacija iznosila 29.438 €. Ovu grupu investicija čine ulaganja u projekte uzemljavanja neutralnih tačaka 35 i 10 kV distributivnih mreža i nabavka softvera.

3.3.7. Investicije u ostala osnovna sredstva

Planom investicija za 2018. godinu za ovu grupu investicija predviđen je iznos od 637.101 €, od čega je zaključno sa 31.12.2018. godine realizacija iznosila 1.504.020 €. U ove investicije ulaze: vozila, instrumenti, računari, kamioni sa dizalicom i korpa, kancelarijski namještaj i video nadzor.

3.3.8. Investicije u otkup zemljišta

Otkup zemljišta je planiran u iznosu od 100.000 €, a usljed problema realizacije investicija u primarnu i sekundarnu mrežu zbog imovinsko – pravnih odnosa (eksproprijacija zemljišta), nije vršen otkup zemljišta u 2018. godini.

3.3.9. Ažurirani investicioni plan CEDIS 2019 – 2021. godina

Ažuriranim investicionim planom CEDIS za period 2019 – 2021. godina, koji je RAE odobrila, predviđena je investicija koja se odnosi na revitalizaciju srednjenaponske i

niskonaponske mreže u iznosu od 32.500.000 €. Revitalizacija SN i NN mreže je neophodna imajući u vidu njeno stanje, posebno kada je u pitanju nadzemna 10 kV i niskonaponska mreža. Cilj investicije je stvaranje uslova za dovođenje naponskih prilika i u najzabačenijim djelovima Crne Gore unutar granica propisanih standardima.

CEDIS je krajem 2018. godine, nakon sprovedenog tenderskog postupka, zaključio ugovor za izvođenje radova u okviru prethodno navedenog projekta.

Kao očekivane rezultate investiranja, a u skladu sa Pravilima o minimumu kvaliteta isporuke i snabdijevanja električnom energijom, CEDIS je istakao dostizanje i održavanje nivoa opštih i pojedinačnih pokazatelja minimuma kvaliteta snabdijevanja električnom energijom postojećih potrošača, kao i stvaranje uslova za priključenje novih objekata, čime se stvaraju povoljni uslovi za razvoj seoskog turizma i poljoprivrede.

KOMENTAR:

U pogledu investicionih aktivnosti u prenosnom sistemu tokom 2018. godine, CGES je ostvario najznačajniji pomak u realizaciji projekata koji se odnose na povezanu infrastrukturu interkonekcije Italija – Crna Gora. Finansijska realizacija navedene investicije iznosi oko 80% ukupno realizovanih investicija u 2018. godini.

U realizaciji investicionog plana CEDIS koja je niska (ispod 50%), pozitivno se ističe AMM projekat – "Pametna brojila" čiji je stepen realizacije 70%. Davanjem saglasnosti na Ažurirani plan CEDIS stvorili su se uslovi za novi investicioni ciklus koji se odnosi na revitalizaciju distributivne mreže sa ciljem unapređenja kvaliteta isporuke električne energije.

Izuzetno niska realizacija programa otkupa infrastrukture uzrokuje teškoće u urednom napajanju konzuma od strane operatora distributivnog sistema, iz kog razloga treba posvetiti posebnu pažnju rješavanju ovog problema.

Ključ za optimalno planiranje razvoja prenosnog i distributivnog sistema je koordinacija između operatora prenosnog sistema i operatora distributivnog sistema i sinhronizovana izrada desetogodišnjih planova razvoja.

Ukupna ulaganja EPCG u proizvodnju su skoro tri puta veća u odnosu na 2017. godinu, i isključivo se odnose na postojeće proizvodne objekte. Za naredni period najavljene su značajne potrebe za investiranjem, kako u nove proizvodne objekte koji koriste onovljive izvore, tako i za ekološku sanaciju TE Pljevlja.

---

4. FINANSIJSKO POSLOVANJE ENERGETSKIH SUBJEKATA

4. FINANSIJSKO POSLOVANJE ENERGETSKIH SUBJEKATA

U energetskom sektoru Crne Gore su u 2018. godini bila prisutna 94 energetska subjekta, od kojih 17 u elektroenergetskom sektoru, uključujući i Rudnik uglja Pljevlja, kao subjekat koji obavlja djelatnost od javnog interesa u smislu Zakona, budući da se bavi eksploatacijom uglja za proizvodnju električne energije, dok su ostali subjekti bili prisutni u sektoru nafte i gasa.

Finansijsko poslovanje energetskih subjekata je integralni dio izvještaja o stanju energetskog sektora Crne Gore, koji priprema RAE, utvrđen Zakonom o energetici iz 2010. godine, kada je u sektoru bilo ukupno 63 subjekta, od kojih svega 4 u elektroenergetskom sektoru. Evidentno je da se u međuvremenu energetski sektor Crne Gore transformisao, a broj subjekata porastao i to dominantno subjekata koji se bave tržišnim djelatnostima i koji su u privatnom vlasništvu. Imajući u vidu ovu promjenu u energetskom sektoru, kao i činjenicu da je praćenje finansijskog poslovanja ovih kompanija predmet nadzora drugih institucija u Crnoj Gori, u nastavku izvještaja je dat kraći osvrt na finansijsko poslovanje 10 najznačajnijih subjekata u energetskom sektoru, na bazi finansijskih iskaza koje su subjekti dostavili Poreskoj upravi Crne Gore.

4.1. ELEKTROENERGETSKI SEKTOR

U nastavku je prikazano finansijsko poslovanje subjekata u elektroenergetskom sektoru:

4.1.1. Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić (EPCG)

a) Bilans uspjeha

Prema finansijskim iskazima EPCG je ostvarila ukupan prihod u iznosu od 326.313.295 € i to:

- poslovni prihodi	303.855.914 €
- finansijski prihodi	5.607.642 €
- ostali prihodi	16.849.739 €

EPCG je ostvarila ukupan rashod koji iznosi 281.736.377 €:

- nabavna vrijednost prodane robe	58.507.021 €
- troškovi materijala	41.709.681 €
- troškovi zarada, naknada i ostali lični rashodi	20.833.751 €
- troškovi amortizacije i rezervisanja	30.091.999 €
- ostali poslovni rashodi	121.670.863 €
- finansijski rashodi	1.683.834 €
- ostali rashodi	7.239.228 €

EPCG je ostvarila dobit poslije oporezivanja u iznosu od 44.076.759 €.

b) Bilans stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 1.133.096.185 € i sastojala se od neuplaćenog upisanog kapitala u iznosu od 3.287 €, stalne imovine u iznosu od 984.814.914 €, odloženih poreskih sredstava u iznosu od 174.202 €, stalnih sredstava namijenjenih prodaji u iznosu od 1.489.225 € i obrtnih sredstava u iznosu od 146.614.557 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 1.133.096.185 €, a sastojala se od kapitala 975.233.952 €, dugoročnih rezervisanja i dugoročnih obaveza 73.559.707 €, odloženih poreskih obaveza 33.223.896 € i kratkoročnih rezervisanja i kratkoročnih obaveza 51.078.630 €. ¹⁸

4.1.2. Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica (CGES)**a) Bilans uspjeha**

Prema finansijskim iskazima CGES je ostvario ukupan prihod u iznosu od 36.591.790 € i to:

- poslovni prihodi	33.747.483 €
- finansijski prihodi	459.377 €
- ostali prihodi	2.384.930 €

CGES je ostvario ukupan rashod u iznosu od 31.992.603 € i to:

- nabavna vrijednost prodane robe	12.339.887 €
- troškovi materijala	454.788 €
- troškovi zarada, naknada i ostali lični rashodi	6.239.053 €
- troškovi amortizacije i rezervisanja	8.534.233 €
- ostali poslovni rashodi	2.823.859 €
- finansijski rashodi	596.637 €
- ostali rashodi	1.004.146 €

CGES je ostvario dobit poslije oporezivanja 4.182.134 €.

b) Bilans stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 260.504.833 € i sastojala se od stalne imovine u iznosu od 224.712.334 € i obrtnih sredstava u iznosu od 35.792.499 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 260.504.833 €, a sastojala se od kapitala 171.592.595 €, dugoročnih rezervisanja i dugoročnih obaveza 53.395.372 €, odloženih poreskih obaveza 1.149.570 € i kratkoročnih rezervisanja i kratkoročnih obaveza 34.367.296 €. ¹⁹

¹⁸ Izvor podataka: Finansijski iskazi EPCG objavljeni na sajtu Poreske uprave Crne Gore

¹⁹ Izvor podataka: Finansijski iskazi CGES

4.1.3. Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica (CEDIS)

a) Bilans uspjeha

CEDIS je ostvario ukupan prihod u iznosu od 100.237.203 €, i to:

- poslovni prihodi	96.206.283 €
- finansijski prihodi	455.273 €
- ostali prihodi	3.575.647 €

CEDIS je ostvario ukupni rashod u iznosu od 94.404.003 €. Ukupne rashode čine:

- nabavna vrijednosti prodane robe	18.620.828 €
- troškovi materijala	4.888.434 €
- troškovi zarada, naknada zarada i ostali lični rashodi	26.777.917 €
- troškovi amortizacije i rezervisanja	17.109.584 €
- ostali poslovni rashodi	21.939.304 €
- finansijski rashodi	537.565 €
- ostali rashodi	4.530.371 €

CEDIS je ostvario dobit poslije oporezivanja u iznosu od 5.585.889 €.

b) Bilans stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 416.662.809 € i sastojala se od stalne imovine u iznosu od 322.974.521 €, odloženih poreskih sredstava u iznosu od 198.273 €, stalnih sredstava namijenjenih prodaji i sredstava poslovanja koje je obustavljeno u iznosu od 1.128.400 € i obrtnih sredstava u iznosu od 92.361.615 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 416.662.809 €, a sastojala se od kapitala 327.354.684 €, dugoročnih rezervisanja i dugoročnih obaveza 44.133.994 €, odloženih poreskih obaveza 5.737.847 € i kratkoročnih rezervisanja i kratkoročnih obaveza 39.436.284 €.²⁰

4.1.4. Crnogorski operator tržišta električne energije DOO Podgorica (COTEE)

a) Bilans uspjeha

Prema finansijskim iskazima COTEE je ostvario ukupan prihod u iznosu od 622.386 € i to:

- poslovni prihodi	619.131 €
- finansijski prihodi	586 €
- ostali prihodi	2.669 €

²⁰ Izvor podataka: Finansijski iskazi CEDIS objavljeni na sajtu Poreske uprave Crne Gore

COTEE je ostvario ukupan rashod u iznosu od 610.970 € i to:

- troškovi materijala	7.148 €
- troškovi zarada, naknada i ostali lični rashodi	478.667 €
- troškovi amortizacije i rezervisanja	6.630 €
- ostali poslovni rashodi	117.766 €
- ostali rashodi	759 €

COTEE je ostvario dobit poslije oporezivanja u iznosu od 10.321 €.

b) Bilans stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 10.615.039 € i sastojala se od stalne imovine u iznosu od 143.271 €, odloženih poreskih sredstava 939 € i obrtnih sredstava u iznosu od 10.470.829 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 10.615.039 €, a sastojala se od kapitala 582.070 € i kratkoročnih obaveza i kratkoročnih rezervisanja 10.032.969 €. ²¹

4.1.5. Krnovo Green Energy DOO Podgorica

a) Bilans uspjeha

Prema finansijskim iskazima Krnovo Green Energy je ostvarilo ukupan prihod u iznosu od 15.591.781 € i to:

- poslovni prihodi	15.532.219 €
- finansijski prihodi	58.765 €
- ostali prihodi	797 €

Krnovo Green Energy je ostvarilo ukupan rashod u iznosu od 20.546.006 € i to:

- nabavna vrijednost prodate robe	0 €
- troškovi materijala	67.215 €
- troškovi zarada, naknada i ostali lični rashodi	5.118 €
- troškovi amortizacije i rezervisanja	6.650.577 €
- ostali poslovni rashodi	5.459.717 €
- finansijski rashodi	8.362.027 €
- ostali rashodi	1.352 €

Krnovo Green Energy je ostvarilo gubitak poslije oporezivanja u iznosu od 4.906.768 €.

²¹ Izvor podataka: Finansijski iskazi COTEE objavljeni na sajtu Poreske uprave Crne Gore

b) Bilans stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 147.593.246 € i sastojala se od stalne imovine u iznosu od 133.843.233 €, odloženih poreskih sredstava u iznosu od 403.278 € i obrtnih sredstava u iznosu od 13.346.735 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 147.593.246 € i sastojala se od kapitala u iznosu od -6.447.097 €, odloženih poreskih obaveza 499.931 €, dugoročnih rezervisanja i dugoročnih obaveza 138.954.059 € i kratkoročnih rezervisanja i kratkoročnih obaveza 14.586.353 €. ²²

4.1.6. Rudnik uglja AD Pljevlja**a) Bilans uspjeha**

Rudnik uglja Pljevlja ostvario je ukupan prihod u iznosu od 43.662.532 € i to:

- poslovni prihodi	43.222.996 €
- finansijski prihodi	6.234 €
- ostali prihodi	433.302 €

Rudnik uglja Pljevlja ostvario je ukupan rashod od 36.209.777 € i to:

- nabavna vrijednost prodane robe	118.717 €
- troškovi materijala	9.965.863 €
- troškovi zarada, naknada i ostali lični rashodi	14.705.454 €
- troškovi amortizacije i rezervisanja	4.474.864 €
- ostali poslovni rashodi	5.297.587 €
- finansijski rashodi	637.988 €
- ostali rashodi	1.009.304 €

Dobit poslije oporezivanja iznosi 6.584.828 €.

b) Bilans stanja

Ukupna vrijednost aktive na dan 31.12.2018. godine iznosila je 74.795.511 € i sastojala se od stalne imovine koja iznosi 62.777.782 € i obrtnih sredstava u iznosu od 12.017.729 €.

Ukupna vrijednost pasive na dan 31.12.2018. godine iznosila je 74.795.511 € i sastojala se od kapitala u iznosu od 40.891.340 €, dugoročnih rezervisanja i dugoročnih obaveza koji iznose 16.650.587 €, odloženih poreskih obaveza 1.114.989 € i kratkoročnih rezervisanja i kratkoročnih obaveza 16.138.595 €. ²³

²² Izvor podataka: Finansijski iskazi Krnovo Green Energy objavljeni na sajtu Poreske uprave Crne Gore

²³ Izvor podataka: Finansijski iskazi Rudnika uglja objavljeni na sajtu Poreske uprave Crne Gore

4.2. SEKTOR NAFTE I GASA

U nastavku je prikazano finansijsko poslovanje subjekata u sektoru nafte i gasa:

4.2.1. Jugopetrol AD Podgorica

a) Bilans uspjeha

Prema finansijskim iskazima Jugopetrol je ostvario ukupan prihod u iznosu od 164.847.154€ i to:

- poslovni prihodi	163.835.569 €
- finansijski prihodi	174.797 €
- ostali prihodi	836.788 €

Jugopetrol je ostvario ukupan rashod u iznosu od 157.332.846 € i to:

- nabavna vrijednost prodane robe	140.688.816 €
- troškovi materijala	683.110 €
- troškovi zarada, naknada i ostali lični rashodi	3.619.831 €
- troškovi amortizacije i rezervisanja	2.474.749 €
- ostali poslovni rashodi	9.064.187 €
- finansijski rashodi	52.445 €
- ostali rashodi	749.708 €

Jugopetrol je ostvario dobit poslije oporezivanja u iznosu od 6.772.038 €.

b) Bilans stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 106.825.920 € i sastojala se od stalne imovine u iznosu od 45.739.754 € i obrtnih sredstava u iznosu od 61.086.166 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 106.825.920 € i sastojala se od kapitala u iznosu od 91.711.470 €, odloženih poreskih obaveza 55.728 €, dugoročnih rezervisanja i dugoročnih obaveza 394.722 € i kratkoročnih rezervisanja i kratkoročnih obaveza 14.664.000 €.²⁴

4.2.2. Montenegro Bonus DOO Cetinje

a) Bilans uspjeha

Prema finansijskim iskazima Montenegro Bonus je ostvario ukupan prihod u iznosu od 12.888.755 € i to:

²⁴ Izvor podataka: Finansijski iskazi Jugopetrola objavljeni na sajtu Poreske uprave Crne Gore

- poslovni prihodi	12.382.716 €
- finansijski prihodi	5.373 €
- ostali prihodi	500.666 €

Montenegro Bonus je ostvario ukupan rashod u iznosu od 12.885.275 € i to:

- nabavna vrijednost prodane robe	11.386.130 €
- troškovi materijala	65.292 €
- troškovi zarada, naknada i ostali lični rashodi	784.453 €
- troškovi amortizacije i rezervisanja	300.281 €
- ostali poslovni rashodi	226.172 €
- finansijski rashodi	87.635 €
- ostali rashodi	35.312 €

Montenegro Bonus je ostvario dobit poslije oporezivanja u iznosu od 3.480 €.

b) Bilans stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 39.781.830 € i sastojala se od stalne imovine u iznosu od 18.553.627 € i obrtnih sredstava u iznosu od 21.228.203 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 39.781.830 €, a sastojala se od kapitala u iznosu od 19.739.005 € i kratkoročnih rezervisanja i kratkoročnih obaveza u iznosu od 20.042.825 €.²⁵

4.2.3. Petrol Crna Gora MNE DOO Podgorica

a) Bilans uspjeha

Prema finansijskim iskazima Petrol Crna Gora MNE je ostvario ukupan prihod u iznosu od 54.507.258 € i to:

- poslovni prihodi	54.497.947 €
- finansijski prihodi	2.804 €
- ostali prihodi	6.507 €

Petrol Crna Gora MNE je ostvario ukupan rashod u iznosu od 53.081.993 € i to:

- nabavna vrijednost prodane robe	49.915.957 €
- troškovi materijala	175.163 €
- troškovi zarada, naknada i ostali lični rashodi	1.319.784 €

²⁵ Izvor podataka: Finansijski iskazi Montenegro Bonusa objavljeni na sajtu Poreske uprave Crne Gore

- troškovi amortizacije i rezervisanja	707.679 €
- ostali poslovni rashodi	902.764 €
- finansijski rashodi	31.198 €
- ostali rashodi	29.448 €

Petrol Crna Gora MNE je ostvario dobit poslije oporezivanja u iznosu od 1.308.123 €.

b) Bilans stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 29.358.890 € i sastojala se od stalne imovine u iznosu od 24.433.986 € i obrtnih sredstava u iznosu od 4.924.904 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 29.358.890 € i sastojala se od kapitala u iznosu od 22.035.324 €, dugoročnih rezervisanja i dugoročnih obaveza 1.937.763 € i kratkoročnih rezervisanja i kratkoročnih obaveza 5.385.803 €. ²⁶

4.2.4. Ina Crna Gora DOO Podgorica

a) Bilans uspjeha

Prema finansijskim iskazima Ina Crna Gora je ostvarila ukupan prihod u iznosu od 77.341.214 € i to:

- poslovni prihodi	76.910.840 €
- finansijski prihodi	182.064 €
- ostali prihodi	248.310 €

Ina Crna Gora je ostvarila ukupan rashod u iznosu od 77.008.894 € i to:

- nabavna vrijednost prodane robe	73.784.700 €
- troškovi materijala	130.312 €
- troškovi zarada, naknada i ostali lični rashodi	1.267.764 €
- troškovi amortizacije i rezervisanja	329.202 €
- ostali poslovni rashodi	1.026.675 €
- finansijski rashodi	336.228 €
- ostali rashodi	134.013 €

Ina Crna Gora je ostvarila dobit poslije oporezivanja u iznosu od 339.890 €.

²⁶ Izvor podataka: Finansijski iskazi Petrola Crna Gora MNE objavljeni na sajtu Poreske uprave Crne Gore

b) Bilans stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 19.405.692 € i sastojala se od stalne imovine u iznosu od 10.006.173 €, odloženih poreskih sredstava u iznosu od 27.001 € i obrtnih sredstava u iznosu od 9.372.518 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2018. godine iznosila je 19.405.692 € i sastojala se od kapitala u iznosu od 1.167.167 €, odloženih poreskih obaveza 6.300 €, dugoročnih rezervisanja i dugoročnih obaveza 10.796.448 € i kratkoročnih rezervisanja i kratkoročnih obaveza 7.435.777 €. ²⁷

4.2.5. Ostali subjekti iz sektora nafte i gasa

Pored gore navedenih subjekata koji pokrivaju oko 60% tržišta naftnih derivata, u 2018. godini u ovom sektoru poslovalo je još 73 subjekata. Analizom dostavljenih izvještaja, utvrđeno je da je većina subjekata poslovala pozitivno.

KOMENTAR:

U energetskom sektoru Crne Gore su u 2018. godini bila prisutna 94 energetska subjekta.

U elektroenergetskom sektoru regulisani subjekti CGES, CEDIS i COTEE su i u 2018. godini nastavili pozitivno poslovanje.

Pozitivno je poslovala i EPCG kao subjekat koji obavlja tržišne djelatnosti, prevashodno zbog pozitivne hidrološke situacije, što stvara mogućnost realizacije najavljenih investicionih projekata u oblasti proizvodnje.

U sektoru nafte i gasa najveći subjekti su poslovali pozitivno, a analizom dostavljenih izvještaja utvrđeno je da je i većina subjekata iz ovog sektora poslovala pozitivno.

---

²⁷ Izvor podataka: Finansijski iskazi Ina Crna Gora objavljeni na sajtu Poreske uprave Crne Gore

5. STANJE I AKTIVNOSTI NA TRŽIŠTU ELEKTRIČNE ENERGIJE

5. STANJE I AKTIVNOSTI NA TRŽIŠTU ELEKTRIČNE ENERGIJE

Crnogorsko tržište električne energije sastoji se od veleprodajnog, koje se odnosi na trgovinu električnom energijom između licenciranih kompanija za proizvodnju i snabdijevanje i kompanija za trgovinu električnom energijom i maloprodajnog tržišta, koje se odnosi na snabdijevanje krajnjih kupaca od strane licenciranih snabdjevača.

Veleprodajno tržište električne energije obuhvata:

- dugoročno tržište, koje se do sada dominantno zasnivalo na bilateralnim ugovorima o prodaji i kupovini električne energije, koje neposredno zaključuju učesnici na tržištu električne energije,
- srednjeročno tržište dan - unaprijed, koje se odvija prije kratkoročnog balansnog tržišta, a koje još uvijek nije funkcionalno,
- kratkoročno balansno tržište, na kome tržišni učesnici mogu dostaviti ponude za povećanje/smanjenje proizvodnje i potrošnje operatoru prenosnog sistema koji vrši balansiranje sistema u cilju kontinuiranog održavanja ravnoteže između ponude i tražnje za električnom energijom u realnom vremenu,
- aktivnosti nakon realnog vremena, odnosno obračun i poravnanja odstupanja.

Zakonom su definisani učesnici na tržištu električne energije, a to su: proizvođači, snabdjevači, trgovci, kupci samosnabdjevači, OPS u slučaju kupovine električne energije za pokrivanje gubitaka u prenosnom sistemu, ODS u slučaju kupovine električne energije za pokrivanje gubitaka u distributivnom sistemu i operator tržišta.

Učesnici na tržištu vrše energetske djelatnosti na osnovu licence, koju treba da posjeduju svi učesnici, osim onih koji obavljaju djelatnost trgovine električnom energijom za dalju prodaju, koja ne uključuje prodaju krajnjem kupcu koji nije balansno odgovoran.

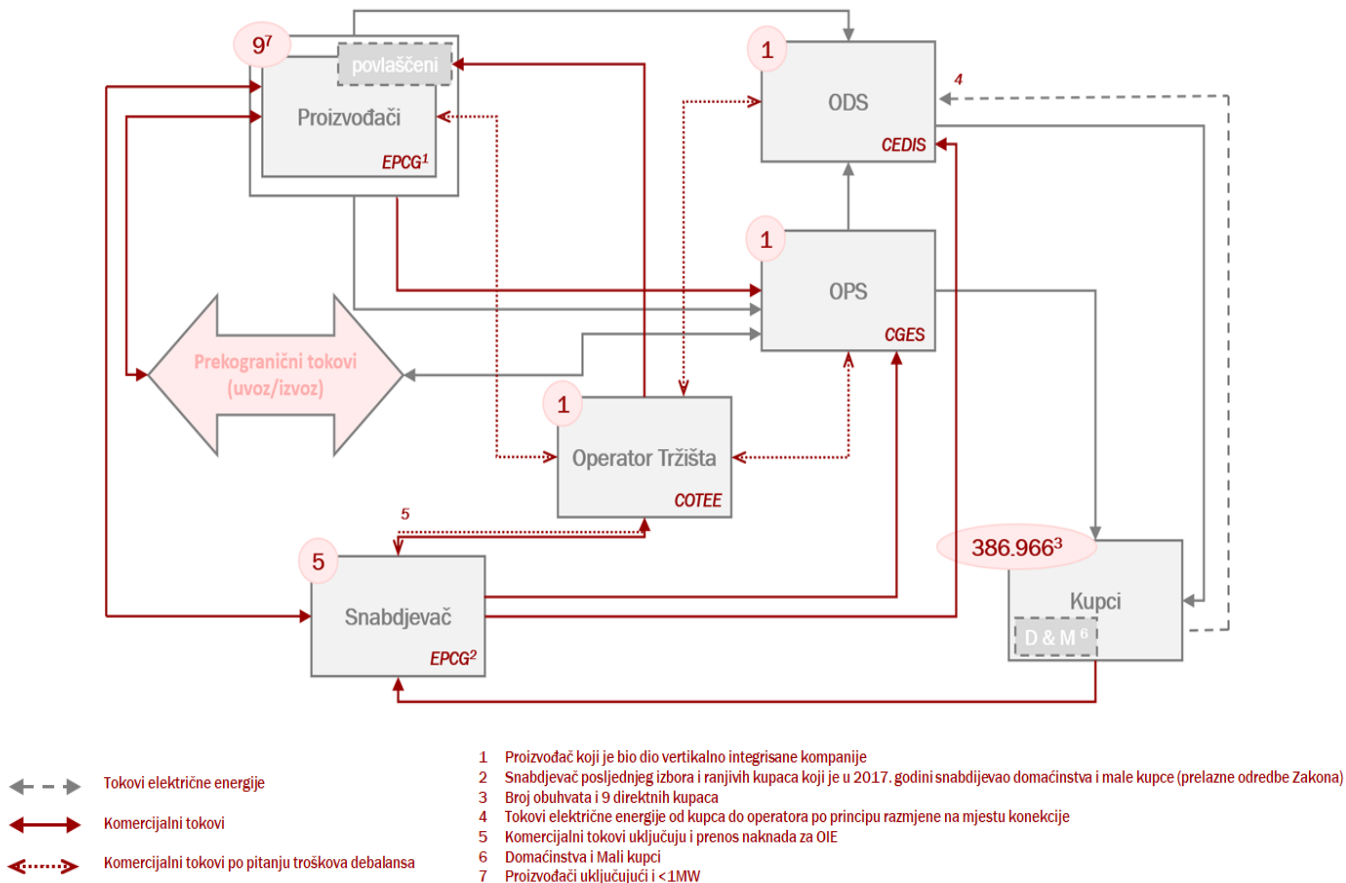
Tokom 2018. godine na tržištu električne energije su bili prisutni licencirani subjekti prikazani u Tabeli 20.

Tabela 20. Licencirani elektroenergetski subjekti u 2018. godini

Energetski subjekat	Djelatnost
CGES	Prenos
CEDIS	Distribucija
COTEE	Operator tržišta
EPCG	Proizvodnja
Krnovo Green Energy	Proizvodnja
Hydroenergija Montenegro	Proizvodnja
Hydro Bistrica	Proizvodnja
Igma Energy	Proizvodnja
Kronor	Proizvodnja
Zeta Energy	Proizvodnja
EPCG	Snabdijevanje
Montenegro bonus	Snabdijevanje
Uniprom	Snabdijevanje
Energia Gas & Power	Snabdijevanje
Petrol Crna Gora MNE	Snabdijevanje

Funkcionalna šema koja oslikava tržište električne energije u Crnoj Gori, tokom 2018. godine, na kojoj su prikazani tokovi energije i komercijalni tokovi, prikazana je na sljedećoj slici.

Slika 5. Funkcionalna šema tržišta električne energije u Crnoj Gori

Razvoj tržišta i jačanje konkurencije u obavljanju elektroenergetskih djelatnosti započeto je formalnim otvaranjem tržišta, i to: veleprodajnog tržišta, kada su kvalifikovani kupci stekli pravo na izbor snabdjevača, i maloprodajnog tržišta, kada su i svi ostali kupci stekli pravo na izbor i promjenu snabdjevača. Otvaranje tržišta predstavlja nužan, ali ne i dovoljan preduslov za razvoj tržišta koje obezbjeđuje sigurno, stabilno i kvalitetno snabdijevanje električnom energijom, po tržišnim cijenama. Nakon formalnog otvaranja tržišta uslijedile su brojne i složene aktivnosti na stvaranju povoljnih uslova za dalji razvoj tržišta kroz:

- razdvajanje elektroenergetskih djelatnosti na regulisane – prenos i distribuciju električne energije i na tržišne – proizvodnju, snabdijevanje i trgovinu, čime se obezbjeđuju uslovi za slobodan i nediskriminatoran pristup prenosnom i distributivnom sistemu i jačanje konkurencije u tržišnim djelatnostima, i
- stvaranje pravnog okvira, usklađenog sa energetskim propisima EU, kojim se uređuju prava, obaveze i odnosi učesnika na tržištu.

Zakon je predvidio mogućnost osnivanja pravnog lica za koordinisane aukcije, koje vrši važnu ulogu dodjele kapaciteta prekograničnih prenosnih vodova. Navedenu ulogu je tokom 2018. godine obavljala Kancelarija za koordinisane aukcije, SEE CAO, u ime CGES ili CGES direktno. Primjena transparentnih postupaka upravljanja i dodjeljivanja kapaciteta za prenos električne energije zasnovanih na tržišnim principima, kao i dodjeljivanje prekograničnih kapaciteta za prenos električne energije u skladu sa usaglašenim pravilima

na nivou regiona, predstavljaju važne segmente funkcionisanja elektroenergetskog sistema.

U 2017. godini osnovana je Berza električne energije DOO Podgorica (BELEN), od strane EPCG, CGES i COTEE, dok su tokom 2018. godine sprovedene aktivnosti na uspostavljanju funkcionalnosti ovog subjekta. U narednom periodu BELEN će imati značajnu ulogu za razvoj i povezivanje crnogorskog tržišta električne energije sa regionalnim i evropskim tržištima. Funkcionisanje ovog subjekta je potrebno definisati zakonskim okvirom, vodeći računa o EU modelu tržišta električne energije i odredbama odgovarajuće EU legislative. BELEN će u narednom periodu, u saradnji sa strateškim partnerom - Nord Pool, sprovoditi aktivnosti na uspostavljanju procesa i procedura potrebnih za funkcionisanje dan – unaprijed tržišta u Crnoj Gori i njegovo povezivanje sa susjednim tržištima.

Potencijal za razvoj malih tržišta električne energije, poput crnogorskog, moguće je ostvariti kroz projekte povezivanja sa regionalnim, a potom i budućim jedinstvenim evropskim energetskim tržištem. U okviru grupe šest zemalja Zapadnog Balkana (WB6), a uz podršku Sekretarijata Energetske Zajednice, formirana je radna grupa za integraciju tržišta dan – unaprijed (WB6 DA MI WG), koju čine predstavnici operatora prenosnih sistema, berzi i regulatornih tijela. Jedan od projekata koji je tokom 2018. godine proistekao iz WB6 DA MI WG je projekat AIMS (Albanija, Italija, Crna Gora, Srbija), koji ima za cilj povezivanje tržišta električne energije navedenih zemalja. Obzirom da predstoji puštanje u funkciju podmorskog kabla i povezane infrastrukture, ovaj projekat dobija sve više na značaju, jer se potpuno iskorišćenje navedene interkonekcije može ostvariti jedino uz „market coupling“, tj. povezivanje tržišta.

Stvaranje likvidnog veleprodajnog tržišta preduslov je za razvoj konkurentnog maloprodajnog tržišta električne energije. Tokom 2018. godine, svi kupci na maloprodajnom tržištu snabdijevani su po cijenama koje su formirane slobodno, osim kupaca iz kategorije domaćinstva i mali kupci, koji su snabdijevani po cijenama formiranim poštujući Zakonom propisana ograničenja.

5.1. Maloprodajno tržište električne energije

5.1.1. Potrošnja električne energije u 2018. godini

Tokom 2018. godine ostvarena je potrošnja od 2.991.286.528 kWh, od čega se 676.737.859 kWh (22,62%) odnosi na potrošnju kupaca direktno priključenih na prenosni sistem, dok je potrošnja distributivnih kupaca iznosila 2.314.548.669 kWh (77,38%), i obuhvatala je i 20.485.073 kWh električne energije koja je iz distributivnog sistema predata u prenosni sistem.

Poređenjem sa ostvarenom potrošnjom električne energije tokom 2017. godine, uočava se porast potrošnje od 1,56%, koji je dominantno uslovljen porastom distributivne potrošnje u iznosu od 1,93%. Porast potrošnje električne energije kupaca priključenih na prenosni sistem ima manju stopu rasta i iznosi 0,32%. Što se tiče trenda potrošnje električne energije zavisno od kategorije kupaca, primijećen je rast potrošnje kod svih kategorija kupaca osim domaćinstava, kod kojih je ostvaren pad potrošnje u iznosu od 1,07%.

Podaci o ostvarenoj potrošnji električne energije tokom 2018. godine, broju kupaca, udjelu u ukupnoj potrošnji i trendu potrošnje u odnosu na 2017. godinu prikazani su u Tabeli 21.

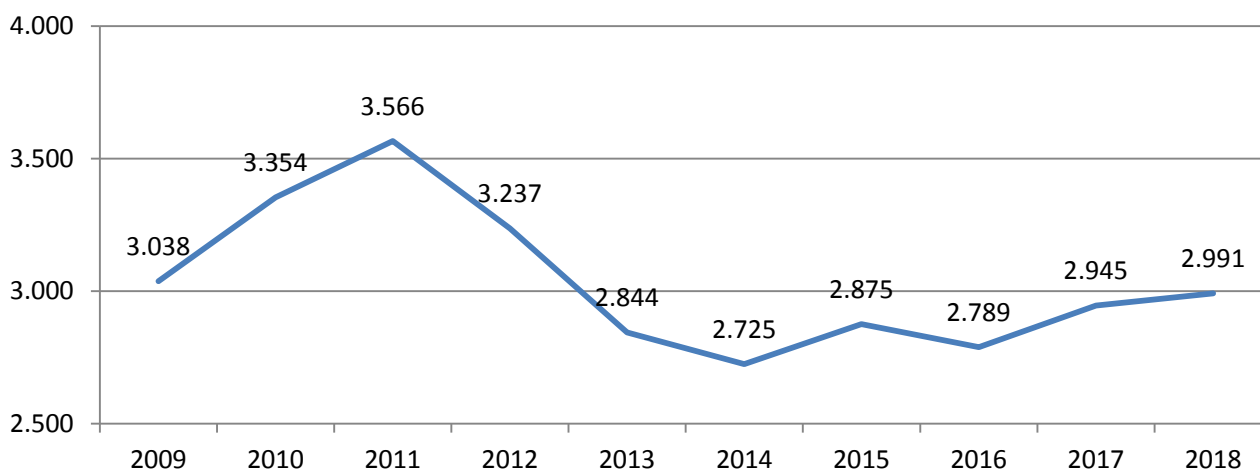
Tabela 21. Potrošnja i broj kupaca tokom 2018. godine i poređenje sa prethodnom godinom

Kategorija potrošnje	Ostvarena potrošnja 2018 [kWh]	Broj kupaca na 31.12.2018. godine	Prosječna potrošnja [kWh/kupcu]	Udio u ukupnoj potrošnji [%]	Ostvarena potrošnja 2017 [kWh]	Trend (2018/2017) [%]
Direktni kupci 110 kV	676.737.859	9	75.193.095	22,62	674.595.495	0,32
Kupci na 35 kV	117.874.084 ²⁸	30	3.929.136	3,94	92.428.405	27,53
Kupci na 10 kV	361.866.434	551	656.745	12,10	348.607.078	3,80
Domaćinstva 0,4 kV	1.272.127.492	349.923	3.635	42,53	1.285.870.583	-1,07
Ostali kupci na 0,4 kV	562.680.659	36.453	15.436	18,81	543.856.613	3,46
Ukupno distributivni kupci	2.314.548.669	386.957	5.981	77,38	2.270.762.679	1,93
UKUPNO	2.991.286.528	386.966	7.730	100,00	2.945.358.174	1,56

²⁸ U potrošnju kupaca na 35 kV naponskom nivou uračunata i energija koja je iz distributivnog sistema predata u prenosni sistem

Na sljedećem grafiku dat je prikaz kretanja potrošnje električne energije u Crnoj Gori u periodu 2009 – 2018. godina. Ostvarenje potrošnje električne energije karakteriše pad potrošnje u periodu 2011 – 2014. godina, uslovljen padom potrošnje kupaca direktno priključenih na prenosni sistem (prvenstveno KAP i Toščelik Alloyed Engineering Steel DOO Nikšić), nakon čega potrošnja bilježi blagi rast, prvenstveno uslovljeno rastom potrošnje distributivnih kupaca.

Grafik 5. Potrošnja električne energije u periodu 2009 – 2018. godina

5.1.2. Obim prodaje električne energije, fakturisana realizacija i ostvarene prodajne cijene električne energije kod krajnjih kupaca za period 2008-2018. godina

U 2018. godini obim prodaje električne energije kupcima priključenim na distributivni sistem iznosio je 2.294,06 GWh, što je za 23,30 GWh ili 1,03% više u odnosu na 2017. godinu. Obim prodaje električne energije u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu je kod kupaca priključenih na:

- 35kV veći za 5,01 GWh ili 5,42%;
- 10 kV veći za 13,26 GWh ili 3,80%;
- 0.4 kV ukupno veći za 5,03 GWh ili 0,27%;
- 0.4 kV – domaćinstva dvotarifno mjerenje manji za 5,78 GWh ili 0,47%;
- 0.4 kV – domaćinstva jednotarifno mjerenje manji za 8,01 GWh ili 17,77%.

U 2018. godini fakturisana realizacija za prodatu električnu energiju kupcima priključenim na distributivni sistem iznosila je 198,54 mil.€, što je za 8,31 mil.€ ili 4,37% više u odnosu na 2017. godinu. Fakturisana realizacija za prodatu električnu energiju u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu je kod kupaca priključenih na:

- 35kV veća za 0,31 mil.€ ili 6,13%;
- 10 kV veća za 2,27 mil.€ ili 8,83%;
- 0.4 kV ukupno veća za 5,73 mil.€ ili 3,59%;
- 0.4 kV – domaćinstva dvotarifno mjerenje veća za 2,78 mil.€ ili 2,63%;
- 0.4 kV – domaćinstva jednotarifno mjerenje manja za 0,62 mil.€ ili 14,54%.

U 2018. godini prosječno ostvarena cijena električne energije, koja obuhvata i naknadu za podsticanje obnovljivih izvora električne energije kod kupaca priključenih na distributivni sistem, iznosila je 8,65 €/kWh (ne uključujući PDV), što je za 0,28 €/kWh ili 3,31% više u odnosu na 2017. godinu. Do navedenog povećanja došlo je zbog povećanja cijena na veleprodajnom tržištu električne energije, u odnosu na koje je EPCG kao snabdjevač prilagodio cijene po kojima snabdijeva distributivne kupce. Važno je napomenuti da je EPCG ispoštovala zakonsko ograničenje rasta cijene električne energije za domaćinstva i male kupce koji ne pripadaju kategoriji domaćinstava, a koje iznosi 6% u 2018. godini u odnosu na cijene ostvarene u 2017. godini.

EPCG je i u 2018. godini, kao jedini aktivni snabdjevač, nastavila da snabdijeva domaćinstva i male kupce koji ne pripadaju kategoriji domaćinstava.

Cijene električne energije u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu su kod kupaca priključenih na:

- 35kV veće za 0,04 €/kWh ili 0,67%;
- 10 kV veće za 0,36 €/kWh ili 4,84%;
- 0.4 kV ukupno veće za 0,29 €/kWh ili 3,31%;
- 0.4 kV – domaćinstva dvotarifno mjerenje veće za 0,26 €/kWh ili 3,11%;
- 0.4 kV – domaćinstva jednotarifno mjerenje veće za 0,37 €/kWh ili 3,93%.

Relevantni podaci o obimu prodaje električne energije, fakturisanju realizaciji i ostvarenim prodajnim cijenama električne energije kod krajnjih kupaca za period 2008 - 2018. godina su prikazani u tabelama 22 i 23.

Tabela 22. Prodaja električne energije, fakturisana realizacija i ostvarene prodajne cijene električne energije distributivnih kupaca u periodu 2009 – 2018. godina

REALIZACIJA PO NAPONSKIM NIVOIMA ELEKTRODISTRIBUTIVNOG SISTEMA													
Naponski nivo	Jedinica	2009	2010	2011	2012	2013 ²⁹	2014	2015	2016	2017	2018	Poređenje 2018/2017	
35 kV	GWh	71,10	76,92	87,48	83,83	79,61	82,66	91,00	87,37	92,43	97,44	5,01	5,42%
	mil €	4,74	3,73	4,31	4,25	4,41	4,53	4,92	4,94	5,02	5,33	0,31	6,13%
	€/kWh	6,67	4,85	4,93	5,07	5,54	5,48	5,41	5,66	5,44	5,47	0,04	0,67%
10 kV	GWh	234,90	252,65	286,40	292,80	294,78	292,56	321,55	328,69	348,61	361,87	13,26	3,80%
	mil €	18,56	14,97	17,77	19,82	21,55	21,67	23,60	24,96	25,72	27,99	2,27	8,83%
	€/kWh	7,90	5,93	6,20	6,77	7,31	7,41	7,34	7,59	7,38	7,73	0,36	4,84%
0,4 kV	GWh	1.619,01	1.669,08	1.684,16	1.678,55	1.676,13	1.640,66	1.748,93	1.767,22	1.829,73	1.834,76	5,03	0,27%
	mil €	172,72	139,79	129,21	137,01	143,53	144,28	154,39	154,26	159,49	165,22	5,73	3,59%
	€/kWh	10,67	8,38	7,67	8,16	8,56	8,79	8,83	8,73	8,72	9,00	0,29	3,31%
UKUPNO	GWh	1.925,01	1.998,65	2.058,04	2.055,18	2.050,52	2.015,88	2.161,48	2.183,28	2.270,76	2.294,06	23,30	1,03%
	mil €	196,02	158,49	151,29	161,08	169,49	170,48	182,92	184,16	190,23	198,54	8,31	4,37%
	€/kWh	10,18	7,93	7,35	7,84	8,27	8,46	8,46	8,43	8,38	8,65	0,28	3,31%

²⁹ Od 2013. godine kupcima električne energije obračunava se i naknada za podsticanje obnovljivih izvora električne energije

Tabela 23. Prodaja električne energije, fakturisana realizacija i ostvarene prodajne cijene električne energije domaćinstava u periodu 2009 – 2018. godina

REALIZACIJA KOD DOMAĆINSTAVA													
Naponski nivo	Jedinica	2009	2010	2011	2012	2013 ³⁰	2014	2015	2016	2017	2018	Poređenje 2018/2017	
Domaćinstva sa dvotarifnim mjeranjem	GWh	1.085,17	1.134,37	1.131,47	1.128,66	1.123,55	1.097,74	1.186,48	1.200,65	1.240,77	1.234,99	-5,78	-0,47%
	mil €	90,63	84,56	82,21	89,27	93,82	94,23	102,67	102,78	105,56	108,34	2,78	2,63%
	€/kWh	8,35	7,45	7,27	7,91	8,35	8,58	8,65	8,56	8,51	8,77	0,26	3,11%
Domaćinstva sa jednotarifnim mjeranjem	GWh	118,71	110,68	104,93	96,58	93,04	83,55	64,32	50,47	45,10	37,08	-8,01	-17,77%
	mil €	11,91	9,05	8,12	8,63	9,52	8,78	6,97	5,08	4,25	3,64	-0,62	-14,54%
	€/kWh	10,03	8,18	7,74	8,94	10,23	10,51	10,83	10,06	9,43	9,80	0,37	3,93%
UKUPNO	GWh	1.203,88	1.245,05	1.236,40	1.225,24	1.216,59	1.181,29	1.250,80	1.251,13	1.285,87	1.272,08	-13,79	-1,07%
	mil €	102,54	93,61	90,33	97,90	103,34	103,02	109,64	107,85	109,81	111,97	2,16	1,97%
	€/kWh	8,52	7,52	7,31	7,99	8,49	8,72	8,77	8,62	8,54	8,80	0,26	3,07%

³⁰ Od 2013. godine kupcima električne energije obračunava se i naknada za podsticanje obnovljivih izvora električne energije

5.1.3. Cijena električne energije u Crnoj Gori u poređenju sa cijenama evropskih zemalja u 2018. godini

EUROSTAT-ov izvještaj koji je objavljen u maju 2018. godine prikazuje da su cijene električne energije za domaćinstva u zemljama EU, u periodu između druge polovine 2017. i druge polovine 2018. godine, u prosjeku povećane za 3,5%. Prosječna cijena u EU za 2018. godinu, uključujući sve takse i PDV, iznosi 21,10 €/kWh, a kretale su od 10,1 €/kWh u Bugarskoj do 31,2 €/kWh koliko iznosi cijena u Danskoj.

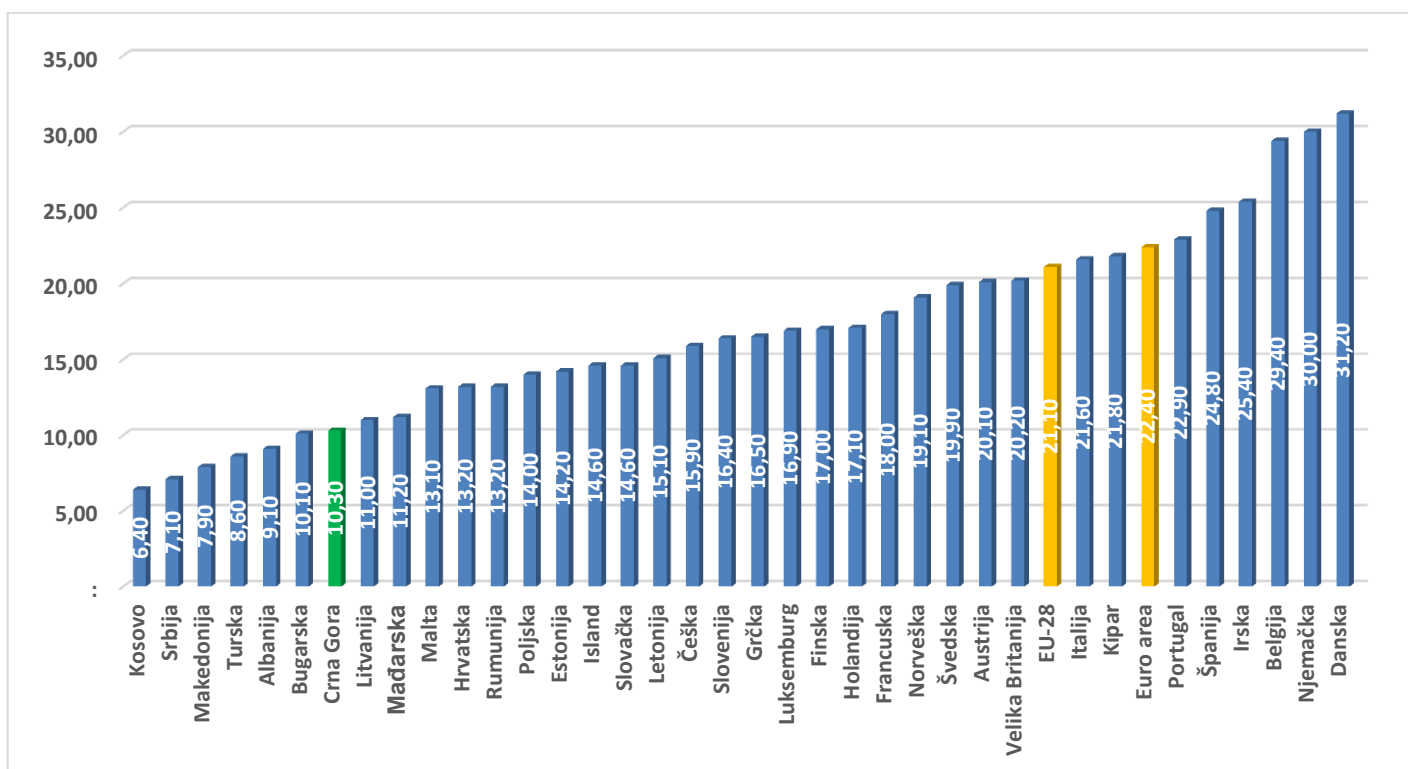
Promjene cijena električne energije bile su različite po državama. Tako je, primjera radi, u Letoniji došlo do smanjenja od 4,5%, dok je na Kipru došlo do povećanja od 19,6%.

Kada se poredi 2017. i 2018. godina, najveće povećanje cijena električne energije za domaćinstva registrovano je na Kipru 19,6%, u Španiji 13,8%, Holandiji 9,7%, Velikoj Britaniji 8,6%, Irskoj 7,8%, Estoniji 7,5% i Švedskoj 7,0%. Najveće smanjenje registrovano je u Letoniji 4,5%, Poljskoj 2,5% i Njemačkoj 1,6%.

Iskazano u eurima, uključujući sve takse i PDV, prosječne cijene električne energije za domaćinstva u drugoj polovini 2018. godine bile su najniže na Kosovu 6,40 €/kWh, u Srbiji 7,10 €/kWh i Sjevernoj Makedoniji 7,90 €/kWh, a najviše u Danskoj 31,20 €/kWh, Njemačkoj 30,00 €/kWh, Belgiji 29,40 €/kWh i Irskoj 25,40 €/kWh.

Cijena električne energije za domaćinstva sa dvotarifnim brojilima u Crnoj Gori iznosila je 10,30 €/kWh, uključujući sve takse i PDV, dok je prosječna cijena električne energije u zemljama EU bila 21,10 €/kWh.³¹

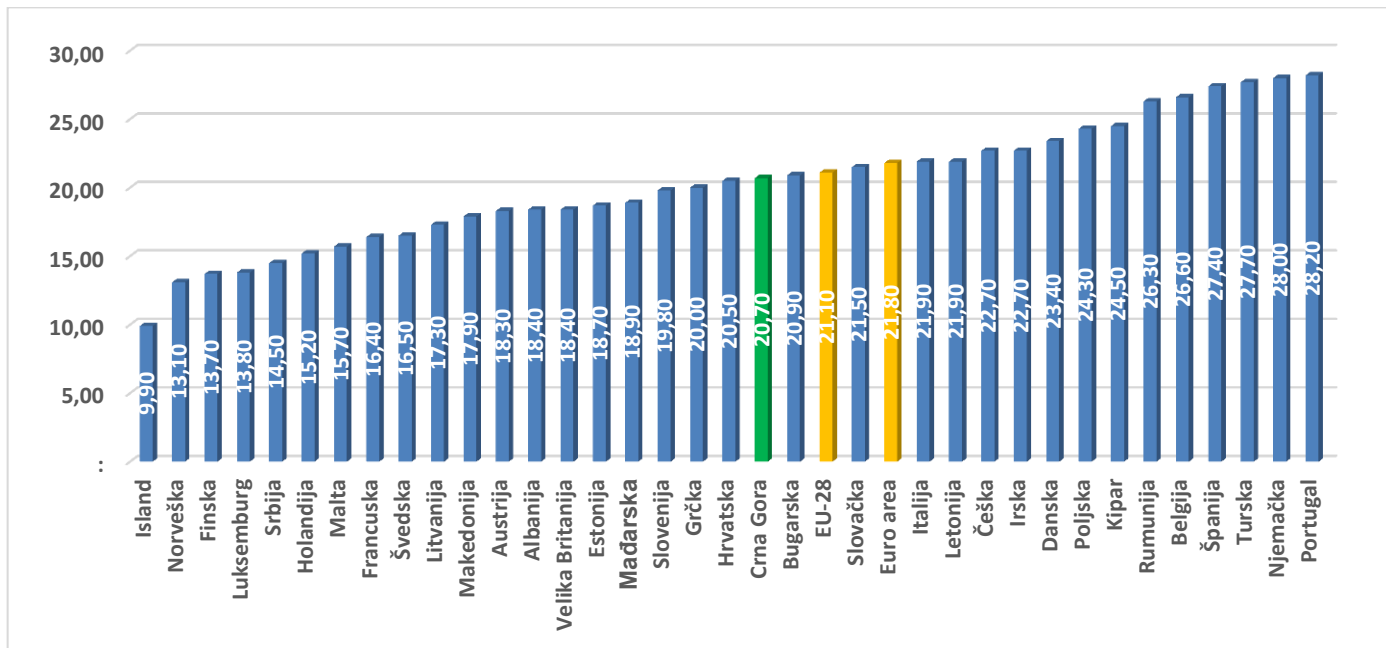
Slika 6. Prosječna cijena električne energije za domaćinstva u evropskim državama u 2018. godini (EUROSTAT)

³¹ Izvor podataka: Eurostat (<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9802432/8-21052019-AP-EN.pdf/7f42181d-d795-4ce1-9dde-ba93fe247166>)

Radi boljeg poređenja cijena električne energije za domaćinstva, na Slici 7 prikazane su cijene električne energije za domaćinstva svedene na paritet kupovne moći, u Evropi za 2018. godinu. Na taj način, uzete su u obzir i razlike u standardu koje postoje između evropskih zemalja. U ovom slučaju, cijena električne energije za domaćinstva u Crnoj Gori je na nivou prosjeka za EU.

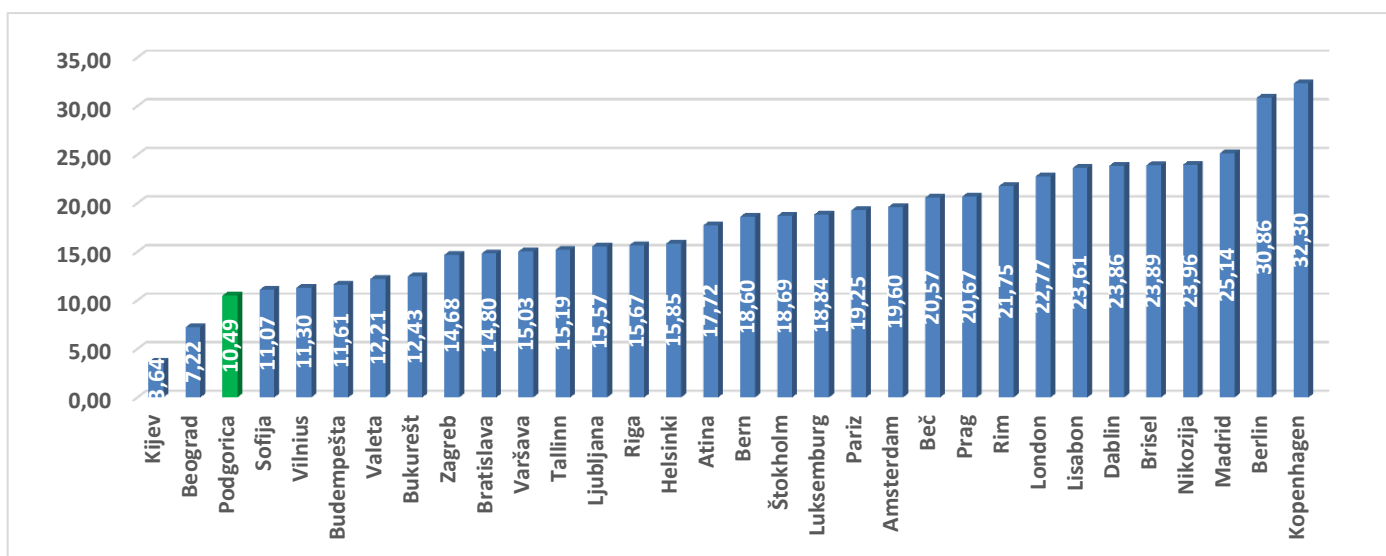
Slika 7. Cijene električne energije po paritetu kupovne moći za domaćinstva u evropskim državama u 2018. godini (EUROSTAT)

Austrijski regulator E-Control, mađarski regulator MEKH i istraživačka i konsultantska kuća VaasaETT jednom mjesečno izrađuju studiju u kojoj su prikazane cijene električne energije za domaćinstva za 32 grada u Evropi.

Na Slici 8 prikazane su cijene električne energije za 32 grada za decembar 2018. godine, uključujući i Podgoricu.³²

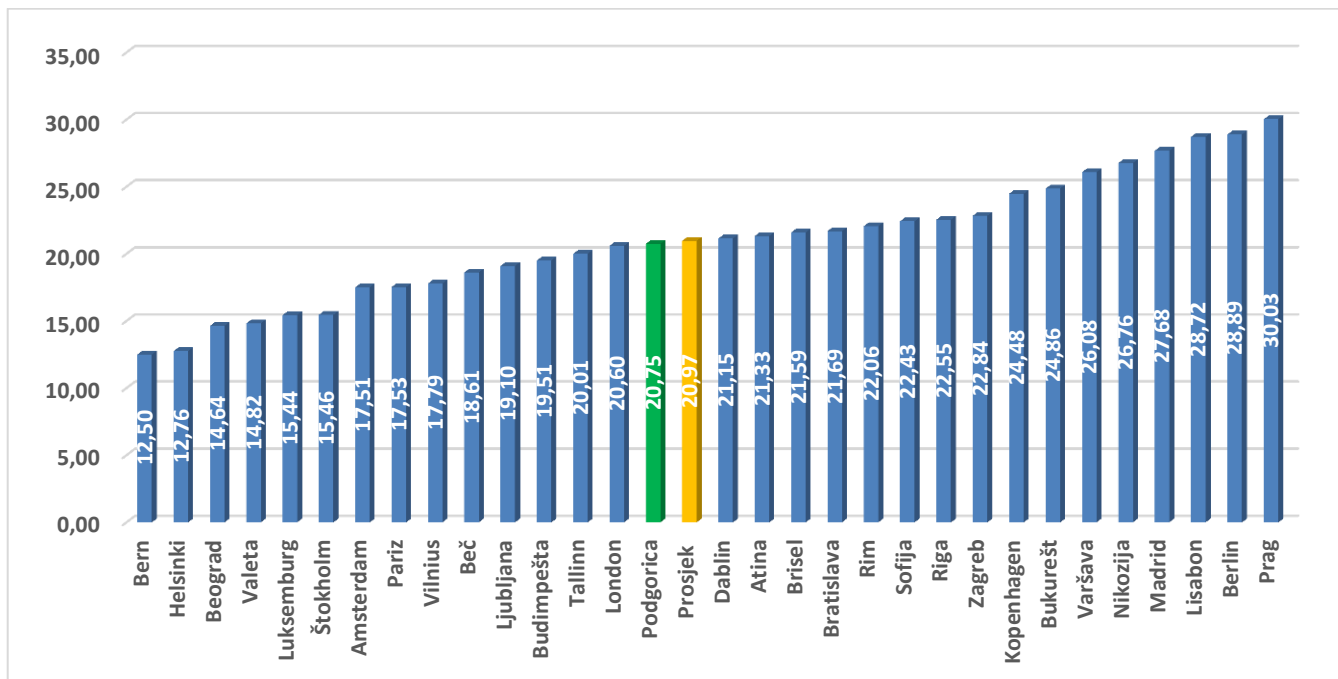
Slika 8. Prosječna cijena električne energije za domaćinstva u glavnim gradovima evropskih država u decembru 2018. godine (E-Control, MEKH i VaasaETT)

³² Izvor podataka: E-Control, MEKH i VaasaETT

Radi boljeg poređenja cijena električne energije za domaćinstva, na Slici 9 prikazane su cijene električne energije za domaćinstva svedene na paritet kupovne moći, u pojedinim glavnim evropskim gradovima u decembru 2018. godine. U ovom slučaju, cijena električne energije za domaćinstva u Podgorici je na nivou prosjeka glavnih gradova u Evropi.

Slika 9. Cijene električne energije po paritetu kupovne moći za domaćinstva u glavnim gradovima evropskih država u decembru 2018. godine (E-Control, MEKH i VaasaETT)

5.1.4. Zaštita potrošača

Zakonom je propisano da se javni interes, u smislu obezbjeđivanja dovoljnih količina energije potrebnih za život i rad građana, poslovanje i razvoj privrednih subjekata, kao i njihovog snabdijevanja na siguran, bezbjedan, pouzdan i kvalitetan način, ostvaruje, između ostalog, i obavljanjem energetskih djelatnosti u skladu sa principima zaštite krajnjih kupaca električne energije.

Odredbe Zakona koje se odnose na zaštitu krajnjih kupaca implementirane su kroz podzakonska akta:

- Opšti uslovi za snabdijevanje električnom energijom,
- Pravila o promjeni snabdjevača krajnjih kupaca električne energije,
- Pravila za funkcionisanje snabdjevača poslednjeg izbora i ranjivih kupaca,
- Metodologija za utvrđivanje cijena koje primjenjuje snabdjevač poslednjeg izbora i ranjivih kupaca.

Zakon utvrđuje pravo kupaca električne energije na priključenje na mrežu, na izbor i promjenu snabdjevača, pristup podacima o sopstvenoj potrošnji, otklanjanje tehničkih ili drugih smetnji u isporuci električne energije, kao i obezbjeđivanje kvaliteta isporuke električne energije.

Zakonom su propisane i mjere zaštite ranjivih kupaca kao posebne kategorije kupaca koji su zdravstveno i/ili socijalno ugroženi. Zaštita ove kategorije kupaca obuhvata:

- zabranu obustave snabdijevanja električnom energijom domaćinstvima u kojima žive lica sa invaliditetom, sa posebnim potrebama ili lošeg zdravstvenog stanja kod kojih može nastupiti ugroženost života ili zdravlja zbog ograničenja ili obustave snabdijevanja,
- zabranu obustave snabdijevanja električnom energijom domaćinstvima u kojima žive lica u stanju socijalne potrebe utvrđene od nadležne javne ustanove, odnosno organa državne uprave nadležnog za poslove socijalnog staranja, od početka oktobra do kraja aprila, bez obzira na eventualne neizmirene obaveze po osnovu utrošene električne energije.

Prema podacima EPCG i Ministarstva rada i socijalnog staranja, u 2018. godini Ministarstvo rada i socijalnog staranja je, kao i u prethodnoj godini, subvencioniralo najugroženere potrošače električne energije, na način što im je obezbijeđen popust od 40% za iznos računa od 60 eura, a za iznose veće od 60 eura vršeno je umanjeње računa za 24 eura. Pravo na subvencije su imali potrošači koji su pripadali socijalno ugroženim kategorijama stanovništva i to:

- korisnici materijalnog obezbjeđenja,
- korisnici dodatka za njegu i pomoć,
- korisnici lične invalidnine,
- korisnici prava na porodični smještaj – hraniteljstvo i porodični smještaj,
- korisnici novčane naknade materijalnog obezbjeđenja boraca,
- nezaposleno lice kojem je utvrđen status invalida rada II, odnosno III kategorije, u skladu sa propisima iz penzijskog i invalidskog osiguranja, ukoliko njihov lični prihod ne prelazi najniži iznos privremene naknade,
- nezaposleno lice ometeno u razvoju koje je razvrstano u određenu kategoriju i stepen ometenosti, u skladu sa posebnim zakonom, a završilo je obrazovanje u specijalnoj školi, odnosno u specijalnim odjeljenjima redovne škole,
- nezaposleno lice koje je završilo obrazovanje prema obrazovnom programu, uz obezbjeđivanje dodatnih uslova i pomagala; obrazovnom programu sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći; posebnom obrazovnom programu, u skladu sa posebnim zakonom.

Subvencioniranje je vršeno prema mjesečnom spisku ovog ministarstva. U decembru 2018. godine je bilo 17.537 korisnika subvencije.

U izvještajnom periodu Vlada je donijela Uredbu o snabdijevanju ranjivih kupaca električne energije ("Službeni list CG", broj 81/18). Uredbom su utvrđeni bliži kriterijumi za određivanje ranjivih kupaca električne energije, visina subvencije za ranjive kupce koji su zdravstveno i socijalno ugroženi, kao i granica mjesečne potrošnje električne energije za koju se može ostvariti pravo na subvenciju.

Zakonom i podzakonskim aktima donijetim na osnovu ovog zakona obezbijeđena je upravno – pravna zaštita kupaca u pogledu pristupa i priključenja objekata na sistem i u slučaju obustave isporuke električne energije.

RAE je tokom 2018. godine u postupku po žalbama potrošača cijenila zakonitost postupanja operatora distributivnog sistema električne energije prilikom donošenja rješenja po zahtjevu za izdavanje saglasnosti za priključenje objekata na distributivni sistem. Takođe, RAE ispituje i zakonitost postupka po žalbama potrošača izjavljenim zbog obustave isporuke električne energije, u slučaju kada kupac ne izvršava obaveze utvrđene ugovorom, odnosno računom za isporučenu energiju.

Takođe, u 2018. godini RAE je podnijet veći broj podnesaka po kojima nije nadležna da postupa. To su uglavnom bile žalbe na rješenja snabdjevača, donijeta po prigovorima koji se tiču i proizilaze iz računa za utrošenu električnu energiju. Prigovorima se pretežno osporava postojanje duga za utrošenu električnu energiju zbog zastare potraživanja, kao i obračun zatezne kamate na zastarjelim potraživanjima. Razlog dostavljanja navedenih žalbi je dato uputstvo o pravnoj zaštiti od strane snabdjevača da se protiv rješenja može izjaviti žalba RAE, iako nijednom odredbom Zakona o energetici nije predviđena žalba na rješenje po ovom pitanju. U skladu sa Zakonom o upravnom postupku, RAE je po navedenim žalbama donosila rješenja o odbijanju žalbi kao nedozvoljenih. Takva rješenja RAE su u većini slučajeva osporena pred Upravnim sudom Crne Gore, što je stvorilo dodatne obaveze RAE - davanje odgovora na tužbu, dostavu spisa predmeta sudu i pristup ročištu za usmenu raspravu pred tim sudom. S tim u vezi, a u cilju prevazilaženja navedenog problema, EPCG je ukazano da za navedeno postupanje nema osnova u Zakonu, ali je ovaj subjekat nastavio sa opisanom praksom.

Postupanje RAE je potvrđeno od strane Upravnog suda Crne Gore, u Presudi U.br. 4175/18. Navedenom presudom je odbijena tužba podnijeta na rješenje RAE, kojim je kao nedozvoljena odbijena žalba na rješenje EPCG, donijeto po prigovoru kupca na račun za utrošenu električnu energiju.

Takođe, Vrhovni sud Crne Gore je, u rješenju Uvp. 182/2018 zauzeo stav da je, za spor nastao povodom utroška električne energije, saglasno članu 14 stav 1 tačka 2 alineja 1 Zakona o sudovima, nadležan osnovni sud.

5.1.5. Sistem garancija porijekla električne energije

Garancija porijekla predstavlja elektronski dokument koji izdaje RAE proizvođačima električne energije iz obnovljivih izvora i visokoefikasne kogeneracije za svaki MWh proizvedene električne energije u svrhu dokazivanja porijekla. Izdavanje, prenošenje i povlačenje garancija porijekla uređeno je Zakonom i Uredbom o načinu izdavanja, prenošenja i povlačenja garancija porijekla energije proizvedene iz obnovljivih izvora energije i visokoefikasne kogeneracije.

Proizvođač ima mogućnost da prilikom prodaje proizvedene električne energije, izdate garancije porijekla prenese na kupca ili da ih proda na tržištu, nezavisno od električne energije za koju su izdate. Izuzetak od tog pravila su povlašćeni proizvođači, koji su u obavezi da sve garancije porijekla prenesu na operatora tržišta zajedno sa otkupljenom energijom.

U skladu sa Zakonom, snabdjevači električne energije su dužni da bar jednom godišnje, na računu ili promotivnom materijalu, krajnjim kupcima učine dostupnim podatke o udjelu obnovljivih izvora u ukupnoj količini električne energije koju im je isporučio. U svrhu dokazivanja porijekla isporučene električne energije iz obnovljivih izvora koriste se garancije porijekla, koje se nakon toga povlače, odnosno prestaju da važe.

Podaci o izdatim i povučenim garancijama porijekla upisuju se u Registar garancija porijekla koji vodi RAE na osnovu Pravila o sadržaju i načinu vođenja garancija porijekla. Tokom 2018. godine, korisnički račun u Registru garancija porijekla otvorila su još dva proizvođača, tako da je na kraju 2018. godine u Registru garancija porijekla evidentirano 11 korisnika, od kojih su sedam proizvođači električne energije iz obnovljivih izvora, tri korisnika su snabdjevači, odnosno samosnabdjevači i COTEE kao operator tržišta.

U Tabeli 24 prikazan je izvod iz Registra garancija porijekla koji sadrži podatke o imaacima garancija porijekla i postrojenjima u kojima se proizvodi električna energija za koju se izdaju garancije porijekla.

Tabela 24. Izvod iz Registra garancija porijekla, sa podacima o imaacima garancija i postrojenjima

REGISTAR GARANCIJA PORIJEKLA - PODACI O POSTROJENJIMA				
R.b.	Naziv i sjedište imaoaca garancije porijekla	Naziv i lokacija postrojenja proizvodnog objekta	Vrsta postrojenja utvrđena propisom	Osnovni tehničko-tehnološki podaci
1.	Hydroenergija Montenegro, Berane	mHE Jezerštica, Berane	0.1.1.2	protočna mHE
		mHE Bistrica, Berane	0.2.1	protočna mHE
		mHE Orah, Berane	0.1.1.2	protočna mHE
		mHE Rmuš, Berane	0.1.1.2	protočna mHE
		mHE Spaljevići 1, Berane	0.1.1.2	protočna mHE
		mHE Šekular, Berane	0.2.1	protočna mHE
2.	Synergy, Podgorica	mHE Vrelo, Bijelo polje	0.1.1.2	protočna mHE
3.	Igma Energy, Andrijevisa	mHE Bradavec, Andrijevisa	0.1.1.2	protočna mHE
		mHE Piševska rijeka, Andrijevisa	0.2.1	protočna mHE
4.	Kronor, Podgorica	mHE Jara, Plav	0.2.1	protočna mHE
		mHE Babino Polje, Plav	0.2.1	protočna mHE
5.	Krnovo Green Energy, Podgorica	VE Krnovo, Nikšić	0.3.2	vjetroelektrana
6.	Hydro Bistrica Podgorica	mHE Bistrica Majstorovina, Bijelo Polje	0.2.1	protočna mHE
7.	Nord Energy, Andrijevisa	mHE Šeremet Potok, Andrijevisa	0.1.1.2	protočna mHE

Tokom 2018. godine, za električnu energiju proizvedenu iz obnovljivih izvora, RAE je proizvođačima električne energije iz obnovljivih izvora i visokoefikasne kogeneracije izdala ukupno 252.316 garancija porijekla, koje su nakon toga prenešene na COTEE, i konačno, na aktivne snabdjevače i kupce – samosnabdjevače, shodno njihovom učešću u ukupnom konzumu električne energije Crne Gore.

5.1.6. Podsticanje proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije i kogeneracije

Podsticajne mjere, u cilju ostvarenja obaveznog udjela energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj finalnoj potrošnji, utvrđene su Zakonom i čine: obavezni otkup proizvedene električne energije, podsticajne cijene po kojima se ta energija otkupljuje, period važenja obaveznog otkupa električne energije, oslobađanje od plaćanja usluge balansiranja sistema i prvenstvo pri preuzimanju proizvedene električne energije u sistem. Proizvođači električne energije, nakon dobijanja statusa povlašćenog proizvođača, stiču pravo na podsticajne mjere.

U skladu sa Zakonom i podzakonskim aktima, RAE je izdavala rješenja o sticanju privremenog statusa povlašćenog proizvođača električne energije budućim proizvođačima električne energije iz obnovljivih izvora i visokoeфикаsne kogeneracije za postrojenja koja će, kada ispune sve uslove u skladu sa regulativom, dobiti status povlašćenog proizvođača. Po završetku izgradnje postrojenja i utvrđivanja ispunjenja svih zakonskih uslova, RAE izdaje rješenja o sticanju statusa povlašćenog proizvođača električne energije na vremenski period od 12 godina.

U Tabeli 25 prikazani su proizvođači i pripadajući proizvodni objekti, kojima su izdata rješenja o utvrđivanju privremenog statusa povlašćenog proizvođača tokom 2018. godine.

Tabela 25. Proizvođači koji su tokom 2018. godine stekli privremeni status povlašćenih proizvođača i njihovi budući proizvodni objekti

R.b.	Naziv i sjedište	Naziv i lokacija budućeg postrojenja	Datum dobijanja privremenog statusa
1.	BB Hidro, Podgorica	mHE "Bistrica Lipovska"	24.04.2018
2.	Power AB Group, Kolašin	mHE "Bukovica"	19.07.2018
3.	Đekić, Podgorica	mHE "Pecka"	19.07.2018
4.	Vodovod i kanalizacija, Andrijeviца	mHE "Krkori"	19.07.2018
5.	Plava Hydro Power, Ulcinj	mHE "Đurička 2"	29.11.2018
6.	Hydra MNE, Podgorica	mHE "Bukovica 1"	29.11.2018
7.		mHE "Bukovica 2"	29.11.2018
8..	Zeta Energy, Danilovgrad	mHE "Glava Zete"	29.11.2018
9.		mHE "Slap Zete"	29.11.2018
10.	Hydroenergija Montenegro, Berane	mHE "Jelovica 1", Berane	28.12.2018
11.		mHE "Jelovica 2", Berane	28.12.2018
12.		mHE "Konjska rijeka 2", Berane	28.12.2018

U Tabeli 26 prikazani su proizvođači i pripadajući proizvodni objekti koji su 2018. godini posjedovali status povlašćenog proizvođača.

Tabela 26. Proizvođači koji imaju status povlašćenih proizvođača i njihovi proizvodni objekti

POVLAŠĆENI PROIZVOĐAČI			
R.b.	Naziv i sjedište proizvođača	Naziv i lokacija postrojenja	Datum izdavanja statusa
1.	Hydroenergija Montenegro, Berane	mHE Jezerštica, Berane	28.11.2013
		mHE Bistrica, Berane	19.05.2015
		mHE Orah, Berane	19.05.2015
		mHE Rmuš, Berane	19.05.2015
		mHE Spaljevići 1, Berane	19.05.2015
		mHE Šekular, Berane	12.04.2016
2.	Synergy, Podgorica	mHE Vrelo, Bijelo Polje	10.07.2015
3.	Igma Energy, Andrijevica	mHE Bradavec, Andrijevica	09.11.2015
		mHE Piševska rijeka, Andrijevica	22.06.2017
4.	Kronor, Podgorica	mHE Jara, Plav	24.11.2016
		mHE Babino polje, Plav	02.11.2017
5.	Krnovo Green Energy, Podgorica	VE Krnovo, Nikšić	02.11.2017
6.	Hydro Bistrica, Podgorica	mHE Bistrica Majstorovina, Bijelo Polje	13.01.2018
7.	Nord Energy, Andrijevica	mHE Šeremet Potok, Andrijevica	06.08.2018

U 2018. godini su dva proizvođača električne energije iz obnovljivih izvora stekla status povlašćenog proizvođača za nove proizvodne objekte, a to su Hydro Bistrica iz Podgorice, za mHE Bistrica Majstorovina i Nord Energy iz Andrijevice, za mHE Šeremet Potok. Tokom 2018. godine, produženi su privremeni statusi za mHE Jelovica 1, Jelovica 2 i Konjska rijeka 2, u vlasništvu Hydroenergija Montenegro.

Svu električnu energiju koju proizvedu povlašćeni proizvođači u svojim objektima otkupljuje COTEE po podsticajnim cijenama na osnovu sklopljenih ugovora o otkupu električne energije. U 2018. godini je sedam povlašćenih proizvođača imalo sklopljen ugovor o otkupu proizvedene električne energije sa COTEE iz 14 proizvodnih objekata.

Snabdjevači i samosnabdjevači su u obavezi da preuzimaju električnu energiju proizvedenu od strane povlašćenih proizvođača i sredstva prikupljena po ovom osnovu od krajnjih kupaca prenesu u skladu sa Zakonom.

U Tabeli 27 prikazane su količine električne energije koju je COTEE otkupio od povlašćenih proizvođača u periodu 2014 – 2018. godine.

Tabela 27. Električna energija otkupljena od povlašćenih proizvođača u periodu 2014 – 2018. godina

Otkupljena količina električne energije proizvedena od strane povlašćenih proizvođača								
Povlašćeni proizvođač	Proizvodni objekat	2014 [kWh]	2015 [kWh]	2016 [kWh]	2017 [kWh]	2018 [kWh]	2014 - 2018 [kWh]	
Hydroenergija Montenegro	mHE Jezerštica	1.171.455	1.183.155	1.481.655	406.823	1.314.798	5.557.886	108.529.051
	mHE Rmuš		710.104	1.928.763	1.512.085	1.972.140	6.123.092	
	mHE Spaljevići		825.058	2.478.097	1.649.795	2.070.570	7.023.520	
	mHE Bistrica		5.003.532	22.184.991	14.693.235	19.385.605	61.267.363	
	mHE Orah		1.577.266	4.672.624	3.557.363	4.325.914	14.133.167	
	mHE Šekular			3.536.326	4.683.643	6.204.054	14.424.023	
Igma Energy	mHE Bradavec		336.435	3.209.475	2.896.788	4.063.703	10.506.401	14.388.834
	mHE Piševska rijeka				732.057	3.150.376	3.882.433	
Synergy	mHE Vrelo		847.722	3.117.450	2.479.354	2.626.908	9.071.434	9.071.434
Kronor	mHE Jara			1.076.180	12.693.625	19.252.522	33.022.327	42.752.134
	mHE Babino polje				1.188.712	8.541.095	9.729.807	
Hydro Bistrica	mHE Bistrica Majstorovina					9.524.544	9.524.544	9.524.544
Nord Energy	mHE Šeremet potok					570.527	570.527	570.527
Krnovo Green Energy	VE Krnovo				37.981.318	161.625.588	199.606.906	199.606.906
UKUPNO		1.171.455	10.483.272	43.685.561	84.474.798	244.628.344	384.443.430	384.443.430

Kao što se vidi iz Tabele 27, u 2018. godini je došlo do povećanja količine otkupljene električne energije, kao posljedica bolje hidrološke situacije i, u najvećoj mjeri, zbog proizvodnje vjetroelektrane Krnovo, koja je proizvodila električnu energiju tokom cijele godine.

U svrhu otkupa preuzete električne energije od povlašćenih proizvođača, COTEE je u 2018. godini utrošio 22.851.498 €. Iznosi sredstava utrošenih u ovu svrhu u periodu 2014 – 2018. godina dati su u Tabeli 28.

Tabela 28. Sredstva utrošena za otkup električne energije od povlašćenih proizvođača (2014–2018. godina)

Sredstva utrošena za otkup električne energije od povlašćenih proizvođača							
Povlašćeni proizvođač	Proizvodni objekat	2014	2015	2016	2017	2018	2014 - 2018
		[€]	[€]	[€]	[€]	[€]	[€]
Hidroenergija Montenegro	mHE Jezerštica	122.300	122.658	155.915	42.720	138.212	581.804
	mHE Rmuš		74.135	204.391	159.903	208.771	647.200
	mHE Spaljevići		86.136	262.604	174.466	219.191	742.396
	mHE Bistrica		447.291	1.748.843	1.155.917	1.526.616	4.878.667
	mHE Orah		164.667	495.158	376.191	457.941	1.493.957
	mHE Šekular			333.865	441.293	585.104	1.360.262
Igma Energy	mHE Bradavec		35.124	340.108	306.335	430.184	1.111.751
	mHE Piševska				76.427	329.214	405.641
Synergy	mHE Vrelo		88.502	330.356	262.192	278.084	959.134
Kronor	mHE Jara			84.717	997.338	1.514.211	2.596.266
	mHE Babino polje				108.030	776.983	885.014
Hydro Bistrica	mHE Bistrica Majstorovina					795.204	795.204
Nord Energy	mHE Šeremet potok					59.563	59.563
Krnovo Green Energy	VE Krnovo				3.646.207	15.532.219	19.178.426
UKUPNO		122.300	1.018.512	3.955.956	7.747.019	22.851.498	35.695.284

Izvor: Analiza udjela obnovljivih izvora energije i visokoeffikasne kogeneracije u ukupnoj proizvodnji i potrošnji električne energije

Izvor: Godišnji energetski izvještaj službe za OIE i VEK – 2018. godina, COTEE

Izvor: Finansijski izvještaj OIE za 2018. godinu, COTEE

KOMENTAR:

U 2018. godini RAE je podnijet veći broj podnesaka po kojima nije nadležna da postupa. To su uglavnom bile žalbe na rješenja snabdjevača, donijeta po prigovorima koji se tiču i proizilaze iz računa za utrošenu električnu energiju. RAE je po navedenim žalbama donosila rješenja o odbijanju žalbi kao nedozvoljenih. EPCG je ukazano da za navedeno postupanje – davanje pravne pouke u osporenim rješenjima da se kupci mogu obratiti RAE, nema osnova u Zakonu, ali je ovaj subjekat nastavio sa opisanom praksom. Postupanje RAE je potvrđeno od strane Upravnog suda Crne Gore u Presudi U.br. 4175/18, kao i od strane Vrhovnog suda Crne Gore, u rješenju Uvp. 182/2018.

Stvaranje likvidnog veleprodajnog tržišta preduslov je za razvoj konkurentnog maloprodajnog tržišta električne energije. Tokom 2018. godine sprovedene su aktivnosti na uspostavljanju funkcionalnosti crnogorske berze električne energije, BELEN.

U 2018. godini nije bilo povećanja broja licenciranih snabdjevača električnom energijom. EPCG je bila jedini aktivni snabdjevač, koji je cijenu električne energije za domaćinstva i male kupce koji ne pripadaju kategoriji domaćinstava u 2018. godini formirao u skladu sa Zakonom.

Korisnički račun u Registru garancija porijekla, tokom 2018. godine, otvorila su dva proizvođača, tako da je na kraju 2018. godine u Registru garancija porijekla evidentirano 11 korisnika, od kojih su sedam proizvođači električne energije iz obnovljivih izvora, tri korisnika su snabdjevači, odnosno samosnabdjevači i COTEE kao operator tržišta. Takođe, dva proizvođača električne energije iz obnovljivih izvora stekla su status povlašćenog proizvođača za nove proizvodne objekte.

---

6. AKTIVNOSTI RAE U PRIMJENI ZAKONA O ENERGETICI

6. AKTIVNOSTI RAE U PRIMJENI ZAKONA O ENERGETICI

6.1. Normativna aktivnost

Donošenje normativnih akata koja sama utvrđuje, kao i davanje saglasnosti i odobrenja na akta koja u skladu sa Zakonom pripremaju i dostavljaju energetske subjekti, predstavlja osnovu normativne djelatnosti RAE. Od stupanja na snagu Zakona do kraja 2017. godine RAE je donijela sve akte koji su bili propisani Zakonom i odobrila većinu akata koje dostavljaju energetske subjekti.

U 2018. godini RAE je, na zahtjev CGES, donijela Odluku o izdavanju sertifikata CGES, kao operatoru prenosnog sistema električne energije ("Službeni list CG", broj 30/18).

RAE je odobrila sljedeće akte energetske subjekata:

- Pravila za odlučivanje po prigovorima kupaca priključenih na distributivni sistem ("Službeni list CG", broj 10/18, koja je na odobravanje dostavila EPCG);
- Metodologiju za utvrđivanje naknada za priključenje na prenosni sistem električne energije ("Službeni list CG", broj 14/18) i
- Odluku o utvrđivanju jediničnih cijena i koeficijenata za utvrđivanje naknade za izvođenje priključka na prenosni sistem električne energije ("Službeni list CG", broj 17/18), koja je dostavio CGES.

Pored odobravanja navedenih akata, RAE je donijela Odluku, broj 18/714-3 od 22.02.2018. godine, kojom je data saglasnost na Program otkupa infrastrukture CGES za period 2017 – 2019. godina, kao i Djelimičnu odluku, broj 18/2649-9 od 03.08.2018. godine, kojom je data saglasnost na dio Ažuriranog investicionog plana za period 2019 – 2021. godina, za CEDIS.

U okviru redovnih godišnjih aktivnosti, po usvajanju Finansijskog plana za 2019. godinu od strane Skupštine Crne Gore, RAE je donijela Odluku o utvrđivanju naknada za licence i za zatvoreni distributivni sistem, za 2019. godinu ("Službeni list CG", broj 4/19). Ovom odlukom utvrđen je način obračunavanja godišnjih naknada za korišćenje licenci za obavljanje energetske djelatnosti i naknada za korišćenje statusa zatvorenog distributivnog sistema, iznosi naknada za izdavanje licenci i iznosi naknada za utvrđivanje statusa zatvorenog distributivnog sistema, za 2019. godinu.

6.2. Program mjera za primjenu nediskriminativnih uslova za pristup distributivnom sistemu električne energije

Zakonom je propisano da je operator distributivnog sistema dužan da utvrdi i dostavi RAE na odobravanje Program mjera za primjenu nediskriminativnih uslova za pristup distributivnom sistemu električne energije.

RAE je sredinom 2017. godine odobrila Program mjera za primjenu nediskriminativnih uslova za pristup distributivnom sistemu električne energije, koji je CEDIS dostavio na odobravanje, kao i imenovanje ovlašćenog lica za praćenje realizacije programa - diplomiranog pravnika zaposlenog u tom društvu, koji ima dugogodišnje radno iskustvo u društvu na svim pravnim poslovima vezanim za distribuciju.

Zakonom je propisano da je ovlašćeno lice dužno da najkasnije do 31. marta tekuće godine dostavi RAE godišnji izvještaj o preduzetim mjerama u prethodnoj godini, koji se

objavljuje na internet stranici operatora. U propisanom roku RAE je dostavljen Izvještaj ovlaštenog lica za praćenje realizacije Programa mjera za primjenu nediskriminatornih uslova za pristup distributivnom sistemu električne energije.

U navedenom Izvještaju ovlašteno lice ocjenjuje da je CEDIS preduzeo sve potrebne mjere u cilju obezbjeđivanja nezavisnog funkcionisanja tog pravnog lica. Podnosilac izvještaja istakao je da je CEDIS donio i da primjenjuje sve podzakonske akte propisane Zakonom. Dalje je navedeno da će novodonijeta Procedura o priključenju korisnika na distributivni sistem obezbijediti dosljednu primjenu Zakona o upravnom postupku i drugih relevantnih zakonskih i podzakonskih propisa koji se primjenjuju u postupku izdavanja saglasnosti za priključenje. U izvještajnom periodu izdato je 3.251 rješenje o saglasnosti za priključenje, dok je 17 zahtjeva odbijeno zbog nedostatka kapaciteta, pri čemu je samo po jednom vođen žalbeni postupak, koji je okončan priključenjem korisnika na distributivni sistem. U skladu sa zakonom organizovan je prijem reklamacija – prigovora kupaca i korisnika sistema, kao i vođenje odgovarajućih registara. Istaknuto je da CEDIS primjenjuje i poštuje propise vezano za brigu o zaposlenima i zaštitu životne sredine. Navedeno je i da je nastavljena realizacija III faze ugradnje novih multifunkcionalnih brojila. U izvještaju je napravljen i osvrt na najznačajnije investicione projekte koji su započeti i/ili su okončani u 2017. godini.

Podnosilac izvještaja je istakao da je dio postojećeg zakonskog okvira, koji se odnosi na utvrđivanje naknada za priključenje na distributivni sistem električne energije, poslovna barijera za pristup distributivnom sistemu, ali da su i u tom dijelu pokrenute inicijative za izmjenu zakona i podzakonskih akata.

Ocjenom predmetnog Izvještaja, RAE je utvrdila da je ovlašteno lice za primjenu Programa mjera primjene nediskriminatornih uslova za pristup distributivnom sistemu električne energije u izvještajnom periodu postupalo u skladu sa obavezama propisanim Zakonom o energetici i navedenim programom, kao i da je CEDIS ispunilo obaveze utvrđene Zakonom po ovom pitanju.

6.3. Rješavanje sporova – arbitraža

Članom 57 Zakona propisano je da Agencija može rješavati sporove između energetskih subjekata i korisnika njihovih usluga, koji proizilaze iz ugovornog odnosa nastalog u skladu sa Zakonom, ako joj ugovorne strane povjere rješavanje takvog spora. Pravilima za rješavanje sporova putem arbitraže ("Službeni list CG", broj 42/17), uređen je postupak rješavanja sporova putem arbitraže. U skladu sa navedenom odredbom Zakona, pred Agencijom je u 2018. godini riješen jedan takav spor, između 13 jul - Plantaže AD Podgorica, Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica i Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić – FC Snabdijevanje. Spor je pokrenut po tužbi 13 jul - Plantaže AD, a odnosio se na obračun vršnog opterećenja na osnovu kojeg su ispostavljeni računi za utrošenu električnu energiju u određenom prethodnom periodu. Postupak je okončan u korist Tužioca, Odlukom Agencije, kojom su Tuženi obavezani da solidarno plate utvrđeni iznos na ime naknade štete po osnovu prekomjerno naplaćenih računa za utrošenu električnu energiju.

KOMENTAR:

Donošenje normativnih akata na osnovu ovlaštenja utvrđenih Zakonom, kao i odobravanje akata koja u skladu sa Zakonom utvrđuju energetski subjekti, čini osnovu normativne djelatnosti RAE. Od donošenja Zakona do kraja 2018. godine, RAE je intenzivno radila na izvršavanju Zakonom utvrđenih obaveza, te se može konstatovati da je kroz postupke sprovedene u posmatranom periodu u potpunosti odgovorila postavljenim zadacima i okončala normativnu aktivnost po ovom osnovu. U narednom periodu cilj će biti praćenje primjene svih akata i predlaganje, po potrebi, izmjena i dopuna istih, sve u cilju poboljšanja normativnog i regulatornog okvira u oblastima koje su u nadležnosti RAE.

Pored odobravanja akata, RAE je u posmatranom periodu okončala postupak sertifikacije, započet 2017. godine, donijevši odluku kojom se CGES, kao operatoru prenosnog sistema koji obavlja djelatnost prenosa električne energije, dodjeljuje sertifikat. Sertifikacija je značajna, jer se njome potvrđuje potpuna nezavisnost operatora prenosnog sistema od energetskih subjekata koji vrše djelatnost proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom i stiče pravo obavljanja prekograničnog prenosa električne energije.

Takođe, RAE je izvršila ocjenu Izvještaja ovlaštenog lica CEDIS za praćenje realizacije Programa mjera za primjenu nediskriminatornih uslova za pristup distributivnom sistemu električne energije i zaključila da su ovlašćeno lice i CEDIS ispunili zakonske obaveze. Program mjera je obavezan institut kojim ovlašćeno lice u CEDIS prati primjenu mjera nediskriminatornih uslova za pristup distributivnom sistemu električne energije, čime se ispunjavaju zahtjevi propisani Trećim energetskim paketom. Izvještaj se dostavlja RAE na godišnjem nivou i cijeneći isti RAE je konstatovala da su ovlašćeno lice za praćenje Programa i operator distributivnog sistema električne energije ispunili obaveze definisane Zakonom.

U skladu sa Pravilima za rješavanje sporova putem arbitraže ("Službeni list CG", broj 42/17), pred Agencijom je u 2018. godini riješen spor između 13 jul - Plantaže AD Podgorica, Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica i Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić – FC Snabdijevanje. Spor se odnosio na obračun vršnog opterećenja na osnovu kojeg su ispostavljeni računi za utrošenu električnu energiju, a okončan u korist Tužioca.

**7. SARADNJA RAE SA DRŽAVNIM ORGANIMA,
REGULATORNIM TIJELIMA IZ OKRUŽENJA I
MEĐUNARODNIM INSTITUCIJAMA**

7. SARADNJA RAE SA DRŽAVNIM ORGANIMA, REGULATORNIM TIJELIMA IZ OKRUŽENJA I MEĐUNARODNIM INSTITUCIJAMA

RAE u kontinuitetu radi na ostvarivanju postavljenih ciljeva, ne samo kroz obaveze koje se realizuju u saradnji sa nacionalnim tijelima, već i na sveukupne međunarodno prihvaćene procese i inicijative na evropskom nivou.

7.1. Međunarodna saradnja

RAE ostvaruje vrlo aktivnu saradnju sa regulatorima iz regiona i Evropske unije, kako kroz bilateralne sastanke, tako i kroz članstvo u organizacijama regulatora na evropskom nivou.

RAE je članica Energetske zajednice (Energy Community - EC) i Asocijacije mediteranskih regulatora za električnu energiju i gas (Association of the Mediterranean Energy Regulators - MEDREG), i posmatrač u Agenciji za saradnju energetskih regulatora (Agency for the Cooperation of Energy Regulators – ACER), Savjetu Evropskih energetskih regulatora (Council of European Energy Regulators - CEER) i Asocijaciji akreditacionih tijela (Association of Issuing Bodies - AIB).

Organizacije u kojima je RAE član su aktivne u svom radu, što iziskuje i kontinuirano praćenje dešavanja, kao i učešće u pripremi i donošenju akata.

Primarni cilj RAE je da prati i učestvuje u radu Energetske zajednice, kroz Regulatorni odbor, radne i ad hoc grupe, kao organizacije koja je osnovana potpisivanjem Sporazuma i od strane Crne Gore 2005. godine, koji je ratifikovan naredne godine.

Važnost i obaveznost aktivnog učešća u radu Energetske zajednice ogleda se i u projektima koje ova organizacija nadgleda ili sprovodi, a koji su takođe prihvaćeni od strane vlada zemalja regiona, i koji imaju za cilj realizaciju osnivačkog sporazuma, konkretno tzv. Berlinskog procesa. Krajnji cilj navedenog procesa, kojim koordinira Sekretarijat Energetske zajednice, a koji su potpisali ministri Zapadnog Balkana, je ubrzano povezivanje tržišta zemalja Zapadnog Balkana između sebe i sa susjednim EU zemljama, sa utvrđenim rokovima do kraja 2018. godine za povezivanje tržišta sa najmanje jednom susjednom državom, i do sredine 2019. godine za razvoj i implementaciju prekograničnog balansiranja. Formirana su dva upravna komiteta čiji su predstavnici i regulatori, koji su u posmatranom periodu učestvovali u realizaciji obaveza i na zajedničkim sastancima prezentirali dešavanja koja vode ka realizaciji dogovorenih zadataka.

Nadalje, implementacija Trećeg energetskog paketa je predmet stalne pažnje Energetske zajednice, pa je uključenost RAE u pripremi nacрта akata koji se donose na nacionalnom nivou od naročitog značaja. RAE je intenzivno bila uključena u pripremi nacрта sljedećih akata: Uredbe Komisije (EU) 2016/1388 o utvrđivanju mrežnih pravila za priključenje potrošača na prenosni sistem električne energije, Uredbe Komisije (EU) 2016/1447 o utvrđivanju mrežnih pravila za zahtjeve za priključivanje na mrežu sistema za prenos jednosmjernom strujom visokog napona i jednosmjerno priključenih modula elektroenergetskog parka, Uredbe Komisije (EU) 2016/631 o uspostavljanju mrežnih pravila za zahtjeve za priključivanje proizvođača električne energije na mrežu, Uredbe Komisije EU 1227/2011 o cjelovitosti i transparentnosti veleprodajnog tržišta energije, Uredbe Komisije EU 2015/1222 o uspostavljanju smjernica za dodjelu kapaciteta i

upravljanje zagušenjima i Uredbe Komisije EU 2016/1719 o uspostavljanju smjernica za dugoročnu dodjelu kapaciteta.

Predanost RAE u radu Energetske zajednice i ispunjavanju obaveza je evidentna, ne samo kroz konstatacije u kvartalnim izvještajima koji se odnose na realizaciju Berlinskog procesa, već i u godišnjem implementacionom izvještaju koji priprema i prezentuje skupštinama država članica Sekretarijat Energetske zajednice.

Vezano za ispunjavanje obaveza definisanih Berlinskim procesom, koje se odnose na povezivanje tržišta zemalja članica Energetske zajednice međusobno i/ili sa zemljama EU, RAE je podržala nastavljanje druge faze projekta "CEI Centralno – evropska inicijativa – Jačanje energetskih regulatornih tijela na Zapadnom Balkanu", započetog 2017. godine, sa ciljem da se tokom 2018. i 2019. godine održe radionice na kojima će predstavnici regulatora, operatora prenosnog sistema i berzi Albanije, Italije, Crne Gore i Srbije razmijeniti znanja u vezi sa spajanjem tržišta električne energije ove četiri zemlje.

Pored intenzivnog rada u Energetskoj zajednici, RAE prati rad organizacija u kojima je takođe stekla status člana ili posmatrača, od kojih je za dalji razvoj cjelokupnog sektora energetike svakako najvažnije uključivanje u ACER. RAE je još uvijek jedini regulator Energetske zajednice koji je ispunio niz uslova i zbog tog uspjeha dobio pozitivan stav Energetske zajednice, a zatim i prihvatanje aplikacije za status posmatrača od strane ACER, u dvije od tri radne grupe ove institucije. Sticanjem ovog statusa, RAE je omogućeno da se upozna sa radom EU regulatora, koji su članovi ACER, te da stiče značajno iskustvo za ravnopravno pridruživanje evropskim regulatorima, koje predstoji ulaskom Crne Gore u EU.

Osim praćenja rada organizacija koje okupljaju regulatore iz regiona i EU, RAE je u posmatranom periodu produbila dobru saradnju sa bugarskim, grčkim, srbijanskim i makedonskim regulatorom, formiranjem Balkanskog savjetodavnog foruma. Cilj formiranja ovog foruma je još snažnija podrška, dijeljenje iskustava i nalaženje rješenja koja će, između ostalog, doprinijeti razvoju stabilnog regulatornog i tržišnog okvira, sigurnom snabdijevanju kupaca električne energije i gasa, kao i snažnijoj konkurenciji.

7.2. Saradnja sa državnim organima

Kontinuirana saradnja svih institucija zaduženih za energetiku je od izuzetnog značaja za postizanje rezultata i prepoznavanje Crne Gore kao stabilne članice Energetske zajednice i sigurnog partnera u internacionalnim projektima.

Na nacionalnom nivou snažna saradnja je ostvarena sa Ministarstvom ekonomije, kroz zajednički rad na nacrtima akata koja se donose, a u sprovođenju obaveza proisteklih iz Ugovora o osnivanju Energetske zajednice i Berlinskog procesa. Zajednički rad, započet 2016. godine na izmjenama i dopunama Ugovora o osnivanju Energetske zajednice, nastavljen je krajem 2018. godine, kroz rad radne grupe koju sačinjavaju predstavnici resornog i drugih ministarstava, kao i institucija koje su obavezne da poštuju ovaj ugovor.

Takođe, saradnja sa Ministarstvom se ogledala i kroz učešće u pripremi Izvještaja o detaljnom pregledu politike energetske efikasnosti, koji je Ministarstvo realizovalo u saradnji sa Sekretarijatom Energetske povelje.

Pored navedene saradnje sa Ministarstvom, RAE je potpisivanjem dva sporazuma o saradnji osnažila dalji zajednički rad i razmjenu iskustava sa Privrednom komorom Crne Gore i Upravom za inspekcijske poslove

7.3. Evropske integracije

RAE je aktivno uključena u reformske procese na putu prema punopravnom članstvu u Evropsku uniju praćenjem tri pregovaračka poglavlja: Poglavlje 8 – Konkurencija, Poglavlje 15 – Energetika i Poglavlje 28 – Zaštita potrošača i zdravlja.

RAE je tokom 2018. godine izvještavala o realizaciji svojih obaveza predviđenih Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji za period 2018 – 2020. godina. Predstavnici RAE su učestvovali u izradi Priloga izvještaju Evropske komisije o napretku Crne Gore za periode 01.03 – 31.10.2018. godine i 01.11.2018 – 01.02.2019. godine, u dijelu nadležnosti RAE, a takođe su učestvovali i u radu Pododbora za saobraćaj, energetiku, životnu sredinu i regionalnu politiku sredinom 2018. godine.

Nastavljeno je i sprovođenje aktivnosti koje se odnosi na Program ekonomskih reformi. Naime, predstavnik RAE je učestvovao kako u pripremi izvještaja o realizaciji mjera predviđenih Programom ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2018 – 2020. godina, tako i u pripremi nacrtu Programa ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2019 – 2021. godina.

KOMENTAR:

Kontinuirana uključenost RAE u radu međunarodnih institucija, kao i ostvarivanje saradnje sa regulatorima iz okruženja, bitan je preduslov za pravovremeno informisanje o dešavanjima i aktivnostima koje tek slijede, pa time i na spremnost da se obezbijede regulatorni uslovi za predstojeće obaveze.

RAE je, kroz dosadašnji rad i zalaganje, dobila status posmatrača u ACER, čime je dokazala da je izuzetno odgovorna u realizaciji obaveza koje su utvrđene na međunarodnom nivou. To je tim prije značajnije, jer je RAE jedini regulator od svih članova Energetske zajednice dobio taj status. Ispunjavanje obaveza se odvija ne samo kroz samostalno djelovanje, već i kroz uključivanje u rad nacionalnih grupa koje se formiraju sa ciljem transponovanja legislative.

Aktivnim radom u kooperaciji sa Ministarstvom i energetskim subjektima, RAE ispunjava svoju obavezu koja proističe iz Sporazuma o formiranju Energetske zajednice, Zakona o energetici i pretpristupnog programa, i time doprinosi cjelokupnom nacionalnom napretku u oblasti energetike.

Broj: 19/2941-3

Podgorica, 22. jul 2019. godine

Predsjednik Odbora

Branislav Prelević, s.r.